

НАУКОВА СПІЛЬНОТА

www.spilnota.net.ua

**ДЕВ'ЯНОСТО ДРУГІ ЕКОНОМІКО-
ПРАВОВІ ДИСКУСІЇ**

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

ISSN 2522-963X

Google Scholar

**Матеріали міжнародної науково-
практичної інтернет-конференції**

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

18-19 грудня 2024 р.

**Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2024**

УДК 001 (063)

Дев'яносто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 18-19 грудня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. 155 с. ISSN 2522-963X.

В збірнику опубліковані доповіді авторів з соціальних та гуманітарних наук, які оприлюднені на сайті www.spilnota.net.ua.

Оргкомітет:

ГО «Наукова спільнота»

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко (Огінська) Анастасія Юрївна, кандидат економічних наук, директор ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, ЗУНУ;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
79016, м. Львів, а/с 1621
E-mail: spilnota.net.ua@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2522-963X

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

*Балацька Владислава Андріївна,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти, Державний
податковий університет*

*Діденко Людмила Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків
та технологій, Державний
податковий університет
ORCID: 0000-0003-3535-4266*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5123/>

Фінансовий ринок є важливою частиною економіки всіх держав, включаючи Україну. Його діяльність включає фінансові операції, інвестиції, кредитування, страхування і т.д.. Він охоплює сфери, пов'язані з цифровою трансформацією, яка була ключовим фактором прогресу в останні роки і також мала значний вплив на цей сектор економіки [1].

Фінансові інновації призвели до значних змін у традиційних бізнес-моделях та способах взаємодії споживачів. В результаті не тільки прискорюється перехід окремих фінансових послуг в цифрові формати, але і з'являються нові послуги і продукти.

Розвиток фінансових технологій та інновацій має значний вплив на ринок фінансових послуг, зокрема на рівень споживання цих послуг як населенням, так і підприємствами, динаміку змін і структуру самого ринку та елементів інфраструктури, а також на посилення регулюючого управління. Цей ефект супроводжується змінами у функціонуванні ринку, діяльності фінансових інститутів, управлінні фінансовими активами, поліпшенням нормативно-правової бази [2].

Зміни в поведінці споживачів, зростаючий попит на інновації та коригування правової бази сприяють появі нових фінансових активів і послуг. Це сприятиме формуванню нових інституцій, орієнтованих на інноваційні технології. Таким чином, фінансові інновації та ринки фінансових послуг взаємно підтримують і прискорюють розвиток один одного.

Останнє десятиліття ознаменувалося бурхливим розвитком фінансових технологій у світі, зокрема в Україні. Пандемія COVID-19 лише прискорила цей процес. Національний банк України активно підтримує фінтех-ініціативи, розробивши відповідну стратегію та приєднавшись до міжнародних мереж.

Фінансовий сектор дуже чутливий до впровадження інформаційних технологій, основою яких є інформація, і більшість транзакцій виконується без фізичних елементів і прямої взаємодії. Цей підрозділ став одним з перших, хто представив інноваційні рішення для підвищення ефективності своєї роботи, і продовжує займати лідируючі позиції у використанні цифрових технологій. Активно впроваджуються автоматизація процесів, Інтернет-банкінг, мобільний банкінг, розробка цифрових та електронних грошей, використання P2P-переказів, технологія блокчейн, хмарні сервіси та штучний інтелект.

Інтеграція цифрових технологій у сферу фінансових послуг є природним процесом, що приносить низку переваг, серед яких:

- поліпшення якості обслуговування, зокрема значне скорочення часу на виконання операцій – від кількох годин до секунд; зручність проведення платежів, переказів, сплати рахунків; можливість управління фінансами через смартфон у режимі онлайн; постійний доступ до фінансових послуг та архіву платежів;

- зростання клієнтоорієнтованості та персоналізації роботи фінансових установ завдяки обробці та аналізу великих обсягів даних про клієнтів, що забезпечує більш обґрунтовані рішення;

- значне зниження витрат на комісії, транзакції та операції, що сприяє доступності фінансових продуктів для всіх верств населення;

- підвищення конкурентоспроможності фінансових організацій, що створює умови для їх стабільного розвитку в майбутньому;

- покращення комунікації між учасниками ринку, клієнтами, регуляторами та рейтинговими агентствами;

- прозорість і доступність інформації, що знижує фінансові ризики, сприяє ефективнішій роботі ринку, дозволяє краще аналізувати його стан, швидше реагувати на зміни у вподобаннях клієнтів і адаптуватися до них;

- прискорення економічного зростання, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, підвищення ефективності бізнес-процесів і створення нових робочих місць у галузі інформаційних технологій.

Незважаючи на вагомий вплив цифровізації на розвиток ринку фінансових послуг, одночасно виникають певні виклики для учасників цього сектору. Основні ризики включають:

- шахрайство: часто пов'язане з незаконним заволодінням коштами інших осіб. Сучасна спрощена процедура проведення транзакцій і ідентифікація користувачів (лише кілька кліків) робить ці операції більш вразливими до зловмисників;

- технологічні ризики: пов'язані з можливими збоями або помилками в роботі цифрових сервісів, які можуть перервати надання фінансових послуг;

- маніпуляції з даними: поширення неправдивої інформації, використання фейкових повідомлень або підроблених назв банків та інших фінансових установ з метою шахрайства;

- репутаційні втрати: виникають у разі не забезпечення фінансовою установою відповідного рівня безпеки персональних даних клієнтів чи надійності фінансових операцій, що знижує довіру до таких установ;

- кібератаки, спрямовані на корпоративні інформаційні системи фінансових організацій: можуть призвести до втрати даних, порушення доступу до інформації або публічного поширення персональної фінансової інформації клієнтів. Вирішення таких проблем вимагає значних ресурсів і часу, особливо зважаючи на велику кількість клієнтів фінансових установ [1].

Оновлення законодавчої бази стимулювало розвиток фінансових інновацій на ринку України. Прийняття Закону України «Про платіжні послуги» у 2021 році стало важливим етапом для ринку платіжних послуг, що відкриває можливості для випуску цифрової валюти (е-гривні), розширення спектру платіжних послуг, появу нових категорій постачальників фінансових послуг, підвищення прозорості, Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» був прийнятий наприкінці року і спрямований на стимулювання розвитку небанківського фінансового сектору.

До початку війни в Україні налічувалося понад 200 фінтех-компаній. Значний вплив на розвиток ринку здійснювали ініціативи Міністерства цифрової трансформації України. Аналіз діяльності FinTech-сектору показує, що лідером залишається технологічна інфраструктура, головною технологією якої є API, яка забезпечує розробку IT-рішень для банків та фінансових установ. Платіжні сервіси та перекази займали 19% ринку в 2021 році, причому безготівкові розрахунки набули популярності, особливо в онлайн-торгівлі.

Популярності набувають сервіси онлайн-кредитування завдяки швидкому оформленню позик, доступному цілодобово, та зниженим вимогам до скорингу порівняно з банками. Поряд із цим, хоч активність у сферах бізнес-кредитування та криптовалютних фінансових послуг зменшилася, страхові послуги (InsurTech) демонструють покращення. Менш розвиненими залишаються краудфандинг і сервіси порівняння фінансових продуктів [3].

Для розробки онлайн-кредитування, страхових продуктів та інструментів порівняння фінтех-компанії України активно застосовують штучний інтелект, що сприяє їх подальшому розвитку

Основні проблеми, що стримують розвиток фінансових технологій та інновацій на ринку фінансових послуг пов'язують, перш за все, із законодавчими обмеженнями, низькою фінансовою грамотністю споживачів фінансових послуг та недостатнім розвитком інфраструктури ринку.

Світ рухається до безготівкової економіки, і Україна не може залишатися осторонь. Цифрова трансформація фінансової системи відкриває нові можливості для розвитку. Однак, досвід інших країн свідчить, що впровадження електронних грошей пов'язане з низькою викликів. Без належної підготовки та державної підтримки, Україна ризикує відстати від світових лідерів у цій галузі.

Список використаних джерел:

1. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення. Випуск 78. Цифровізація ринку фінансових послуг України: виклики та переваги. Тернопіль, Україна – Переворськ, Польща. 2023. URL: www.konferenciaonline.org.ua
2. Наукові перспективи № 10 (28) 2022, Цифрова трансформація ринку фінансових послуг в контексті розвитку fintech-індустрії. Ірпінь. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-10\(28\)-208-218](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-10(28)-208-218)
3. Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах. Вплив фінансових інновацій на розвиток ринку фінансових послуг. Полтава. 2023. ISBN 978-966-184-449-9.
4. Гулей А. І., Діденко Л. В., Ясентюк А. С. Оцінка сучасного стану фінансового ринку України та вплив на його розвиток фінансових технологій. Збірник наукових праць Державного податкового університету: електронне наукове видання. 2022. № 1. С. 7-34. URL: <http://dpu.edu.ua/zbirnyk-naukovyhprats>

*Гнуча Яніна Миколаївна,
ступінь магістра, логіст зернової
компанії ТОВ «ЮНІКОРНС»,
Київський національний
економічний університет*

*Науковий керівник:
Громенкова Світлана Вячеславівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної
економіки, Київський національний
економічний університет*

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНІ МЕРЕЖ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5120/>

Транспортні мережі України є одними з найбільших в Європі. Україна вдало відрізняється з-поміж інших країн тим, що розташована на перетині головних транс'європейських коридорів і значна кількість її міст знаходяться на транспортно-комунікаційних маршрутах євразійського континенту. Отже, за своїм потенціалом Україна може стати потужним транзитним коридором між Європою та Азією.

Повномасштабна війна росії проти України суттєво вплинула на світові торгові шляхи, що призвело до безпрецедентного рівня співробітництва щодо покращення зв'язків України зі світом. Щоб забезпечити рух українського імпорту та експорту, ЄС, Україна та Молдова створили нові транспортні маршрути залізницею, автомобільними дорогами та внутрішніми водними шляхами. З травня 2022 року вони дозволили Україні експортувати та імпортувати необхідні їй товари [1].

Зниження ролі України у європейських транспортно-логістичних мережах зумовлено низкою ключових чинників. Основним із них є війна, яка частково виключила Україну з міжнародних транзитних потоків. Недостатні темпи та обсяги розвитку транспортної інфраструктури, техніко-технологічне відставання, що суттєво ускладнює та здорожує доставку товарів, спричиняють переорієнтацію транспортних потоків в обхід території країни. Невідповідний експлуатаційний стан автомобільних доріг, 90% з яких потребують реконструкції або ремонту, обмежує швидкість руху транспорту до рівнів, у 2-3 рази нижчих, ніж

у країнах Європейського Союзу. Це, своєю чергою, унеможливило економічно доцільну експлуатацію сучасних транспортних засобів із покращеними технічними й екологічними характеристиками. Аналогічно, незадовільний стан залізничних колій, багато з яких потребують заміни через зношення та тривалий термін експлуатації, також погіршує ситуацію.

Серед інших факторів можна виділити відсутність належного сервісу та врахування потреб клієнтів з боку державних транспортних монополій і контролюючих органів. Неузгодженість тарифної політики «Укрзалізниці» та морських торговельних портів України (більшість яких зараз окуповано), а також пріоритетне лобювання ними інтересів окремих комерційних структур створюють додаткові бар'єри. Ускладнені та тривалі процедури перетину кордону, поряд із низькою пропускною спроможністю пунктів перетину, ще більше стримують транзитний потенціал України. Відсутність послідовної державної політики щодо розвитку транспортної інфраструктури та транзитного потенціалу також є суттєвою проблемою.

Водночас країни Європейського Союзу демонструють значні досягнення у формуванні скоординованої транспортно-логістичної стратегії, відомої як євро-логістика, яка стала важливим елементом процесу євроінтеграції. Завдяки своєму стратегічно вигідному географічному положенню, що зумовлене проходженням через територію України Пан'європейських транспортних коридорів, держава має значний потенціал для інтеграції у євро-логістичні проекти. Активне використання цих коридорів може значно збільшити надходження до державного та місцевих бюджетів, сприяти модернізації транспортної інфраструктури й стимулювати розвиток пов'язаних галузей економіки.

Інтеграція України до Євросоюзу відбувається, зокрема, шляхом розширення українських маршрутів у мережі TEN-TN [1]. Україна працює над наступним кроком – включенням до транспортної мережі маршрутів, що ведуть до Дунаю. Це дуже важливо, враховуючи розвиток Дунайського кластера та необхідність нарощування логістичних можливостей. Це рішення є стратегічним кроком у процесі інтеграції України до ЄС та сприятиме реалізації ініціативи «Смуга солідарності» щодо експорту української сільгосппродукції та доставки гуманітарної допомоги до України. Згідно з Індикативним інвестиційним планом Європейської комісії з розвитку коридорів TEN-T (2019 р.), до 2030 року на території України планується реалізувати проекти на загальну суму 4,45 млрд євро.

Включення українських логістичних маршрутів до мережі TEN-T дозволить [2]:

- усунути існуючі перешкоди під час здійснення логістичних операцій;
- залучити європейські інвестиції для модернізації транспортної інфраструктури;
- отримати доступ до інструментів допомоги ЄС у розвитку української частини мережі TEN-T;
- розвивати мультимодальні перевезення;
- скоротити логістичні витрати;
- підвищити якість послуг під час транспортування вантажів.

Присутність України у TEN-T полегшує доступ до деяких інструментів ЄС щодо фінансування транспортних проектів на рівних з іншими країнами умовах. TEN-T передбачає скоординовані покращення основних доріг, залізниць, внутрішніх водних шляхів, аеропортів, морських портів, внутрішніх портів та систем управління рухом, забезпечуючи інтегровані та інтермодальні дальні, високошвидкісні маршрути.

Після початку агресії росії проти України Комісія ЄС знову почала приділяти увагу диверсифікації маршрутів поставок та транспортування, а також зв'язкам та транспортним відносинам з Україною, яка має нові геополітичні та стратегічні інтереси. В рамках даного співробітництва «Укрзалізниця» та Європейське залізничне агентство (ERA) підписали Меморандум про співпрацю з метою підвищення експлуатаційної сумісності та безпеки української залізничної системи. Ця угода є значним кроком на шляху до інтеграції залізниць країни до європейської транспортної мережі відповідно до європейських стандартів. Основними напрямками співробітництва є [3]:

- спрощення впровадження європейського законодавства з безпеки та технічних стандартів взаємодії (TSI) залізниць в Україні;
- надання підтримки впровадженню ERTMS та інших стандартів ЄС; обмін знаннями та передовим досвідом для сприяння інтеграції України до Єдиного європейського залізничного простору;
- співробітництво у сфері рухомого складу, включаючи видачу сертифікатів, технічне обслуговування та взаємний доступ до інфраструктури.

Меморандум також передбачає технічну підтримку в процесі реформування залізничної галузі країни, включаючи ініціативи, пов'язані з управлінням безпекою, сертифікацією та транскордонними залізничними операціями. Меморандум також демонструє прагнення Укрзалізниці підвищити конкурентоспроможність своєї залізничної системи,

забезпечуючи при цьому найвищі стандарти безпеки, що дозволить компанії стати важливим гравцем на європейській залізничній мережі.

У серпні 2024 року ERA та Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України підписали Адміністративну угоду щодо підтримки технічної гармонізації між двома залізничними системами. У рамках угоди ERA надасть експертну та технічну підтримку Україні для того, щоб вона стала частиною Єдиного європейського залізничного простору. Обидві сторони зобов'язуються вдосконалювати та гармонізувати стандарти, законодавство та правила безпеки та взаємодії на залізницях, законодавство про машиністів поїздів, а також з інших питань. У рамках цієї угоди буде створено керівний комітет для встановлення пріоритетів та планів дій на підтримку спільних цілей [3].

До 2030 року Україна в рамках інтеграції до мережі TEN-T планує реалізувати проекти розвитку залізниць на суму €4,5 млрд. Включення українських залізниць до європейської мережі дозволяє отримати доступ до інструментів допомоги ЄС [2].

Отже, інтеграція України до транспортної мережі TEN-T є важливим стратегічним напрямком євроінтеграції, що сприятиме підвищенню її транспортно-логістичного потенціалу. Розширення українських маршрутів у TEN-T, зокрема шляхом інтеграції до маршрутів, які ведуть до Дунаю, підсилює економічні та геополітичні позиції країни, дозволяючи їй ефективніше використовувати свої транзитні можливості. У рамках цієї інтеграції забезпечується усунення існуючих бар'єрів у логістичних операціях, залучення інвестицій для модернізації транспортної інфраструктури, доступ до європейських інструментів фінансування, розвиток мультимодальних перевезень та оптимізація логістичних витрат. Скоординовані заходи з боку України та ЄС сприяють гармонізації технічних стандартів, підвищенню безпеки й сумісності транспортних систем, що є основою для інтеграції України до Єдиного європейського транспортного простору.

Література:

1. Ukraine further integrates into European transport network – *Euromaidan Press*. 2024. URL: <https://euromaidanpress.com/2024/04/05/ukraine-further-integrates-into-european-transport-network/>
2. The EU includes Ukrainian logistics routes in the Trans-European transport network – *UkraineInvest*. 2024. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/news/05-08-22/>

3. Agreement for Ukrainian railway system integration into the EU. 2022. URL: <https://www.railwaypro.com/wp/ukraine-railways-to-better-integrate-within-the-eu/>

4. Яновська В. П., О. А. Баранівський Інтеграція національної транспортної системи в транс'європейську транспортну мережу: тренди і перспективи. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*. 2021. Вип. 49 URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/1>

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент факультету менеджменту
та маркетингу, Національний
технічний університет України
"Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського",
м. Київ, Україна*

АНАЛІЗ КОРЕНЮ ПРОБЛЕМИ ЗА ДОПОМОГОЮ LEAN-ІНСТРУМЕНТІВ Й ВПЛИВ НА СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ КОМПАНІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

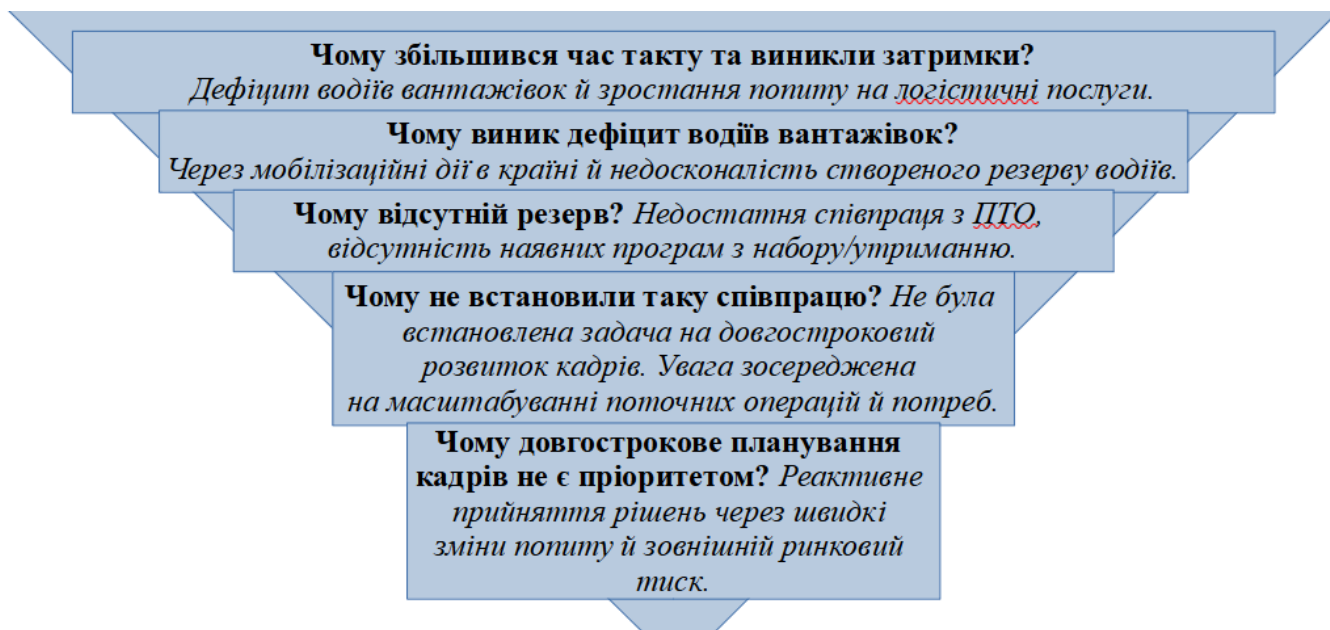
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5091/>

У житті часто буває так, що одна й та ж сама проблема ніяк не зникає. Їй не важливо, життя це особисте чи життя великої компанії. Їй які б рухи й дії не робилися, рано чи пізно ця проблема повертається знов, можливо, в іншому її прояві. Повторювані проблеми – є симптомами більш глибоких проблем й швидке на них реагування часто вирішує лише поверхневі питання.

В бережливому виробництві існують деякі нехитрі, але потужні техніки для швидкого аналізу зовнішніх симптомів проблеми, для виявлення її глибоких причини, для того, щоб покінчити з ними раз і назавжди.

Засновник Toyota Industries розробив техніку "5 Why", "5 Чому" у 1930-х роках, яка й досі використовується для вирішення проблем на всіх підприємства Toyota. Філософія "йди і дивись" означає, що прийняття рішень ґрунтується на глибокому розумінні того, що насправді відбувається в середині, в цеху, а не на тому, що хтось у залі засідань собі навігадував.

Розглянемо проблему – Збільшення часу такту та операційні затримки ТОВ “Балк-Транс” – з позиції “5 чому” (Рис. 1).

З цієї діаграми можна зрозуміти, що корінь проблеми в тому, що підприємство в гонці за клієнтами й розширенням послуг пропустило головне – резерв виконавців цих послуг. Це не дивно, тому що в мирні часи професія водія була доступною для роботодавців, тому що в компанії була база постійних перевірених співробітників. Але, на сьогодні треба розглядати всі можливі-неможливі варіанти й, можливо, співпраця з навчальними закладами на перспективу зможе допомогти не тільки в питанні з водіями.

Метод “5 Чому” можна використовувати як окремо, так й як частину ще однієї потужної Lean-техніки – “Риб’яча кістка” – для більш детального вивчення першопричини гострої проблеми й планування майбутніх ризиків.

При пошуку вирішення складних проблем причин може бути кілька. Для вирішення таких завдань використовують мозковий штурм із побудовою деревоподібної структури причинно-наслідкових зв’язків, яку називають “Риб’я кістка” або діаграма Ісікави, яка була запропонована в 1953 р. професором Токійського університету К. Ісікава.

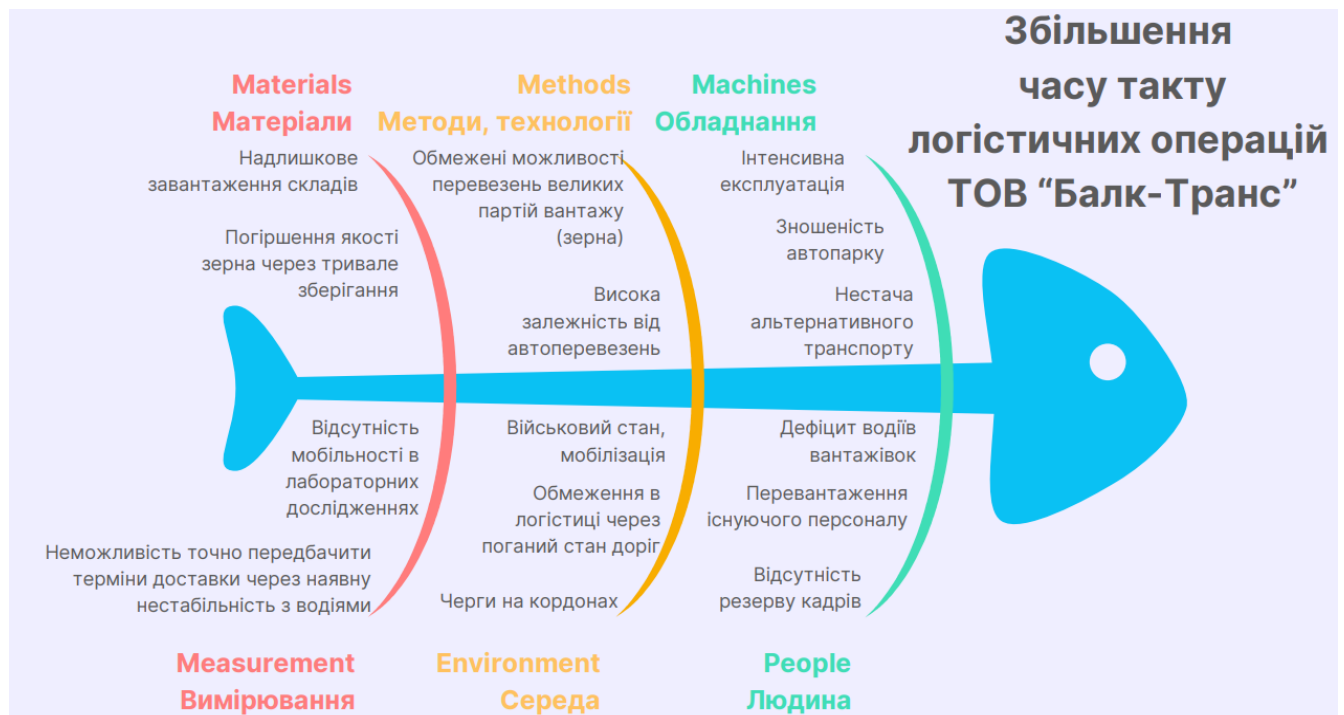
Досліджувана проблема – це “голова риб’ячого скелета”. “Хребет” умовно зображується у вигляді прямої горизонтальної стрілки, якій з’єднує з “головою” з “кістками” – причинами виникнення головної досліджуваної проблеми.

Розбір всіх можливих причин доцільно робити по принципу відповідей на питання занесений у Табл. 1:

Who (Хто)	What (Що)	When (Коли)
- Недостатність водіїв вантажівок - Перевантаження співробітників відділів трейду, логістики, складу - Клієнти (замовники послуг, продавці, покупці) нервують від затримок	- Замовлення не доставляються вчасно, затримки перевищують допустимі строки на 30% - Затримки через відсутність вільного транспорту - Недостатність альтернатив для автоперевезень	- Найчастіше під час пікових сезонів (весна-літо). - З початком мобілізації дій в країні - Зі зростанням замовлень у 2024 р.
Where (Де)	Why (Чому)	How (Як і скільки)
- Затримки на складах - Простої на кордонах - В місцях завантаження / розвантаження - На етапах доставки між складанням та кінцевим пунктом.	- Відсутність достатньої кількості водіїв - Тривалий час очікування в чергах - Недостатність автотранспорту - Невелика пропускна спроможність підприємства - Великий обсяг замовлень	- Середній час доставки зріс на 30%. - Додаткові витрати через затримки збільшилися на 15%. - Задоволеність клієнтів знизилася на 10% - Додаткові витрати на оренду складів

Всі можливі головні причини розподіляють по категоріям областей пошуку за принципом "5М".

На Рис. 2 зображує приклад використання діаграми Ісікаві для пошуку кореня поточної проблеми ТОВ "Балк-Транс".

Після мозкового штурму, виявлення можливих причин, сортування за категоріям й виконання діаграми “Риб’яча кістка”, необхідно розставити пріоритети проблем по важливості й спланувати хід майбутніх дій по усуненню найголовніших. Оцінка головних причини за 10-бальною шкалою за критеріями впливу та ймовірності виникнення наведена у Табл. 2.

Причина	Вплив	Ймовірність	Пріоритет (В*Й)
Дефіцит водіїв вантажівок	10	9	90
Інтенсивна експлуатація й зношеність автопарку	8	8	64
Обмежені можливості перевезень великих партій вантажу (зерна)	9	7	63
Надлишкове завантаження складів	7	6	42
Черги на кордонах	6	6	36

Прийняття стратегічного рішення ТОВ “Балк-Транс” – інвестиції у власні залізничні вагони – ґрунтувалося на вирішенні трьох основних проблем з найбільшою пріоритетністю: дефіцит водіїв, обмежені можливості перевезень великих партій зерна, зношеність автопарку. Й дає компанії нові можливості:

- Зменшити залежність від нестачі водіїв.
- В рази збільшити пропускну здатність й тим самим знизити витрати й забезпечити перевезення великих партій зерна одночасно.
- Мінімізувати затримки на кордонах завдяки використанню залізничного транспорту.
- Скоротити нагрузку на склади за рахунок завантаження зерна одразу у вагони на території продавця.
- Висока стабільність навіть у пікові зернові періоди.
- В довгостроковій перспективі – економія на оренді складів та пальному.
- Підвищення задоволеності клієнтів через точність і швидкість доставки.

Методи, інструменти, концепції ощадливого виробництва надають можливість не лише виявити й усунути зайві рухи, втрати чи відходи, але й поглянути на своє підприємство з іншого боку. Це допомагає приймати більш обґрунтовані рішення, підвищувати прибутковість, покращувати якість продукції чи послуг, оптимізувати роботу всієї системи, створити більш ефективні процеси, які зосереджені на цінності для клієнта, мінімізації втрат і постійному вдосконаленні.

Література:

1. Капінос, Г. і Ларіонова, К. 2022. Теоретико-методичні засади реалізації концепції ощадливого виробництва в практиці діяльності промислових підприємств. (Чер 2022), 173-181. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-4-23>.
2. “Ощадливе виробництво від А до Я: “Довідник термінів та інструментів”; В. Малічевський, Є. Годнев, В. Кащенко, В. Лелека. Видавництво Ранок. 2024. – 368 с.
3. Офіційний онлайн-журнал Глобальної мережі ощадливого виробництва. <https://www.planet-lean.com/tags/lean-logistics>.
<https://www.planet-lean.com/tags/lean-logistics.logistics>.

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент факультету менеджменту
та маркетингу, Національний
технічний університет України
"Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського",
м. Київ, Україна*

БЕРЕЖЛИВЕ ВИРОБНИЦТВО: АНАЛІЗ ПОТОКУ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5085/>

Якщо компанію цікавить свій продукт або послуга як цінність, треба зробити аналіз потоку з боку споживача, подивитися його очима. Клієнту немає діла до технологій й процесів, які відбуваються на виробництві товару, клієнту байдуже, яким чином з пункту А потрапить товар в пункт В, йому важливо, щоб це було швидко й якісно. Такий погляд на питання як факт слід перенести до системи управління та відносин на підприємстві. Картування потоку формує розуміння вартості (цінності) продукту/послуги, що важливо для відповідності споживчому попиту. Аналіз потоку створення вартості VSM – це перший крок до покращення якості процесів, це відповідь на питання «чому ми так робимо?», а ні твердження – «ми робимо так!». Це означає, що послідовність дій починається з обробки запиту клієнта, а закінчується станом задоволення споживача.

Якщо розглядати умовне логістичне підприємство, яке має головну направленість – перевезення зернових та олійних культур, зернотрейдинг, то основними елементами, що впливають на ефективність потоку є:

- Послідовність дій, яка починається з пошуку клієнта, координації процесу обробки замовлення, продовжується плануванням транспортування, збереження, страхуванням вантажів, юридичною підтримкою, й закінчується доставкою до кінцевого споживача.

- Ресурси, до яких відноситься власний парк вантажівок, орендовані складські приміщення, послуги Укрзалізниці, технології відстеження GPS, система попередження втомленості водія (VSW), температурні датчики в вантажівках, люди, які працюють на кожному етапі цього ланцюга.

- Знання процесів включають розуміння вимог клієнтів, швидку обробку запитів, планування оптимальних маршрутів, страхування вантажу, чітке вирішення брокерських питань, постійний зворотній зв'язок й підтримку на кожному кроці.

- Аналіз операцій з оцінкою доцільності витрат часу і ресурсів, виявлення відходів й усунення "вузьких місць" у логістичному ланцюзі.

Ефективність компанії, яка обслуговує як великих аграріїв, так і дрібні фермерські господарства, й охоплює різноманітні потреби клієнтів, залежить від здатності адаптуватися до поточного попиту, змін на ринках, ситуації в країні.

У 2024 р. ця умовна логістична компанія окрім періодичних проблем на кордонах, зіткнувся з новим викликом – викликом обмеженості ресурсів. Це не тільки через збільшення кількості нових клієнтів, замовлень на перевезення зерна, зростаючого попиту у зернотрейдингу, а й через дефіцит водіїв вантажівок, який обумовлений мобілізаційними діями в Україні. Й ці проблеми змінили час такту – тривалість виконання окремих операцій, особливо пов'язаних із перевезенням й розвантажувальними роботами. Час виконання одного замовлення виріс на 30%. Невідповідність запланованим строкам доставки знизила клієнтську задоволеність й на 15% збільшила додаткові витрати. Середнє завантаження складів перевищувало 90% й теж мало додаткові витрати, й не тільки на оренду тимчасових приміщень, а й впливало на стан й якість самого зерна.

Мапування потоку створення вартості (Рис. 1) допомогло виявити вузькі місця й зробити ідентифікацію основних відходів (втрат).

1. Очікування. Кадрові питання – проблема з водіями, вантажниками, відсутність реального резерву, час простою при завантаженні/ розвантаженні зерна, у найближчому майбутньому – нестача достатньої кількості вантажівок, ризики затримок через дорожні умови – збої в логістичних шляхах через війну, страйки на автокордонах.

2. Зайві рухи. Переміщення зерна між складами або різними видами транспорту, додаткові тимчасові угоди оренди складів через надлишок товару.

3. Інвентаризація. Зайві витрати на тривале зберігання на складах.

4. Транспорт. Постійна експлуатація наявних вантажівок без перерви зменшує їх ресурс і збільшує потребу в ТО. Зростаючи витрати на паливо.

5. Переробка. Додаткова обробка зерна, його відбракування, повторне сушіння тощо.

6. Зайві обробки та дефекти. Продукція, яка не відповідає стандартам. Одна з причин – тривале зберігання на складі, очікування своєї доставки споживачу. Об'єм роботи перевантажує персонал, що призводить до помилок.

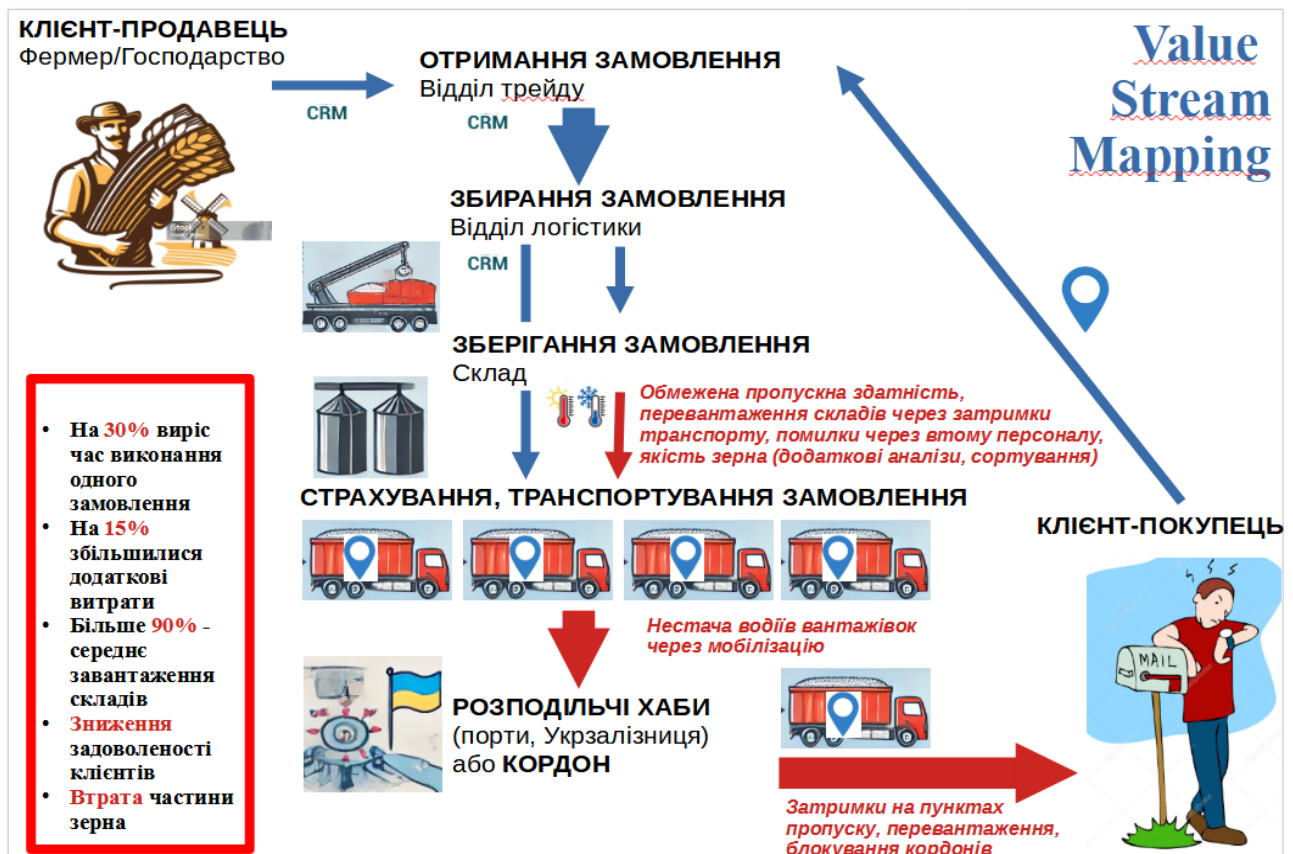

Рисунок 1 – Карта потоку створення вартості Value Stream Mapping

Чітка деталізація й аналіз по кожному з відходів повинні допомогти компанії прийняти стратегічні рішення й впровадити заходи оптимізації.

Література:

1. “Ощадливе виробництво від А до Я: Довідник термінів та інструментів”. В. Малічевський, Є. Годнєв, В. Кащенко, В. Лелека. Видавництво Ранок. 2024. – 368 с.
2. Офіційний онлайн-журнал Глобальної мережі ощадливого виробництва. <https://www.planet-lean.com/tags/lean-logistics>

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент факультету менеджменту
та маркетингу, Національний
технічний університет України
"Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського",
м. Київ, Україна*

ОПТИМІЗАЦІЯ ЧАСУ ТАКТУ В ЛОГІСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5105/>

З однієї сторони, сучасні умови господарювання в Україні характеризуються високою мінливістю, складністю, особливо в умовах війни, а з іншої – зближення України з ЄС відкриває нові можливості для майбутнього розвитку. Це вимагає від підприємств здатності швидко адаптуватися до зовнішніх викликів, оптимізувати й реорганізувати свої бізнес-процеси для досягнення конкурентоспроможності. Але нові міжнародні економічні відносини підвищують вимоги до вітчизняних виробників й надавачів послуг. Час такту, висока якість товарів й послуг, задоволеність кінцевого споживача – це тільки невеликий список європейських стандартів. За таких умов, окрім бажання, необхідно оптимізувати свої методи управління, скористатися досвідом провідних країн світу, які зуміли не лише здолати кризу, а й закріпилися серед світових лідерів.

Час такту є одним із ключових показників, який забезпечує баланс між швидкістю виконання логістичних операцій і потребами замовника. Його значення в логістиці полягає у встановленні чіткого ритму роботи, необхідного для синхронізації всіх етапів процесу доставки, обробки замовлень та розподілу ресурсів й направлених на задоволення клієнтів.

Існує низка факторів, які ускладнюють або уповільнюють час такту у логістичних операціях. Це й непередбачуваність попиту клієнтів, що робить складним прогнозування обсягів роботи та встановлення часу такту, й вузькі місця у процесах, коли ресурсів або потужностей стає недостатні для виконання роботи у встановлений час, й помилки персоналу, несправності обладнання, проблеми з комунікацією між підрозділами, й зовнішні фактори, які також можуть порушити планування й виконання завдань у запланований час.

Сучасні методи оптимізації часу такту включають використання різноманітних інструментів і технік. Вони дозволяють не тільки зменшити час виконання операцій, але й збільшити передбачуваність процесів, що

має ключове значення для оптимального планування та зниження витрат. Застосування автоматизації й цифрових технологій – TMS, WMS-систем, Інтернет-речей, GPS-навігації, датчиків й сканерів – дозволяє знижувати час на ручні операції, зменшувати помилки та покращувати контроль над виробничим процесом, спланувати оптимальний маршрут й скоригувати його вже під час доставки, тощо. Методи й інструменти Lean-менеджменту сприяють не лише оптимізації часу такту, але й загальному підвищенню ефективності та гнучкості системи. А правильне поєднання різних підходів дозволяє досягнути найкращих результатів у конкретних умовах для конкретної компанії.

Наприклад:

- Поширення в середині компанії філософії Kaizen, яка бере свій початок у японській корпоративній культурі, є однією з найефективніших систем постійного вдосконалення діяльності організації. Її головна концепція полягає у впровадженні поступових, але безперервних змін, спрямованих на оптимізацію процесів, підвищення якості та скорочення витрат. У перекладі з японської Kaizen означає "зміни на краще", і цей принцип лежить в основі кожного рішення, спрямованого на досягнення довгострокового успіху, з залученням кожного працівника до процесу вдосконалення, з формуванням атмосфери відповідальності та ініціативності. Крім того, усуненні дефектів, зниженні витрат і забезпеченні максимальної продуктивності не потребує значних інвестицій у ресурси, а потребує систематичного підходу керівництва, основою якого є оцінка поточного стану компанії та визначення пріоритетних напрямків покращень.

- Застосування системи 5S в логістиці є надзвичайно важливим, оскільки 5 принципів – стандарти й правила, дисципліна, точність й акуратність, позбавлення від зайвих деталей на робочому місці – дозволить значно скоротити у першу чергу час такту будь-якої операції, а, відповідно, і витрати на виконання роботи.

- Оновлення завдань в реальному часі за допомогою системи ощадливого виробництва Канбан, яка подає візуальні сигнали за допомогою Led-індикаторів, що дозволяє слідкувати за статусом процесу в реальному часі, бачити, на якому етапі знаходиться кожне завдання, й де існує затримка, щоб реактивного її усунути. Окрім візуалізації процесів, система збирає дані, виявляє проблеми, а потім робить вдосконалення, й тим самим зменшує час такту на конкретну операцію. Системи Канбан, наприклад Trello, легко інтегруються з TMS, або вже входять до комплектації системи управління транспортними потоками.

- Використання в логістичних процесах принципу Just-In-Time – концепції “точно вчасно” або іншими словами концепції “0 запасу”. Він

дозволяє організувати транспортування таким чином, щоб мінімізувати час очікування транспорту на завантаження через попередньо узгоджені графіки, або уникати накопичення надлишкових запасів на складах через синхронізацію постачання з виробничими процесами.

На жаль, не існує окремого ідеального шаблону для досягнення зіркових результатів, не розписаний покроковий алгоритм методів, інструментів тощо. Але є практики вітчизняних й зарубіжних компаній, є бенчмаркінг, є метод обміну досвідом, проб й помилок. Головне, щоб у компанії була ціль, стратегія, бажання подальшого розвитку й вдосконалення своєї діяльності.

Література:

1. Вумек, Джеймс, Деніел Джонс, та Дар'я Погребняк. Ощадливе виробництво: як виробнича система Toyota допоможе запобігти матеріальних втрат і забезпечити процвітання вашої компанії. Харків: Фабула : Ранок, 2019.
2. “Ощадливе виробництво від А до Я: “Довідник термінів та інструментів”; В. Малічевський, Є. Годнев, В. Кащенко, В. Лелека. Видавництво Ранок. 2024. – 368 с.

*Глашук Світлана Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент, Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича*

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5111/>

В умовах війни та нестабільності, що виникли внаслідок повномасштабної військової агресії, стратегічне управління підприємствами потребує принципово нових підходів. Втрата ключових активів, руйнування інфраструктури та логістичних ланцюгів ставлять бізнес перед необхідністю швидкої адаптації та оптимізації ресурсів.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, агресія РФ завдала катастрофічних збитків українській економіці та підприємствам. За даними Київської школи економіки, станом на січень 2024 року сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок агресії РФ, сягнула майже 155 мільярдів доларів США, щодо прямих збитків бізнесу, аналітики KSE оцінюють їх у 13,1 мільярда доларів США, загальні втрати,

включаючи інфраструктурні, перевищують 150 мільярдів доларів США. Ці показники демонструють масштаби деструктивного впливу війни на українське підприємництво та економіку загалом.

Тривала війна призводить до зниження споживчого попиту, втрати кадрових ресурсів та зростання фінансових ризиків. Попри це, досвід інших країн демонструє, що бізнес здатен адаптуватися до нових умов, удосконалюючи стратегії управління, перепрофілюючи діяльність і впроваджуючи інноваційні рішення.

Війна є одним із найбільш руйнівних факторів для підприємництва, адже вона призводить до дестабілізації економіки, зростання витрат та обмеження доступу до інвестицій. Зокрема, українські підприємства зіткнулися з такими викликами:

1. Руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, що унеможлиблює повноцінне функціонування багатьох бізнесів.

2. Зниження попиту на товари та послуги через падіння купівельної спроможності населення.

3. Міграція робочої сили, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів і зниження продуктивності.

4. Фінансові труднощі, зокрема нестача оборотних коштів, зростання вартості кредитів та обмежений доступ до фінансування.

Незважаючи на складні умови, підприємства мають можливість адаптуватися, застосовуючи такі стратегічні підходи: перепрофілювання діяльності; інноваційний розвиток; гнучкість управління; збереження та розвиток персоналу [3].

Проблематика удосконалення управління підприємствами в умовах війни є актуальною і досліджується багатьма науковцями. Зокрема, вагомий внесок у вивчення цих питань зробили українські дослідники, такі як В. Геєць, А. Мазаракі, Т. Васильчак та І. Бураковський, які наголошують на необхідності швидкої адаптації стратегій управління та модернізації бізнес-процесів в умовах кризи. Зарубіжні автори, як-от М. Портер та Г. Мінцберг, підкреслюють важливість гнучкості управлінських рішень та впровадження інноваційних моделей для забезпечення стійкості підприємств у складних умовах [5].

Світова практика управління підприємствами під час військових конфліктів демонструє різні підходи до збереження функціонування бізнесу. Наприклад, під час Другої світової війни європейські країни активно перепрофілювали промислові підприємства для потреб оборони, що дозволило зберегти робочі місця та підтримати економіку. В сучасних умовах, досвід країн Близького Сходу, таких як Ірак та Сирія, показує, що важливим є створення спеціальних економічних зон для залучення іноземних інвестицій та підтримки виробництва.

Українські підприємства також отримують значну підтримку від міжнародної спільноти. Програми допомоги від ЄС, Світового банку та Міжнародного валютного фонду включають фінансову підтримку, гранти та кредити на відновлення інфраструктури й розвиток малого та середнього бізнесу. Крім того, організації, як-от USAID та UNDP, реалізують проекти, спрямовані на забезпечення українських підприємств необхідними ресурсами для адаптації та інноваційного розвитку в умовах війни.

Важливою умовою для подальшого розвитку є формування стратегічних планів, що враховують різні сценарії розвитку подій та потенційні виклики. У цьому контексті ключовими завданнями стають оптимізація ресурсів, розширення ринків збуту та залучення зовнішніх інвестицій [4].

Таким чином, у період війни стратегічне управління підприємствами відіграє критичну роль у їхньому виживанні та подальшому розвитку. Основними завданнями стають адаптація до нових умов, перепрофілювання діяльності, впровадження інноваційних рішень та забезпечення фінансової стабільності. Гнучкість управлінських рішень, розвиток людського капіталу та орієнтація на довгострокові стратегічні цілі дозволяють підприємствам не лише подолати кризу, але й створити основу для стійкого зростання у післявоєнний період.

Література:

1. Геєць В. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності. *Наука, технології, інновації*. 2018. № 1. С. 37-42.
2. Мазаракі А. А., Петрова І. В. Реструктуризація бізнесу як стратегія адаптації підприємства до змін в умовах війни. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 116-122.
3. Васильчак Т. І. Діджиталізація бізнес-процесів: інноваційна складова. *Економіка та суспільство*. 2023. № 42. С. 12-18.
4. Бураковський І. В. Управління підприємствами в умовах війни: теоретичні та практичні аспекти. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: збірник тез та доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, 22-23 вересня 2022 р. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2022. С. 51-55.
5. Porter M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press, 1980. 396 p.
6. Mintzberg H. *The Rise and Fall of Strategic Planning*. New York: Free Press, 1994. 321 p.

*Кулько-Лабинцева Інна
Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків*

*Кулько Дмитро Володимирович,
Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків*

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5100/>

Під час дії воєнного стану економіка країни переживає період шокового навантаження та ризиків, які раніше не виникали у мирний час. Так, варто відзначити тенденцію щодо зниження кількості та якості висококваліфікованого персоналу.

Відтік людського ресурсу значно відчувається у висококваліфікованій, високоінтелектуальній праці, оскільки відмічається високий відсоток імміграції працівників.

Що стосується високотехнологічної праці, внаслідок пришвидшених темпів мобілізації, все більше промислових підприємств стикається з дефіцитом кваліфікованих та вузькоспеціалізованих кадрів [1].

Однак, на прикладі ТОВ «Ментінвест» варто відзначити використання нових методів рекрутингу та підготовки працівників. Пришвидшені темпи перекваліфікації працівників допомагають втримати відповідні темпи виробництва.

Використання новітніх інтерактивних технологій, залучення додаткових ресурсів штучного інтелекту, інженерії, дозволило багатьом промисловим підприємствам пришвидшити, покращити виробничий цикл.

Додаткові програми підтримки малого та середнього бізнесу, дозволяють, не зважаючи на сьогоденні виклики розширити кількість і якість учасників економічного ринку.

Частина бізнесу вимушено переміщується у більш безпечні регіони, що змінює економічну орієнтацію фінансових процесів всередині країни, але на фоні масового закриття бізнесу у 2022 році, у 2024 році спостерігається значне зростання кількості економічних суб'єктів [2].

Значні фінансові інвестиції у оборонну сферу, фінансування приватних підприємств, установ та організацій, діяльність яких націлена на підтримку фронту, дали можливість значно розвинути оборонну галузь.

А це, в свою чергу, збільшує кількість робочих місць, робить країну більш інвестиційно привабливою, дозволяє поновити виробничі потужності підприємств машинобудівної галузі.

І, хоча викликів для економічного розвитку країни досить багато, військовий стан вносить свої корективи у діяльність багатьох підприємств, для країни в цілому настає період реорганізації та оптимізації економічних процесів, розширення зовнішньоекономічної, торгової діяльності.

Література:

1. Кирильчук О., Мельник, Т. (2024). ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ. Економіка та суспільство, (59).
2. Boyarchuk D., Dabrowski M. The Ukrainian war economy. BRUEGEL. 11 June 2023.

*Сокровольська Наталія Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича*

*Корбутяк Аліна Георгіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5112/>

Однією з ключових цілей повномасштабного вторгнення Росії в Україну є підрив української державності та її інституційної стійкості. Це стосується не лише здатності державних органів організувати оборону країни, а й виконання критично важливих функцій: забезпечення стабільності енергетичної системи, фінансових установ та безперебійної соціальної підтримки населення. Попри складні обставини, уряд України

продовжує виконувати всі соціальні зобов'язання, впроваджуючи додаткові програми підтримки для найбільш уразливих категорій громадян. Військова агресія суттєво вплинула на фінансові процеси та структуру державного управління, що вимагає більш ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів. Аналіз структури державних видатків останніх років дозволяє визначити основні проблеми управління державними фінансами та окреслити перспективні напрями їх оптимізації.

Сьогоднішній етап розвитку української держави є найскладнішим з моменту проголошення незалежності. Зростаючий дефіцит бюджету та скорочення обсягів доходів вимагають особливої уваги до ефективного розподілу фінансових ресурсів. На відміну від багатьох європейських країн, де ефективність державних видатків є пріоритетом політики, в Україні їх структура часто формується під впливом політичної доцільності. Тому необхідним є дослідження динаміки бюджетних витрат для виявлення системних проблем та розробки шляхів їх вирішення у післявоєнний період.

Державний бюджет є ключовим інструментом перерозподілу національного доходу, стимулювання економічного розвитку та забезпечення соціального захисту. У період воєнного стану він виконує особливу функцію: забезпечує фінансування оборони, підтримку економічної стабільності та соціальної інфраструктури. Однак через значні витрати на оборону й безпеку бюджетні ресурси для інших сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та екологія, виділяються за залишковим принципом [1].

Фінансування базових соціальних потреб наразі значною мірою залежить від зовнішніх грантів та кредитів. Однак перебої з міжнародною допомогою, які вже спостерігалися на початку 2024 року, підвищують ризики для стабільності державного управління.

Основні напрями фінансової стабілізації в умовах війни:

1. Пріоритетність зовнішнього фінансування, необхідно продовжувати залучати міжнародну фінансову допомогу, надаючи перевагу грантам, щоб уникнути подальшого зростання боргового навантаження.

2. Посилення обороноздатності, зокрема, збільшення постачання озброєння, зокрема систем ППО та далекобійної артилерії, є критично важливим для захисту економічної інфраструктури та збереження податкових надходжень.

3. Використання заморожених російських активів, близько 300 млрд євро російських активів, заморожених у розвинених країнах, можуть стати

важливим джерелом фінансування оборони, будівництва фортифікацій та підтримки військових.

4. Оптимізація бюджетних видатків, тут важливо підвищити ефективність використання державних ресурсів, скорочуючи нецільові витрати та посилюючи контроль за виконанням бюджетних програм.

5. Реконструкція інфраструктури та підтримка економіки – своєчасна інтеграція внутрішньо переміщених осіб, відновлення зруйнованих об'єктів та підтримка малого й середнього бізнесу створять основу для післявоєнного відновлення економіки.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну міжнародна спільнота надала значну фінансову підтримку для забезпечення функціонування української держави та протидії агресії.

США надають Україні найбільший обсяг допомоги серед усіх країн. У квітні 2024 року Сенат США схвалив законопроект про надання Україні близько 61 мільярда доларів, з яких значна частина спрямована на військову підтримку. Крім того, у вересні 2024 року було оголошено додатковий пакет допомоги на 8 мільярдів доларів, що включає системи ППО, боєприпаси та бронетехніку.

Європейський Союз також відіграє ключову роль, надавши Україні з початку війни 108 мільярдів євро, що охоплює військову, фінансову та гуманітарну підтримку. У лютому 2024 року ЄС погодив чотирирічний пакет допомоги на 50 мільярдів євро, а в жовтні 2024 року Рада ЄС схвалила надання макрофінансової допомоги на 35 мільярдів євро [3].

Інші країни та міжнародні організації також долучаються до підтримки України, сприяючи фінансовій стабільності та обороноздатності країни у протистоянні російській агресії.

Фінансове забезпечення функцій держави в умовах надзвичайного стану є визначальним фактором для збереження стабільності та подолання кризових викликів. Ефективне використання бюджетних ресурсів, залучення зовнішньої підтримки та оптимізація внутрішніх фінансових процесів дозволять не лише витримати тиск воєнного часу, але й створити передумови для стійкого економічного розвитку у післявоєнний період.

Література:

1. Боярчук Д. Економіка війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/4/683280/> Державний борг України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>.

2. Порятунок економіки: вчимося господарювати в умовах війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosa-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html>.
3. Соболева К. Пережити «великий шок»: як світовій та українській економіці ефективно працювати в новій реальності. URL: <https://mind.ua/publications/20242401-perezhiti-velikij-shok-yak-svitovij-ta-ukrayinskij-ekonomici-efektivno-pracyuvati-v-novij-realnosti>

*Шавкун Ірина Григорівна,
доктор філософських наук,
професор, Запорізький
національний університет
ORCID: 0000-0003-2227-9754*

*Дибчинська Яна Станіславівна,
кандидат філологічних наук,
доцент, Запорізький
національний університет
ORCID: 0000-0002-0992-7326*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5092/>

Сучасні проблеми методології наукового дослідження менеджменту пов'язані з необхідністю адаптації традиційних методів і підходів до умов швидко мінливого та все більш складного світу бізнесу. В умовах глобалізації, цифровізації, змін у соціальній та економічній сферах, а також нових викликів в рамках концепції сталого розвитку, методологія дослідження менеджменту стикається з низкою значних проблем, які потребують нових підходів та рішень.

Мета дослідження – з'ясувати, як сучасні методологічні підходи можуть удосконалити теоретичні й практичні аспекти менеджменту, підвищуючи його гнучкість і ефективність в умовах невизначеності.

Класичні підходи до наукового дослідження менеджменту, зокрема школа наукового управління Тейлора, концепції Файоля та Вебера, як і раніше, слугують базовою основою для аналізу. Однак, у сучасних реаліях їхні обмеження стають все більш помітними. Традиційні методи

нерідко виявляються недостатньо ефективними через свою статичність і неспроможність враховувати такі аспекти, як динамічний розвиток технологій, глобалізація ринків і зростання складності організаційних структур.

Серед основних викликів, зазначених у науковій літературі, можна виокремити такі: відсутність узгодженої концептуальної основи, яка ускладнює проведення порівняльного аналізу; недостатній обсяг емпіричних досліджень, особливо в сфері крос-культурного менеджменту; труднощі щодо впровадження новітніх технологій та принципів сталого розвитку в методологічні підходи.

Традиційна методологія дослідження менеджменту зазвичай спирається на редуccionістський підхід, який акцентує увагу на аналізі окремих елементів або процесів організації, таких як управління персоналом, фінансове управління чи маркетинг. Проте такі підходи не завжди здатні врахувати складну взаємодію та взаємозалежність різних аспектів організаційної діяльності. Зростаюча значущість факторів, таких як глобалізація, інновації, міжкультурні особливості та технологічні зміни, демонструє обмеження вузько дисциплінарного аналізу та вимагає переходу від редуccionізму до цілісного, інтегрованого підходу в дослідженні менеджменту.

Методологія управління все частіше запозичує інструменти з суміжних областей: психологія управління, включаючи роль емоційного інтелекту в управлінні; економічна соціологія, що вивчає вплив соціальних мереж на організаційні процеси [1; 2]. Традиційні дослідження в менеджменті активно використовують кількісні методи (економетрика, статистика, моделювання) для аналізу даних та побудови прогнозів. Однак менеджмент як соціальна наука вимагає використання якісних методів, таких як глибинні інтерв'ю, кейс-метод і етнографічні дослідження, які сприяють врахуванню суб'єктивних факторів, міжособистісних стосунків і контексту [3].

Подолання розриву між кількісними та якісними методами актуалізує необхідність у методах змішаних досліджень (mixed methods), які поєднують кращі практики кількісного та якісного підходів. Це дозволяє повніше враховувати як об'єктивні дані, і суб'єктивні чинники впливу на ухвалення управлінських рішень.

Сучасні умови бізнесу характеризуються невизначеністю та мінливістю довкілля: економічні кризи, глобальні пандемії, технологічні прориви та інше. Однак більшість традиційних методів аналізу, таких як SWOT-аналіз або PESTLE-аналіз, мають обмежену здатність передбачати динамічні та невизначені зміни.

Вирішення проблеми вбачається у використанні методів аналізів з урахуванням невизначеності та управління ризиками, таких як сценарне планування, аналіз чутливості, методи стохастичного моделювання, та використання інноваційних методів прогнозування в мінливих умовах. Зокрема, Аджайл-методології (Agile) та ощадливе управління (Lean Management) стають основою розробки методологічних підходів, орієнтованих на швидке реагування на зміни [4; 5].

З розвитком технологій та нових бізнес-моделей постає питання про етичні аспекти управління інноваціями, зокрема, штучний інтелект, генетика, автоматизація. Відсутність чітких стандартів та методів для оцінки етичних наслідків впровадження інновацій у бізнес-процеси може спричинити негативні соціальні, економічні чи екологічні наслідки від інноваційних рішень. Вирішенням проблеми може бути розробка етичних інноваційних моделей та методологій управління інноваціями, які включають етичні, соціальні та екологічні критерії, а також забезпечення відповідальності за наслідки нових технологій.

Корпорації все більше орієнтуються на сталий розвиток, соціальну відповідальність та екологічні ініціативи. Це впливає на менеджмент, вимагаючи нового підходу до вивчення етики, стійкості та соціальної відповідальності. Відтак, постає проблема відсутності універсальних методологій для оцінки та інтеграції корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку в стратегічне управління з огляду на значущість врахування менеджером як фінансових, так й соціальних, екологічних, етичних і культурних чинників.

Відповіддю на виклик є розробка та впровадження методів оцінки стійкості та КСВ у рамках корпоративного управління, використання інструментів інтегрованої звітності (наприклад, Global Reporting Initiative, UN Global Compact) для оцінки та моніторингу соціально-економічної та екологічної відповідальності бізнесу.

Отже, методологія дослідження менеджменту знаходиться на етапі активного розвитку. Виникає необхідність подальшого вдосконалення теоретичних і практичних підходів, які здатні враховувати виклики цифрової епохи, тенденції сталого розвитку та глобалізацію. Сучасні виклики в галузі методології наукового дослідження менеджменту підкреслюють важливість адаптації дослідницьких методів і підходів до специфічних потреб і проблем сучасних організацій.

Для ефективного вирішення цих завдань потрібна інтеграція передових технологій, міждисциплінарних знань і гнучких методів, які здатні враховувати динаміку, невизначеність і складність сучасного бізнес-середовища.

Література:

1. Dźwigoł H. Research Methods and Techniques in New Management Trends: Research Result. *Virtual Economics*. 2019. Volume 2, Number 1. URL: <https://virtual-economics.eu/index.php/VE/article/view/15>
2. Goleman D. Emotional Intelligence. Bantam Dell, A Division of Random House, 2006. URL: <https://asantelim.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/05/daniel-goleman-emotional-intelligence.pdf>
3. Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*. 1985. 91(3). P. 481-510. URL: <https://doi.org/10.1086/228311>
4. Senge P. The Fifth Discipline Fieldbook: Strategies and Tools for Building a Learning Organization. Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 1994. URL: <https://i.twirpx.link/file/1194264/>
5. Schwaber K. Agile Project Management. Microsoft Press, 2004. URL: <https://www.agileleanhouse.com/lib/lib/People/KenSchwaber/Agile%20Project%20Management%20With%20Scrum%20-www.itworkss.com.pdf>
6. Womack J., Brookline D. J. Lean Thinking. Free Press, New York, 2003. URL: https://www.academia.edu/34563325/James_P_Womack_Lean_Thinking

*Бортнюк Ангеліна Петрівна,
студент, Донецький національний
університет імені Василя Стуса*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПІСЛЯВОЄННИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5109/>

Вибори є невід'ємною частиною політичного процесу в будь-якій державі, оскільки вони визначають механізм обрання представників, забезпечують основи для демократичного вираження волі громадян, гарантують реальне здійснення волевиявлення громадян. Аналіз міжнародного досвіду щодо питань виборів демонструє різноманітність підходів до організації виборчого процесу, що пов'язано з історичними, культурними та соціальними умовами, а також із специфікою політичних традицій кожної країни

Водночас уже сьогодні це проблема є актуальною для нашої держави, враховуючи майбутні післявоєнні вибори, необхідність відновлення політичної стабільності, забезпечення інклюзивного представництва та дотримання норм Виборчого кодексу.

Після закінчення війни Україна зіткнеться з рядом викликів, які потребуватимуть перегляду виборчого процесу з урахуванням реалій постконфліктного періоду [1, с. 113-121].

Перш за все, необхідно враховувати масштабні внутрішні переміщення громадян через війну, що створює суттєві проблеми для організації голосування. Виборчий кодекс України вже передбачає деякі механізми для участі внутрішньо переміщених осіб у виборах, однак ці положення потребуватимуть подальшого вдосконалення, щоб забезпечити реальне волевиявлення громадян, які були змушені змінити місце проживання. Також слід враховувати виклики для забезпечення голосування українців за кордоном, оскільки через війну багато громадян тимчасово перебувають у різних країнах світу.

Післявоєнні вибори в Україні повинні враховувати питання територіального представництва. У зв'язку з тимчасовою окупацією окремих територій, постає питання про забезпечення участі у виборах громадян, які проживають на цих територіях, та механізмів їхнього представництва в органах влади. Враховуючи ці обставини, виборча

система має адаптуватися для гарантування політичних прав усіх громадян України, незалежно від їхнього місця проживання.

Особливої уваги потребує питання вибору моделі виборчої системи. Україна наразі використовує змішану виборчу систему, яка поєднує елементи мажоритарного та пропорційного представництва. Проте в умовах післявоєнного відновлення актуальним є обговорення доцільності переходу до суто пропорційної системи, яка могла б забезпечити більш справедливе представництво політичних сил і знизити ризик корупції, характерний для мажоритарного компонента. Пропорційна система дозволяє врахувати інтереси широкого кола політичних партій, сприяє кращому представництву меншин та забезпечує прозоріший процес формування коаліцій. Разом із тим необхідно враховувати, що пропорційна система може ускладнити формування стабільного уряду, особливо в умовах можливого фрагментування політичного ландшафту після війни [2, с. 197-205].

Актуальним для України є і питання виборчого бар'єра. В умовах післявоєнної реконструкції політичного життя слід оцінити доцільність зниження виборчого бар'єра, що могло б сприяти представленню в парламенті нових політичних сил, які виникли внаслідок змін у суспільстві під час війни. Це дозволило б краще врахувати настрої громадян і забезпечити участь у процесі прийняття рішень нових суб'єктів, які користуються довірою населення. У той же час зниження виборчого бар'єра може призвести до фрагментації парламенту, що, у свою чергу, ускладнить формування ефективної коаліції та уряду. Тому важливо знайти оптимальний баланс між відкритістю системи та забезпеченням політичної стабільності.

Також постає питання про роль і місце цифрових технологій у виборчому процесі. Зважаючи на широке поширення цифрових платформ і сучасні виклики, які включають забезпечення безпеки голосування в умовах війни, в Україні можуть бути впроваджені нові механізми, такі як електронне голосування. Це дозволило б забезпечити участь громадян, які перебувають у віддалених або тимчасово недоступних регіонах. Водночас впровадження таких інновацій потребує ретельної підготовки, створення систем кібербезпеки та недопущення фальсифікацій [3, с. 319-322].

Міжнародний досвід може бути корисним для України у вирішенні цих питань. Наприклад, у Німеччині ефективно функціонує змішана виборча система, яка забезпечує баланс між стабільністю уряду та справедливим представництвом.

Актуальність означеної проблематики для України обумовлена необхідністю забезпечення стабільного демократичного розвитку після війни, відновлення політичної системи та гарантування інклюзивного

представництва громадян. Майбутні післявоєнні вибори стануть важливим етапом у формуванні нової політичної реальності, а виборча система повинна враховувати всі виклики, пов'язані з цим процесом, забезпечуючи рівні можливості для участі громадян і прозорість волевиявлення.

Література:

1. Гринюк Р. Ф., Гуцуляк О. І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. С. 113-121.
2. Чижмарь В. Ю. Поняття та дефінітивна характеристика міжнародних виборчих стандартів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. С. 197-205.
3. Сарай Р. Д. Правова природа реформування сучасної виборчої системи України: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2021. С. 319-322.

*Возна Дарина Віталіївна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, Національний
юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
військово-юридичний інститут*

*Науковий керівник:
Семеніхін Ігор Вікторович,
кандидат юридичних наук, асистент
кафедри прав людини та юридичної
методології, Національний
юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

АЛЬТЕРНАТИВНА (НЕВІЙСЬКОВА) СЛУЖБА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5080/>

Права та свободи людини і громадянина є основними цінностями, які забезпечують гідність, автономію та розвиток кожної особи. Вони становлять базу для формування та соціалізації індивіда, дозволяючи йому вільно висловлювати свої думки, переконання та ідеї, а також обирати

життєві цілі та способи їх досягнення. Питання прав людини і громадянина, їх реалізація та захист в умовах воєнного стану є дуже складними і багатогранними. Воєнний стан свідчить про критичну ситуацію, коли країна стикається з серйозними викликами, які загрожують її територіальній цілісності, конституційному ладу, національній безпеці, життєво важливим інтересам суспільства і держави. У таких умовах постає нагальне питання: як забезпечити національну безпеку, не порушуючи основні права та свободи громадян, не спричиняючи їм ще більшої шкоди? Повномасштабне вторгнення агресора на територію України в лютому 2022 року стало найбільшим викликом для українського народу з моменту проголошення незалежності у 1991 році, на порядку денному стоїть питання збереження державності як такої. Це, у свою чергу, актуалізує питання щодо необхідності посилення обороноздатності держави, підвищення ефективності її збройних сил, на що слушно звертають увагу українські суди. Так, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у 2024 році прийняв постанову, у якій з-поміж іншого зазначено, що в умовах збройної агресії російської федерації проти України, коли під загрозу поставлено життя, здоров'я, безпеку інших громадян і саме існування держави, існує нагальна потреба у належному комплектуванні Збройних Сил України для відсічі агресії і високі ризики недобросовісної поведінки осіб, що підлягають призову, спрямованої на ухилення від виконання конституційного обов'язку захисту Вітчизни. За таких особливих умов досягнення справедливого балансу між правом людини за статтею 9 Конвенції і статтею 35 Конституції України в аспекті можливості сумлінної відмови від військової служби та інтересами захисту суверенітету, територіальної цілісності України, прав і свобод інших осіб вимагає забезпечення об'єктивної перевірки тверджень особи про несумісність її релігійних переконань з військовою службою і підтвердження доказами наявності відповідних релігійних переконань [6]. Важливим і практично значущим є вироблення чітких правових засад комплектування підрозділів сил безпеки і оборони, визначення чітких і прозорів критеріїв, підстав призову громадян на військову службу в умовах воєнного стану, у тому числі звільнення від такого призову, надання відстрочки та ін. У цьому контексті актуальним є питання щодо визначення умов і форм виконання свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни тими громадянами, чий релігійні переконання не дозволяють користування зброєю. Чи можливе, наприклад, проходження ними в умовах воєнного стану суто альтернативної (невійськової) служби? Це вимагає пошуку оптимального балансу між державними інтересами та релігійними правами цієї категорії осіб.

Як відомо, через виклики, які обумовлені зовнішньою збройною агресією, у 2015 році Україна як держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) була змушена застосовувати статтю 15 Конвенції та відступити від окремих зобов'язань, визначених статтями 5, 6, 8, 13 цього документа. У 2022 році у зв'язку із введенням воєнного стану перелік і форми обмеження прав людини було уточнено. Органи державної влади повинні ретельно оцінювати, а національні суди – перевіряти необхідність обмеження конкретних прав і свобод людини, враховуючи легітимність, співмірність і пропорційність таких обмежень з урахуванням гостроти становища, а також відповідним чином корегувати види та форми таких обмежень. Формально такі обмеження не стосувалися ст. 9 Конвенції, яка захищає свободу совісті і релігії. Водночас призов на військову службу під час мобілізації і подальше проходження військової служби військовозобов'язаними, які належать до релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю, може оцінюватись як втручання чи обмеження релігійних прав. Важливе питання, яке виникає і потребує вирішення: чи може виконання військового обов'язку в Україні в умовах воєнного стану для певних категорій громадян, що мають релігійні переконання, мати вигляд суто невійськової служби?

У чинному законодавстві України передбачено поняття «альтернативна (невійськова) служба». Згідно зі статтею 35 Конституції України, кожен громадянин має право на свободу світогляду та віросповідання. Це право включає можливість сповідувати будь-яку релігію або залишатися нерелігійним, вільно здійснювати релігійні обряди, проводити культу та займатися релігійною діяльністю як індивідуально, так і колективно. Якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, він має право замінити його альтернативною (невійськовою) службою [2]. Про це також свідчить положення Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», де зазначено, що особи, які за своїми релігійними переконаннями не можуть проходити строкову військову службу, мають право обрати альтернативну службу. Відповідно до статті 1 Закону, альтернативна (невійськова) служба є формою діяльності, яка виконується замість строкової військової служби з метою виконання обов'язків перед суспільством. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. П. Циган констатує, що в Україні з 2014 по 2016 роки, у період проведення шести хвиль часткової мобілізації, спостерігалася негативна тенденція порушення та обмеження прав на альтернативну (невійськову) службу осіб, виконання військового обов'язку яких суперечить їхнім

релігійним переконанням. Порушення прав траплялися у формі відмов військових комісаріатів скеровувати віруючих протестантських конфесій на альтернативну (невійськову) службу і місцевих державних адміністрацій розглядати заяви, зазначених категорій громадян, щодо проходження ними такої служби [10, с. 39].

Із моменту введення воєнного стану у 2022 році українські суди виносили як виправдувальні, так і обвинувальні вироки щодо осіб, віросповідання яких забороняє користування зброєю. Через це вони це відмовилися вступати за мобілізацією до лав Збройних Сил України.

Так, Роздільнянський районний суд Одеської області у 2024 році прийняв рішення (справа №511/2216/24), у якщо зазначено, що Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» альтернативна (невійськова) служба під час воєнного стану не визначена. Разом з цим, у даному випадку суд враховує практику ЄСПЛ, який неодноразово зазначав, що Свідки Єгови належать до відомої християнської конфесії, що з моменту свого виникнення активно діють у багатьох країнах світу, в тому числі в усіх європейських країнах-членах Ради Європи, є релігійною групою, що дотримується принципів пацифізму, та їхнє віровчення не дозволяє їй членам проходити військову службу, носити військову форму або брати в руки зброю. З іншого боку, Свідки Єгови погоджуються здійснювати альтернативну цивільну службу за умови, що вона не пов'язана з військовими організаціями («Свідки Єгови м. Москви та інші проти Росії», від 10.06.2010, заява №302/02). Отже, ЄСПЛ установлено, що право Свідків Єгови, до яких належить позивач у справі №511/2216/24, на відмову від проходження військової служби за релігійними переконаннями гарантовано пунктом 1 статті 9 Конвенції. Роздільнянський районний суд Одеської області констатував, що незабезпечення таким особам можливості реалізувати їх право на альтернативну (невійськову) службу є *втручанням у їх свободу сповідувати свою релігію* (виділено нами – Д. Возна) [12]. Тернопільській апеляційний суд у 2023 році (справа № 595/461/23) скасував вирок Бучацького районного суду Тернопільської області і визнав громадянина Д. Зелінського винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 336 КК України [11]. Як вбачається з матеріалів справи, військовозобов'язаний Д. Зелінський, будучи призваним на військову службу за мобілізацією, не прибув у визначений час до навчального центру (військової частини). Таким чином, на думку суду, особа ухилилася від призову на військову службу під час мобілізації. Засуджена особа у зв'язку із своїми релігійними переконаннями вимагала, щоб на підставі ст. 35 Конституції України їй надали можливість виконувати свій конституційний обов'язок у вигляді проходження невійськової служби. Д. Зелінський звернувся із конституційною скаргою до Конституційного Суду України, який відкрив

провадження у справі щодо конституційності частини першої статті 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу». На думку заявника громадянина Зелінського, оскільки оспорюваний припис визначає заміну альтернативною (невійськовою) службою лише строкової військової служби, якої в Україні на сьогодні не існує, це повністю унеможлиблює реалізацію конституційного права, визначеного частиною четвертою статті 35 Конституції.

Варто зазначити, що ЄСПЛ сформулював низку підходів у контексті розгляду справ, пов'язаних із військовими діями та збройною агресією, які є актуальними для України як держави-учасниці Конвенції. Наприклад, у справі «Гелятніков проти Литви» (заява № 51914/19) Суд підкреслив, що обов'язкова військова служба створює значний тягар для окремих громадян. Необхідно було знайти баланс між обов'язком служби та совістю (віросповіданням) особи. Щодо альтернативної цивільної служби, Суд зазначив, що вона не є реальною альтернативою, оскільки входить до військової структури, а призовники в усіх випадках позначалися як «військовослужбовці строкової служби». Державам слід розробити альтернативи поза межами прямого військового командування [7]. Держава зобов'язана забезпечити можливість проходження альтернативної (невійськової) служби для осіб, чиї релігійні переконання не дозволяють виконувати військовий обов'язок. На цьому наголошує Європейський суд з прав людини у справі «Мушфіг Мамедов та інші проти Азербайджану» (заява № 14604/18). Суд наголосив, що необхідність захисту територіальної цілісності держави не може виправдовувати обмеження прав таких релігійних спільнот, як Свідки Єгови. Їхнє право відмовитися від військової служби, включно з будь-якими її формами, обумовлене глибокими релігійними переконаннями та підлягає захисту. Відповідно, держава має забезпечити альтернативну службу, повністю відокремлену від військових обов'язків. ЄСПЛ також неодноразово зазначав, що Свідки Єгови є визнаною християнською конфесією, яка діє у багатьох країнах, зокрема у державах-членах Ради Європи. Ця релігійна група сповідує принципи пацифізму, а її члени не можуть служити в армії, носити військову форму чи використовувати зброю через релігійні переконання. Відмова держави забезпечити їм можливість реалізувати право на альтернативну службу є порушенням їхньої свободи віросповідання [8].

Отже, чинним законодавством не передбачена можливість проходження альтернативної (невійськової) служби під час воєнного стану, що порушує права осіб, чиї релігійні переконання не дозволяють користування зброєю. З метою заповнення цієї прогалини у законодавстві 24 липня 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону № 11439 «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про

мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо забезпечення конституційного права громадян на альтернативну службу». Головною метою законопроекту є забезпечення конституційного права громадян на альтернативну (невійськову) службу, а також уникнення зайвих непотрібних проблем в силах оборони через мобілізацію громадян, які не готові, щонайменше, морально служити/воювати, та зняття непотрібної соціальної напруги, сприяння «мобілізації здорового глузду» і зміцненню обороноздатності. Зокрема пропонується внести зміни до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», якими передбачено, що призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають також священнослужителі, які належать до церков і релігійних організацій (об'єднань), що входять до Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, і чия діяльність не заборонена в Україні та громадяни України, які письмово підтверджують, що виконання військового обов'язку суперечить їх релігійним переконанням (цим громадянам виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою). Ці громадяни у зазначений період можуть бути прийняті на військову службу за контрактом [5].

З одного боку, держава зобов'язана забезпечувати національну безпеку та ефективне функціонування збройних сил, а з іншого – дотримуватися прав людини, передбачених Конституцією та міжнародними договорами. Важливим є досягнення балансу між захистом суверенітету країни та правами громадян, зокрема тих, хто має релігійні переконання. Ми переконані у тому, що особам, які через релігійні переконання не можуть брати участь у військових діях, слід надати можливість проходити альтернативну (невійськову) службу навіть в умовах воєнного стану і чітко врегулювати це питання на законодавчому рівні. Проходження ними служби на підприємствах, в установах, організаціях, залучення їх до виконання певних видів робіт (наприклад, відновлення і ремонт об'єктів критичної інфраструктури, будівництво фортифікаційних споруд та ін.) сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, позаяк національна безпека і оборона має військову та інші не менш важливі складові – економічну, інформаційну, екологічну та ін.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.11.2024).

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Проект Закону про внесення змін до статті 23 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" щодо забезпечення конституційного права громадян на альтернативну (невійськову) службу від 26.07.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2462319> (дата звернення: 15.11.2024).
6. Постанова Верховного Суду від 02.05.2024 р. у справі № 344/12021/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118893514> (дата звернення: 09.11.2024).
7. Рішення ЄСПЛ у справі Телятніков проти Литви від 7 червня 2022 року (заява № 51914/19). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-217881> (дата звернення: 10.11.2024).
8. Рішення ЄСПЛ у справі Мушфіг Мамедов та інші проти Азербайджану від 17 жовтня 2019 року (заява № 14604/18). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-197066> (дата звернення: 01.11.2024).
9. Григоренко Є. Проблеми юридичної відповідальності громадян, що проходять альтернативну (невійськову) службу та їхній вплив на юридичну відповідальність військовослужбовців в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2016. Вип. 22. С. 47-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_12 (дата звернення: 15.11.2024).
10. Циган П. Актуальні проблеми реалізації в Україні членами протестантських церков права на альтернативну (невійськову) службу в період мобілізації та шляхи їх вирішення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. № 70. С. 39-48.
11. Вирок Тернопільського обласного суду від 29.08.2023 р. у справі № 595/461/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113132308> (дата звернення: 15.10.2024).
12. Рішення Роздільнянського районного суду Одеської області від 28.06.2024 р. у справі № 511/2216/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120055157> (дата звернення: 15.10.2024).

*Грибченко Сергій Олександрович,
аспірант Інституту держави і
права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України*

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5079/>

Протягом усієї багаторічної історії розвитку держави і права триває безперервний процес пошуку оптимальної конструкції судової влади та цивільного судочинства. Поки що створити ідеальну модель правосуддя не вдалося жодній країні світу. І справа тут, мабуть, не тільки в завищених очікуваннях і потребах того чи іншого суспільства, які часто не враховують обмежені фінансові можливості держави, рівень правової свідомості та культури громадян та інші проблеми, від вирішення яких напряму залежить ефективне функціонування судової системи, а якщо дивитися у ширшому контексті – сприйняття цієї влади суспільством і довіра до ухвалюваних судових актів.

Для досягнення заявлених цілей важливим, на нашу думку, є поступове реформування сфери цивільної юрисдикції для того, щоб забезпечити не лише реальний механізм захисту базових прав і свобод людини, інших цінностей сучасного правопорядку, а й його відповідність суспільним відносинам, стрімке становлення яких сьогодні неминуче відбувається під впливом нових видів людської діяльності та інформаційних технологій. З метою скорочення наявної «дистанції» між законодавцем, практикою та правовою доктриною, реалізації ідей і розробок, що склалися в автора в результаті його багаторічної фахової роботи в галузі інформаційних технологій, розвитку нових аспектів у дослідженні цивільного судочинства – власне бачення напрямів вивчення правових проблем інформатизації правосуддя у цивільних справах.

Передусім, пропонуємо поняття «інформатизація цивільного судочинства» інтерпретувати в широкому контексті, яке містить у собі електронну форму обміну даними (передусім документами по суті справи) між судом та учасниками судового процесу; можливості фіксації інформації, яка має значення для розгляду цивільної справи в електронному вигляді (електронні докази) і правила їх дослідження й оцінки; аудіо- і відеозапис судового засідання або дистанційний режим участі сторін у справі; ведення реєстру судових рішень тощо. Цей перелік ми залишаємо відкритим для впровадження в цивільне

судочинство інших цифрових технологій, що сприяють підвищенню результативності судової діяльності.

Перше, на що хотілося б звернути сьогодні увагу. Розвиток інформаційних технологій зумовлює постановку питання про межі їхнього проникнення під час здійснення правосуддя у цивільних справах. Очевидно, що інформаційні технології в найближчому майбутньому повністю не замінять людську діяльність при розгляді та вирішенні цивільних справ. Навіть із бурхливим розвитком штучного інтелекту, який ми спостерігаємо останнім часом, сфера цивільного судочинства, як, утім, і будь-яка інша правосудна діяльність, пов'язана з інтелектуальною діяльністю людини. Ба більше, можна стверджувати, що інтелектуальний аспект такої діяльності залишиться превалюючим з огляду на природу судової влади та цивільного судочинства. Інформатизація цивільного судочинства стосується насамперед форми здійснення процесуальних дій.

По-друге, використання інформаційних технологій є лише засобом досягнення певних цілей – спростити і прискорити процес розгляду і вирішення цивільних справ, знизити судові витрати учасників судового процесу. Інформаційні технології сприяють ефективній організації судової діяльності, зокрема, належному співробітництву учасників судового процесу та суду з численних питань, що виникають під час розгляду та вирішення цивільної справи.

По-третє, не можна не торкнутися і питання застосування штучного інтелекту в цивільному судочинстві. Напевно, немає особливих проблем для створення такого технологічного продукту, який був би застосовний і затребуваний при підготовці та ухваленні судового рішення. Головне питання при цьому полягає в тому, щоб написане за допомогою цифрових технологій судове рішення мало всі властивості судового рішення. Воно повинно мати таку саму силу, як і судове рішення, підготовлене суддею.

Нарешті, варто звернути увагу і на такий аспект використання інформаційних технологій. Його можна назвати так – вплив інформаційних технологій на цивільне судочинство. При цьому, звісно, важливо зберегти засади здійснення правосуддя у цивільних справах. У цьому плані, необхідно також аналізувати можливі ризики застосування інформаційних технологій. Це дасть можливість пошуку балансу між усталеними правилами цивільного судочинства та необхідністю їх оновлення у світлі розвитку інформаційних технологій.

*Гришенко Максим Русланович,
студент 4-го курсу спеціальності 081
«Право», Полтавський університет
економіки і торгівлі*

*Науковий керівник:
Солдатенко Оксана Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
Полтавський університет
економіки і торгівлі*

АНТОН МОНАЄНКО ЯК ДОСЛІДНИК РІШЕНЬ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ФІНАНСІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5095/>

Антон Монаєнко – провідний український науковець та правознавець, який досліджує рішення Суду Європейського Союзу (далі Суд ЄС), зокрема тих, що стосуються фінансів. Його дослідження охоплюють важливі аспекти судової практики та нормативно-правового регулювання фінансових питань, що дозволяє зрозуміти механізм забезпечення фінансової стабільності, правопорядку та верховенства права [1].

Дослідник приділяє особливу увагу ролі Суду ЄС як арбітра у вирішенні спорів між інституціями загалом Європейського Союзу та державами-членами у сфері фінансів, зосереджуючись на прецедентах, які вплинули на формування спільного підходу до фінансової політики. Важливу увагу він приділяє дотриманню таких принципів (важливих для підтримки фінансової стабільності в цілому) як правової визначеності та прозорості у фінансових питаннях.

Розглядаючи дослідження А. Монаєнка, щодо Рішення Загального суду ЄС від 11.09.2024 р. у справах T-635/22 *Fridman and others v Council* [2] та T-644/22 *Timchenko and Timchenko v Council* [3], можна дійти висновку, що вказані справи є важливими прецедентами для розуміння правового механізму застосування санкцій Суду ЄС, зокрема заморожування активів осіб, пов'язаних з агресією росії проти України.

У цих справах позивачі подали позови проти Ради ЄС, стверджуючи, що застосовані до них зобов'язання щодо звітування про кошти та співпрацю з компетентними органами не були чітко викладені в оригінальному рішенні, що є порушенням принципу розподілу

повноважень у сфері про спільну зовнішню політику та політику безпеки (CFSP). Водночас позивачі в своєму позові стверджували, що виконання таких зобов'язань має залишитися виключною компетенцією держав-членів.

Як зазначає А. Монаєнко: «Імена Олени Тимченко, Геннадія Тимченка, Михайла Фрідмана, Петра Авена та Германа Хана потрапили до списків осіб, організацій та органів, щодо яких застосовуються обмежувальні заходи, прийняті Радою Європейського Союзу на тлі вторгнення росії в Україну».

«В рішенні Загального Суду ЄС зазначено, що він підтверджує правомочності дій Ради ЄС, аргументувавши, що її повноваження запроваджувати додаткові регулюючі заходи для того, щоб було забезпечення ефективного виконання санкцій, навіть в тому разі коли вони прямо не прописані в рішенні, тобто Загальний суд ЄС відхилив позовні вимоги обох сторін в повному обсязі».

Таке рішення дозволяє спрогнозувати, що при виявленні прихованих активів буде провадитись замороження рахунків, яке призведе до конфіскації активів РФ з боку ЄС, які в майбутньому можуть бути використанні на відновлення України після завершення збройної агресії РФ. Це підтверджує законність та справедливість зі сторони Загального суду ЄС для України, що допомагає забезпечувати дійсний результат санкцій в плані економічного та фінансового тиску на РФ. Якщо не будуть виконуватися зобов'язання, то буде посилення санкцій для компетентних національних органів, ідентифікацію коштів або економічних ресурсів, що підпадають під обмежувальні заходи – так зазначено в самому рішенні.

Рішення Загального суду ЄС у наведених вище справах може мати не тільки економічний, а і політичний характер, що безпосередньо покращує подальшу євроінтеграцію України. Це може бути гарантією того, що Україна та ЄС будуть і надалі співпрацювати у питаннях фінансового нагляду.

Україна може ратифікувати європейські стандарти щодо фінансового контролю й удосконалити законодавчі акти, які регулюють питання фінансів та економіки – це може зміцнити довіру з боку ЄС, вплинути на покращення фінансового становища України.

Важливим для України є і рішення Суду ЄС щодо ПДВ, вирішальним елементом яких є знаходження балансу між сприянням належному оподаткуванню та обмеженню ухилення від сплати податків, при одночасній мінімізації втручання держави в економічну свободу підприємців.

Справа *Maks Pen* [4] створює значний прецедент у контексті того, що Суд ЄС підкреслює: держава-член не може накладати додаткові зобов'язання на платників податків, якщо такі зобов'язання не визначені в Директиві 2006/112. Суд постановив, що можливість відрахування ПДВ не повинна залежати від відповідності певним обліковим критеріям за умови дотримання інших важливих вимог, зокрема тих, що стосуються змісту рахунків-фактур. Ця постанова посилює становище платників податків і обмежує національні органи влади від введення обмежень, які можуть вплинути на основне право на відрахування. Отже, Суд ЄС підтримує принцип нейтральності ПДВ, який є життєво важливим для забезпечення чесної конкуренції на ринку ЄС.

У справі *Gemeente Woerden* [5] Суд ЄС встановив важливий принцип щодо права на вирахування ПДВ, коли майно використовується як для економічних, так і для неекономічних цілей. У рішенні Суду зазначено, що державі-члену не дозволяється обмежувати право на відрахування, якщо відповідна операція підлягає оподаткуванню. Отже, відрахуванню підлягає вся сума вхідного податку, а не тільки та частина, яка відповідає господарській діяльності покупця. Позиція Суду ЄС полягає в тому, що платники податків не повинні покладатися на будь-які подальші дії покупця чи орендаря, які можуть змінити цільове використання майна. Ця постанова забезпечує стабільність для підприємців, дозволяючи їм планувати свою діяльність, не турбуючись про несподівані обмеження в майбутньому.

У справі *Iberdrola Inmobiliaria Real Estate Investments* [6] Суд розглянув обмеження, викладені в статті 176 Директиви 2006/112. Рішення у цій справі чітко визначає, що державне регулювання не повинно вводити непотрібних загальних обмежень, які можуть завдати шкоди платникам податків, а встановлення прямого та негайного зв'язку між витратами та оподатковуваною діяльністю є необхідною умовою для права на відрахування.

Загалом підхід Суду ЄС відображає прагнення захистити права платників податків на відрахування вхідного ПДВ, підкреслюючи, що це право є невідчужуваним, якщо діяльність платника податків підлягає оподаткуванню. Суд ЄС обмежив можливості національних органів влади запроваджувати додаткові зобов'язання, крім зобов'язань Директиви 2006/112.

Таким чином, рішення Суду ЄС спрямовані на правову визначеність, необхідну для функціонування єдиного ринку ЄС, і на захист бізнесу від надмірного регулювання та обмежень, на створення прозорого та передбачуваного середовища для оподаткування ПДВ.

Отже, вважаємо, що дослідження Антона Монаєнко щодо рішень Суду ЄС дозволяють сформулювати правову позицію щодо впливу таких рішень на подальше фінансове становище країни, на ефективність таких рішень проти РФ та посилення євроінтеграційних зв'язків України.

Література:

1. Монаєнко. А. (2024). Офіційна сторінка на Facebook. URL: <https://www.facebook.com/anton.monayenko>.
2. Суд Європейського Союзу. Справа T-635/22: Fridman та інші проти Ради ЄС. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=T-635/22>.
3. Суд Європейського Союзу. Справа T-644/22: Timchenko та Timchenko проти Ради ЄС. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=T-644/22>.
4. Суд Європейського Союзу. Справа C-18/13, Макс Пен. URL: <http://surl.li/sclisr>
5. Суд Європейського Союзу. Справа C-267/15. URL: <http://surl.li/lzjdqg>
6. Суд Європейського Союзу. Справа C-132/16. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?nat=or&mat=or&pcs=Oor&jur=C%2CT%2CF&num=C-132%252F16>.

*Зубач Василь Леонідович,
аспірант Інституту держави і права
імені В.М. Корецького Національної
академії наук України*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОГЛЯД ВІДЧИЗНЯНОЇ ДОКТРИНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5081/>

Не претендуючи на вичерпний аналіз усіх наявних теоретичних напрацювань вітчизняних науковців з досліджуваної проблематики та з огляду на обмеженість обсягу цієї роботи, виділимо лише ті наукові праці, які, на нашу думку, дають змогу осмислити сучасний стан її доктринальної розробленості.

Кожен наступний етап безперервного розвитку цивільної процесуальної науки привносить із собою дедалі нові ідеї, що лягають в підґрунтя організації судової влади та здійснення правосуддя. Це відбивається на предметі науки цивільного процесуального права, для якої в різний час були актуальними питання позову та позовного провадження, проблематика правовідносин і сутності цивільного процесу, судового рішення та його властивостей, доказування та перегляду судових

рішень і низка інших. Сьогодні такі ідеї зумовлені важливістю формування механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина як найвищої цінності в державі, значущістю судових форм захисту та гарантіями реалізації ухвалених судових рішень. Не буде помилковим вважати, що ключову роль у такій постановці проблеми відіграють загально визнані концепти верховенства права. Для обґрунтування цієї тези звернемося до доктрини цивільного судочинства.

О. В. Дем'янова зазначає, що важливим напрямом розбудови цілісної концепції верховенства права уявляється звернення до з'ясування основних її положень в окремих сферах правового життя. У названому контексті вимагає вирішення проблема диференціації дії верховенства права в приватних та публічних відносинах. На думку, автора, реалізація верховенства права в цивільному судочинстві ґрунтується на узгодженні засад обмеження державної влади (в особі суду) із початками забезпечення рівноваги інтересів суб'єктів приватних відносин [1].

О. В. Колісник, аналізуючи можливості практичного втілення проголошеного Конституцією України принципу верховенства права у національне судочинство, обґрунтовує, що принцип верховенства права є досить багатограним поняттям, яке охоплює такі категорії, як якість закону, принцип правової визначеності, судовий контроль за виконавчою гілкою влади, обов'язковість виконання рішень, збалансованість інтересів окремого індивіда з інтересами інших членів суспільства [2].

Наукова праця О. Овчаренко присвячена дослідженню теоретичних і практичних проявів концепту верховенства права у цивільному судочинстві. Автор розкриває окремі змістовні елементи принципу верховенства права у цивільному судочинстві як одного з фундаментальних принципів судочинства, що має універсальний характер, охоплює всі сфери правового регулювання і галузі судочинства. Додатковим фокусом дослідження є інтерпретація практики найвищих судових органів України, яка торкається різноманітних аспектів реалізації принципу верховенства права [3].

О. Ю. Соп'яненко аналізує передумови формування концепції верховенства права в цивільному судочинстві; стан наукової розробленості проблеми верховенства права в цивільному судочинстві; особливості сутності та праворозуміння верховенства права в цивільному судочинстві; верховенство права в практиці Європейського суду з прав людини та національне цивільне процесуальне законодавство; проблеми імплементації ідеї і сприйняття доктрини верховенства права в цивільному процесуальному законодавстві України; окремі теоретико-прикладні проблеми реалізації ідеї верховенства права в цивільному судочинстві [4].

О. С. Ткачук і Д. Д. Луспенник зробили висновок, що верховенство права у сфері цивільного судочинства має розглядатися як певний стандарт судового правотлумачення та правозастосування, що має застосовуватися судами при розгляді та вирішенні цивільних справ з метою забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд та підвищення ефективності цивільного судочинства [5].

Автори видання «Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) розглянули питання пріоритетності закону в ієрархії нормативних актів; підстав нормотворчих повноважень органів виконавчої влади та їх межі; розвиненості законодавчих процедур; законності в умовах надзвичайного стану; виконуваності законодавства. Також була звернена увага на проблемах юридичної визначеності: чіткості та передбачуваності законодавства; доступності та стабільності законодавства; дотримання принципу правомірних (легітимних) очікувань при ухваленні законів та інших нормативних актів; умовах забезпечення юридичної визначеності; відповідності юридичної практики законові. Окремо правознавці проаналізували спірні питання доступу до правосуддя, в рамках якого були досліджені конституційні гарантії судівництва, незалежність суду справедливе судочинство, судовий конституційний контроль, виконуваність судових рішень [6].

В. А. Кройтор зазначає, що досі недостатньо опрацьовані питання узгодження принципів цивільного судочинства з ідеями верховенства права та справедливого суду, а також питання ступеня імплементації вимог до правосуддя, задекларованих на рівні міжнародних нормативно-правових актів, у положеннях національного цивільного процесуального закону [7].

Г. П. Тимченко та О. В. Дем'янова аналізують процедуру пілотної постанови в практиці Європейського суду з прав людини як фактор розбудови в аспекті реалізації принципу верховенства права [8].

В. В. Комаров наголошує, що проблема верховенства права нерозривно пов'язана з проблемою типів праворозуміння. З огляду на це матеріальні та формальні концепції верховенства права відбивають особливості відповідно природно-правового та позитивістського типів праворозуміння, що повинно враховуватися при оцінці тієї чи іншої концепції [9].

Т. А. Цувіна, визначаючи природу принципу верховенства права як юридичного феномену і загальновизнаної норми міжнародного права *jus cogens* з урахуванням специфіки сфери цивільного судочинства, надає теоретичну інтерпретацію верховенства права як міжнародного стандарту судового правозастосування, що визначає інституційні, процесуальні й компетенційні вимоги до суду і процесу здійснення

правосуддя в цивільних справах. Принцип верховенства права в цивільному судочинстві має досліджуватися в міжнародно-правовому дискурсі захисту прав людини з урахуванням особливостей сфери здійснення правосуддя в цивільних справах, а принципи цивільного судочинства становлять складну ієрархічну систему, що утворюється внаслідок «розгортання» ідеї верховенства права [10].

Навіть стислий огляд стану наукової розробленості проблеми верховенства права в цивільному судочинстві свідчить про досить значний обсяг роботи, що була проведена вітчизняними дослідниками. Відчутним науковим результатом таких вивчень стало визначення сутності верховенства права як нового правового явища для національної правової системи. Поряд із цим, теоретичний аналіз був спрямований на виявлення основоположних елементів цього принципу, що є особливо актуальним з огляду на вплив прецедентної практики Європейського суду з прав людини на вітчизняне цивільне судочинство. Увагу науковців також було сконцентровано на окремих прикладних аспектах його реалізації під час здійснення правосуддя у цивільних справах. Вищевикладене зумовлює важливість подальших досліджень цієї проблематики, які в сукупності мають привести до формування цілісної концепції реалізації ідей верховенства права в цивільному судочинстві.

Література:

1. Дем'янова О. В. Верховенство права в цивільному судочинстві: змістовні положення в контексті приватних та публічних засад регулювання. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 143-147.
2. Колісник О. В. Запровадження принципу верховенства права в національне судочинство. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2011. Вип. 21. С. 84-94.
3. Овчаренко О. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: погляд адвоката. Право України. Випуск 11. 2021. С. 209-233.
4. Соп'яненко О. Ю. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081. Право (галузь знань 08 Право). Суми, 2022. С. 7-8.
5. Ткачук О., Луспенік Д. Верховенство права – новий «старий» принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. Слово національної школи суддів України. № 3 (20). 2017. С. 53, 54, 55.
6. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри, упорядники та автори коментарів: В. Венгер,

А. Заєць, Є. Зверєв, М. Козюбра, Ю. Матвєєва, О. Цельєв; Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2020. 144 с.

7. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. С. 5.

8. Тимченко Г. П., Дем'янова О. В. Верховенство права як основа гармонізації цивільного процесуального законодавства із законодавством Європейського Союзу. Гармонізація цивільного та цивільного процесуального законодавства України з законодавством Європейського Союзу. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. С. 252-298.

9. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Х. : Право, 2012. С. 65-67.

10. Цувіна Т. А. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: теоретико-прикладне дослідження: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. С. 1-10.

*Іванов Станіслав Юрійович,
кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-0166-9016*

ВПЛИВ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЗАПОРОЗЬКОГО КОЗАЦТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5107/>

У період від середини XVII до початку XVIII століття український народ уперше за довгий час формує державне утворення з виразними політико-правовими ознаками – Запорозьку Січ. У цей час вона починає самостійно визначати свій історичний розвиток. Поруч з цим закладаються основи національної ідеї, яка стала фундаментом для створення державних інституцій загалом і судової системи зокрема. Водночас беззаперечним є те, що судова система Запорозької Січі не виникла на порожньому місці – її основи були закладені всією попередньою історією розвитку українського народу, починаючи з доби Київської держави.

Джерелом звичаєвого права для українського етносу були суспільні відносини, що визначали життєвий уклад русичів у період Київської Русі. Основними правовими пам'ятками того часу є «Руська Правда», законодавчі збірники Володимира Мономаха та Ярослава Мудрого, а також міжнародні договори Русі з Візантією. Саме ці джерела стали фундаментом для формування «козацького права». Важливо зазначити, що національний звичай перетворюється на джерело права лише за умов виникнення етногруп, оскільки його дотримання забезпечується державною примусовою силою, що надає звичаю правового значення.

У XIV-XVIII століттях звичаєве право мало важливе значення як одне з основних джерел права на українських землях. Воно сформувалося під впливом розвитку господарських і побутових відносин, базуючись на загальноприйнятих «давніх» правилах поведінки, які склалися в різних життєвих ситуаціях [1].

Правова система Запорозької Січі була унікальною і становила важливу складову її військово-адміністративної структури. Тоді, як на більшості українських територій діяли різноманітні правові джерела, зокрема «Руська правда», Литовські статuti, акти королівської влади, канонічне і Магдебурзьке право, в Січі головним було звичаєве козацьке право. Це була сукупність норм і традицій, що виникли серед козаків.

Система звичаєвого козацького права сформувалася в XV – середині XVII століття, регулюючи військово-адміністративний устрій, ведення бойових дій, діяльність судових органів, правила землекористування, укладання договорів, визначення злочинів і покарань. Це право визнавали навіть іноземні держави, зокрема Польща та Московія.

На формування національної правосвідомості запорожців значний вплив мало козацьке звичаєве право, яке, в свою чергу, було результатом розвитку архаїчного давньоруського права, адаптованого до соціальних умов життя низових громад. Звичаєве право зазнавало також впливу специфіки життя запорозької громади, для якої були характерні повага до особистості козака, невтручання в його приватні справи та інші подібні принципи.

Вітчизняні правознавці давно дослідили вплив іноземних нормативних актів, зокрема Литовських статутів та Саксонського Зерцала, на право України XV-XVII століть. Проте для Запорозької Січі значення правового євроцентризму не було вирішальним. Запорожжя виникло на основі неписаного досвіду народного життя, яке й сформувало свої власні закони та необхідні установи. Січ офіційно закріпила давні звичаї, місцеві обряди та народні традиції, надавши їм загальнообов'язкового значення і перетворивши їх на державні правові норми. Згідно з умовами і потребами Запорожжя, в Січі діяли закони, яких не можна було знайти в жодних писаних юридичних джерелах.

Вплив західної культурно-правової думки поєднувався в Запорозькій Січі з староруськими традиціями. Звичаї та давні заповіти були для запорожців своєрідною істиною. Святість традицій підтверджувалася авторитетом громадської думки та силою влади. Лише необачний наважувався їх порушити, і за це карався суворо. Саме на рівнозві між примусом та моральними нормами, які набули форми звичаїв, трималося Запоріжжя, як і будь-яка демократична суспільно-політична система. Науковці, які досліджували судову систему Запорозької Січі, зазначають, що в Січі не існувало писаної Конституції в сучасному розумінні цього терміну. Однак на Запорожжі функціонувало неписане конституційне право, яке ґрунтувалося на постановах, рішеннях Коша, судових прецедентах і, найголовніше, на звичаях. Січове законодавство було усним, звичаєвим правом, яке вкорінювалося в свідомості як непорушні етнотрадиції. Норми цього права, поступово змінюючись і еволюціонуючи протягом століть, стали сукупністю різноманітних нормативних актів і прецедентів. Запорозькі неписані закони, які походили від звичаїв і, отже, народної свідомості, виникали з самого життя та досвіду минулих поколінь, оформлюючи вже існуючі суспільні відносини. Тому, хоча такі закони могли здаватися дивними з точки зору сучасних догм і форм, вони мали одну вирішальну перевагу – вони діяли та існували протягом віків [2, с. 113].

Важливим фактором правового порядку української держави козацької доби було утворення самобутньої правової системи, яка становила інституціонально-нормативну основу для формування та підтримання правового порядку в тогочасному українському суспільстві. Домінуючим системоутворюючим фактором правового порядку було звичаєве козацьке право сукупність правових звичаїв, які встановлювались у сфері козацтва. Спочатку особливо популярним звичаєве козацьке право стало серед українських селян, які втікали від своїх господарів і влади в райони середнього та нижнього Придніпров'я. Норми звичаєвого права, що сформувались на Запорізькій Січі, закріплювали військово-адміністративну організацію козацтва, деякі правила ведення бойових дій, роботу судових органів, порядок землекористування, укладання окремих договорів, а також визначали види злочинів і покарань. Наявність у козацтва власного особливого права визнавався польським урядом. Незважаючи на суворість, а інколи й нещадність норм звичаєвого козацького права, в ньому була «чесність велика». Козаки активно відстоювали своє звичаєве право, побоюючись, що писане право може обмежити їхні вольності [3, с. 191].

Таким чином, звичаєве право спочатку існує у вигляді соціальних норм, зобов'язань та заборон, які не мають юридичного забезпечення. Однак з часом воно набуває такого забезпечення через закріплення

звичаєво-соціального нормативу в різних формах. Звичайі, більшість з яких побутували в Запорозькій Січі, стали основою для формування своєрідного «козацького права». Окрім того, джерелом звичаєвого права запорожців були трансформовані норми давньоруського права, а також запозичені концепти римсько-християнського права, звичайі та правові норми Речі Посполитої і Московської держави. Дієвість звичаєвого права підтверджує його надзвичайне значення як одного з ключових етносоціокультурних чинників у формуванні національної правової системи та правосвідомості.

Література:

1. Судочинство в Запорозькій Січі. URL:<http://www.horting.org>.
2. Андрущенко В. Л., Федосов В. М. Запорозька Січ як український феномен. К.: Заповіт. 1995. 174 с.
3. Історія держави і права України. У 2 т. Т. 1. / з ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. 648 с.

*Карцева Мирослава Олексіївна,
студентка, Одеський національний
університет імені І.І. Мечнікова*

*Науковий керівник:
Голоденко Ірина Олександрівна,
старший дослідник,
Одеський національний
університет імені І.І. Мечнікова*

ПОВАЖНІСТЬ ПРИЧИН ПРОПУСКУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПОНОВЛЕННЯ СТРОКУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5090/>

Пункт 1 статті 6 Конвенції щодо захисту прав людини і основоположних свобод зазначає, що кожен володіє правом на справедливість та публічність процесу розгляду його справи протягом розумних термінів з боку незалежного і безстороннього суду, закріпленого законом, який вирішує спір про його цивільні права чи зобов'язання [1].

Інститут цивільного процесуального права під назвою «процесуальні строки» пропонує учасникам процедури розгляду справи реальну можливість поновити та продовжити процесуальні строки.

Пропуск процесуального строку має певні правові наслідки. Отже, зі спливом законодавчо визначеного строку втрачається право на скоєння процесуальної дії. Документи, які було подано по завершенню процесуального строку, не братимуться до уваги, якщо суд відповідно до клопотання особи, яка їх подала, не побачить підстав для продовження чи поновлення строку [2, с. 255].

Щодо визначення терміну «поновлення процесуального строку» у своїй науковій праці Буга В. В. зазначає, що – це відновлення права на провадження процесуальних дій, яке було втрачено внаслідок скасування встановленого законом строку у зв'язку із поважними причинами, визнаними у судовому порядку. У разі пропуску встановленого судом строку суд за клопотанням сторони чи іншої особи може продовжити пропущений строк [3, с. 82].

Слід зазначити, що однією з підстав продовження строку у цивільному судочинстві є поважність причин протермінування процесуальних термінів згідно з частиною 1 статті 127 ЦПК України. Суд продовжує за клопотанням учасника процесу законодавчо визначений протермінований процесуальний строк при умові визнання причини пропуску поважною, крім ситуацій, коли ЦПК України закріплено неможливість такого продовження [4].

Крім того, кажучи про терміни оскарження, слід врахувати, що 30 денний строк апеляційного оскарження починається з дня вручення стороні повного тексту рішення. Тобто підставою для поновлення строку на апеляційне оскарження рішення є надання суду достатніх доказів того, що особа не отримувала повний текст рішення і не була присутня в суді під час його проголошення.

Якщо звернутися до практики ЄСПЛ, то слід зазначити, що в його рішеннях неодноразово наголошувалися такі позиції: «Вирішення питання про продовження строку оскарження лежить на розсуді національних судів, але такі повноваження є доволі обмеженими. Суди зобов'язані наводити причини. Однією з таких причин може бути, наприклад, те, що сторони не поінформовані про рішення, прийняті органами влади у їхній справі. Однак навіть тоді можливість продовження не є необмеженою, оскільки сторони повинні в розумні проміжки часу вживати заходів, щоб інформувати себе про статус відомої їм судової справи («Устименко проти України») [5].

Суд при вирішенні питання про визнання поважності підстав для поновлення процесуального строку розглядає кілька ключових аспектів:

1. Підстави для поновлення строку: Суд перевіряє, чи подані підстави дійсно є поважними. Це можуть бути обставини, які не залежали від волі особи, що подає клопотання, такі як хвороба, природні катастрофи, перебування за межами країни тощо.

2. Час подачі клопотання: Важливо, щоб клопотання про поновлення строку було подано якомога швидше після усунення причин, які завадили своєчасному виконанню процесуальних дій. Суд оцінює, чи є затримка в поданні клопотання обґрунтованою.

3. Докази: Суд розглядає надані докази, що підтверджують поважність підстав. Це можуть бути медичні довідки, документи, що підтверджують форс-мажорні обставини, або інші підтверджуючі матеріали.

4. Вплив на права інших осіб: Суд також враховує, чи не буде поновлення строку порушувати права інших учасників процесу. Якщо поновлення строку може завдати шкоди іншим сторонам, це може вплинути на рішення суду.

5. Системність і обґрунтованість: Суд оцінює, чи були дії особи, що просить про поновлення строку, належними та обґрунтованими, а також чи проявляла вона достатню активність для захисту своїх прав.

У справі №200/18472/21 розглядалося питання щодо поновлення строків апеляційного оскарження, пропущених через воєнні обставини. Відповідач обґрунтовував пропуск строку активними бойовими діями в Слов'янську, перебоями з електропостачанням та евакуацією працівників, що ускладнило доступ до електронної пошти та роботу у звичайному режимі [6].

Проте Перший апеляційний адміністративний суд відхилив ці аргументи, вважаючи введення воєнного стану недостатньою підставою для поновлення строку без детальних доказів того, як саме це вплинуло на своєчасність подання скарги. Верховний Суд, розглядаючи касаційну скаргу, зазначив, що для обґрунтування таких випадків недостатньо просто посилатися на воєнний стан: необхідно надати підтвердження конкретного впливу обставин на неможливість дотримання строків, включаючи, наприклад, документальні докази, що показують зв'язок між об'єктивними перешкодами та фактичним пропуском строків.

Судова практика, зокрема, вимагає від сторін добросовісного ставлення до процесу, підтвердження об'єктивних і непереборних причин пропуску строків та демонстрації зусиль щодо їх усунення, якщо це можливо

Справа від 27 червня 2023 року № 440/6202/22 стосується позову ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Полтавській області. Позивач вимагав визнання бездіяльності цього управління протиправною та зобов'язання його нарахувати і виплатити щорічну разову грошову допомогу за 2022 рік у розмірі восьми мінімальних пенсій.

Суд першої інстанції задовольнив вимоги ОСОБА_1. Однак, відповідач подав апеляційну скаргу, яка була залишена без руху через

порушення строків подачі. Суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні заяви про поновлення строку на апеляційне оскарження через ненадання доказів, що підтверджують, як введення воєнного стану та обмеження електропостачання вплинули на можливість своєчасного звернення з апеляційною скаргою.

Ключовим питанням справи стало визначення, чи є введення воєнного стану та обмеження подачі електроенергії поважною причиною для поновлення строку на подачу апеляційної скарги без відповідних доказів.

Отже, значення поважних причин пропуску процесуальних строків у цивільному процесі як підстав для їх поновлення, спираючись на українське та міжнародне право, є доволі вагомим фактором. Основною умовою для поновлення строку є наявність об'єктивних обставин, що перешкодили своєчасному виконанню дій. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) також підтверджує важливість швидкого реагування сторін на судові події та дотримання строків, хоча й допускає можливість поновлення строків у разі документально підтверджених непередбачуваних обставин [7].

Практика українських судів підтверджує, що воєнний стан та інші форс-мажорні умови самі по собі не є достатньою підставою для поновлення строків без належних доказів їх реального впливу на своєчасність виконання дій. Тому, національні суди враховують конкретні докази, що обґрунтовують пропуск строку, а також вплив поновлення строку на права інших сторін у процесі.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/453/1/КУЧЕР%20Цивільний%20ПРОЦЕС%20ПІДРУЧНИК.pdf>
3. Буга В. В. Загальні положення про обчислення, поновлення, продовження та зупинення процесуальних строків в цивільному процесуальному праві України. Випуск 3. Том 1. 2015. с. 80-84. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pib_2006_5_1_37.pdf
4. Цивільний процесуальний кодекс України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42) від 13. 02. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

5. Рішення ЄСПЛ від 29 жовтня 2015 року, справа «Устименко проти України» (Заява № 32053/13). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b27
6. Постанова КАС ВП у справі №200/18472/21-Protocol.ua. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_18_10_2023_roku_u_spravi_200_18472_21_1/.
7. (Не)поважні причини пропуску строку на апеляційне оскарження. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/podkopaieva-irina/articles/nepovazni-pricini-propusku-stroku-na-apeliaciine-oskarzennia>

*Кельбья Стелла Георгіївна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка, деканеса юридичного
факультету Буковинського
університету
ORCID: 0000-0002-1817-8160*

СТАНОВЛЕННЯ ОСНОВ ПРАВОВЛАДДЯ В ЛИТОВСЬКО-РУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5119/>

У XIV столітті значна частина українських земель приєднується до складу Литви, що призводить до утворення Литовсько-Руської держави. Поступово тут сформувалася своєрідна система права, основними засадами якої було писане право. Це передбачало значний рівень юридичного мислення і загальної освіченості. В даний період спостерігаються спроби систематизації чинного законодавства, що сприяло прийняттю трьох Литовських статутів, які узагальнили і доповнили чинні норми звичаєвого права модерними ідеями, що часто ставали основою кодифікаційних робіт у наступні історичні періоди.

Багатонаціональна Литовсько-Руська держава потребувала створення власної правової системи. Характерно, що український народ вже мав свою самобутню правову культуру і відомий писаний кодекс – Руську Правду [3, с. 19-20]. Водночас у Литві подібні процеси відбувалися дещо по-іншому. Перші спроби систематизації литовського права відбулися у середині XV століття, тобто в період прийняття Судебника Казимира 1468 року. Даний документ містив важливі норми кримінального і кримінально-процесуального права, хоча паралельно у багатьох місцевостях ще діяли норми звичаєвого права. В подальшому питання кодифікації права неодноразово піднімалося на Віленському

сеймі у 1514 році, однак не зустріло належної підтримки серед магнатів, а тому всяко затягувалося. Через декілька років, у 1522 році питання кодифікації постало на Гродненському сеймі. Князь Сигізмунд ініціював спеціальний указ щодо запровадження письмового зводу законів, однак сейм прийняв лише окремі його норми. У 1524 році після внесення відповідних правок до Статуту дане питання стало об'єктом обговорення на сеймі в Бересті. Зазначимо, що даний процес затягнувся на чотири роки і знайшов своє реальне втілення лише на Віленському сеймі у 1528-1529 роках.

З 1529 року Перший Литовський статут став чинним правом для усієї держави. Статут включав 13 розділів і 244 артикули (згодом кількість артикулів було збільшено до 283) і мав вирішити ряд надзвичайно складних теоретичних і практичних питань. Серед них – розмежування норм права за окремими галузями, розташування їх у визначеній системі, уведення багатьох нових положень, що раніше були невідомі праву Великого князівства Литовського [4, с. 49]. Характерно, що в основу систематизації права було закладено принципи суверенності державної влади та єдності права для усього населення держави з визначенням пріоритету писаного права. Водночас закріплення пільг і привілеїв для окремих станів населення все ще не відповідало загальному принципу єдності права [2, с. 8]. Тим не менш, документом закріплено основи правовладдя в державі, декларувалася рівність прав для усіх підданих держави. Статутом заборонялося перетворювати вільних людей на рабів, обмежувалися будь-які дії, що могли б спричинити поширення невольництва.

Потрібно звернути увагу також на ідеї гуманізму, які доволі чітко відображені у Статуті. Норми документа проголошують патріотизм, суверенність народу і держави, рівність усіх перед законом, засудження деспотизму, відповідальність уряду перед народом, інститут присяги суддів та посадових осіб, юридичний захист прав особи. При цьому значна частина Статуту визначала права і обов'язки громадян, їх участь у формуванні владних структур та компетенцію державних установ [3, с. 23].

Після запровадження Першого Литовського статуту поступово виникала потреба щодо його доповнення новими нормами, які відповідали б сучасному стану справ у державі. Підсумком зазначених процесів стало запровадження Другого Литовського статуту у 1566 році, який містив на декілька десятків артикулів більше ніж статут попередньої редакції [1, с. 6]. Характерною рисою зазначеного документа є те, що його норми розкривають специфіку тогочасних суспільних відносин в державі.

Структурно документ складався з 14 розділів, кожен з яких поділявся на артикули. Його перший розділ представлений документами, що стосуються основних принципів права, а також норм, що відносяться до державного права та державних злочинів. В інших розділах Статуту йдеться про права населення, принципи судочинства, спадкове та шлюбно-сімейне законодавство, норми цивільного та кримінального законодавства. Статутом визначався порядок утворення і функціонування державних інституцій, обмежувалася влада Великого князя. Зокрема важливі державні питання щодо прийняття нових законів, оголошення війни чи податкової системи мали вирішуватися на загальному сеймі.

Третій Литовський Статут був прийнятий у 1588 році, а за рівнем застосування законодавчої техніки був досконалішим за попередні два. Він складався з 14 розділів і 488 артикулів. Переважна більшість документа відображає зміст публічно-правових та приватно-правових правовідносин, окремі розділи присвячені кримінально-правовим відносинам. Структура документа чітко виділяла поділ на публічне і приватне право, що відповідало західноєвропейським підходам у тогочасному законодавстві.

У першому розділі документа містяться різноманітні за своїм характером норми, що умовно можна розділити на дві групи: ті що стосуються основних положень, і норми, що визначають покарання за державні злочини. У другому розділі вміщуються норми, покликані забезпечити виконання шляхтою військового обов'язку. Третій розділ присвячений нормам державного права, зокрема в частині недоторканості кордонів держави і збереження її самостійності [4, с. 52]. Загалом Статут став важливим кроком на шляху до становлення правовладдя в Україні, він відображав основні тенденції державотворення, та був створений зрозумілою для усього населення мовою. Високий рівень систематизації документа дав можливість його ефективного використання аж до 1840 року.

Таким чином, Литовські статuti стали важливим джерелом правовладдя в Литовсько-Руській державі. Вони декларували рівність усіх перед законом, обмеження влади господаря і пануючої верхівки, зобов'язували їх діяти у відповідності з тогочасними нормами права. Статuti стали важливою пам'яткою європейської історії права і зайняли чільне місце серед найвизначніших досягнень правової думки суспільства.

Література:

1. Лашенко Р. Литовський Статут, яко пам'ятник українського права. Прага, 1923. 32 с.
2. Музиченко П. П. Статути Великого князівства Литовського – видатна пам'ятка права слов'янських народів. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 49. С. 7-14.
3. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.
4. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття. Львів, 2003. 156 с.

*Коваль Юрій Олександрович,
аспірант 1-го курсу, Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0009-0000-1321-3003*

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ДОКТРИНИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5116/>

Вступ. Відповідно до статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. 25-26 березня 2011 року Венеціанська комісія на 86-ому пленарному засіданні консенсусно схвалила Доповідь про правовладдя у якій визначено, що законність (у тому числі прозорий, підзвітний і демократичний процес ухвалення законів) є необхідною системоутворюючою складовою частиною верховенства права [2]. Цей принцип закріплений у частині другій статті 19 Конституції України, де зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Конституційний Суд України» Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

[3]. Конституційний Суд відіграє значну роль у забезпеченні принципу законності в Україні, адже здійснює конституційне правосуддя з позицій верховенства права.

Метою дослідження є з'ясування розуміння принципу законності як ключового елементу мегапринципу верховенства права Конституційним Судом України.

Методологічною основою дослідження стали антропосоціокультурний підхід, загальнонаукові принципи об'єктивності та історизму, методи системного та структурно-функціонального аналізу.

Виклад основних результатів дослідження. Конституційний Суд зазначав, що верховенство права (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. У рамках спільного юридичного простору Європи існує консенсус щодо стрижневих елементів правовладдя, яке є не лише формальними, а й субстантивними (матеріальними). Таким стрижневим елементом в першу чергу є законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права [4].

Реалізуючи практику застосування статті 8 Основного Закону України, Конституційний Суд України вказує на те, що верховенство права треба розуміти як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій держави. Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складників, серед яких Суд знову виділяє в тому числі і принцип законності [5].

В рішеннях Суду відтворення принципу законності відбувається паралельно із принципом поділу державної влади і пояснюється, як обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти «лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [6].

Варто зазначити, що якщо проаналізувати рішення, в яких Суд «тестує» на належне використання спеціальних дозволів та повноважень різні органи державної влади, то можна простежити, що принцип законності розкривається через особливості юридичної регламентації повноважень державних органів, зокрема: їх формалізацію у відповідних джерелах права (так би мовити належну джерельність), повноту і вичерпність (формулювання за допомогою закритих переліків), дискреційність (можливість угляду та його межі) [7].

Конституційний Суд не раз підтверджував, що для судів та органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування важливим є виконання законів, яке забезпечується шляхом установа верховенства законів держави над підзаконними актами, тобто дотримання цими органами принципу законності.

Так, у Рішенні від 28 жовтня 2009 року № 28рп/2009 Суд наголосив, що «Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади при врегулюванні питань, пов'язаних з відносинами благодійництва та благодійної діяльності, зобов'язаний керуватися Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» і не може змінювати, доповнювати чи розширювати його зміст» [8].

А в Рішенні від 29 вересня 2009 року № 22рп/2009 Суд зазначив, що «Кабінет Міністрів України, видавши Постанову, вийшов за межі своїх повноважень і здійснив управління об'єктами державної власності – майном вугледобувних підприємств у супереч положенням законів України «Про приватизацію державного майна», «Про управління об'єктами державної власності», Гірничого закону України, що не відповідає частині другій статті 19, пункту 5 статті 116 Основного Закону України». Таким чином, Суд чітко встановив факт порушення Кабінетом Міністрів України принципу законності в даному випадку [9].

Також у Рішенні Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 розкрито поняття принципу законності у сфері соціального захисту населення. Зокрема, зазначено, що суди під час вирішення справ про соціальний захист громадян керуються, зокрема, принципом законності, який передбачає застосування судами законів України, а також нормативно-правових актів відповідних органів державної влади, виданих на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в тому числі нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, виданих у межах його компетенції, на основі і на виконання Бюджетного кодексу України, закону про Державний бюджет України на відповідний рік та інших законів України [10].

Суд також вказував, що у частині першій статті 92 Основного Закону України закріплений принцип пріоритету (верховенства) закону в системі інших нормативно-правових актів, за допомогою якого здійснюється правове регулювання найважливіших суспільних відносин. Діяльність правотворчих і правозастосовчих органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України, а повноваження – у встановлених Основним Законом України межах відповідно до законів [11].

Висновок. Конституційний Суд України, як і Венеціанська комісія розглядають принцип законності в якості системоутворюючого ключового

елемента доктрини принципу верховенства права. Суд трактує принцип законності враховуючи поділ державної влади, а саме як обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Аналіз рішень Конституційного Суду України свідчить, що принцип законності проявляється через: встановлення кола повноважень державних органів у відповідних нормативно-правових актах; повноту та вичерпність регулювання у законодавстві; обмеження дискреції для уникнення свавільного використання повноважень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Про верховенство права: Доповідь, схвалена Венеціанською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). URL: [http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e) (дата звернення: 23.09.2024).
3. Про Конституційний Суд України: Закон України № 2136-VIII від 13.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020. Вісник Конституційного Суду України. 2020. № 4. Стор. 62.
5. Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_p_2019.pdf.
6. Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2000 від 27.04.2000.
7. Андриц М. Р. Принципи права в рішеннях Конституційного Суду України : дис. ... д-ра філософії. Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2021. 221 с.
8. Рішення Конституційного Суду України від 28 жовтня 2009 року №28рп/2009.
9. Рішення Конституційного Суду України від 29 вересня 2009 року №22рп/2009.
10. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012.
11. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 р. № 4-рп/2008.

*Козинська Діана Олександрівна,
студентка IV курсу спеціальність
«Право» Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова
ORCID: 0009-0005-2030-7274*

*Голоденко Ірина Олександрівна,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У РОЗГЛЯДІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5096/>

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією РФ проти нашої держави, в Україні введений воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [1]. Це стало викликом не тільки для українців, а й для всього світу, так як повномасштабна війна призвела до багатьох ускладнень, одним з яких стало загострення проблеми вимушеного розділення сімей. З огляду на те, що збройна агресія з боку РФ на територію нашої держави триває понад три роки і продовжується до сьогодні, питання визначення місця проживання дитини у період дії воєнного стану є складним і чутливим як для суспільства, так і для держави в цілому.

Згідно із ч. 1 та 2 ст. 141 Сімейного кодексу України (далі – СК України), мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою, а розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини [2]. Отже, законодавець таким чином нам робить пряму вказівку на одну з головних засад сімейного законодавства – на рівність прав, інтересів батьків при визначенні місця проживання дитини і на те, що не дивлячись на обставини, які виникають між батьками або ситуацію, в якій вони опинились, – це не повинно впливати на обсяг їхніх прав і не звільняє їх від обов'язків щодо дитини.

Відповідно до ч. 1 ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом [3]. Рішення щодо визначення місця проживання дитини залежить від віку малолітньої дитини і СК України зазначає, що місце проживання дитини, яка: не досягла десяти років – визначається за згодою батьків; яка досягла десяти років – визначається за спільною згодою батьків та самої дитини; яка досягла чотирнадцяти років - визначається нею самою [2].

Тобто, як ми бачимо, думка дитини щодо того, з ким із батьків вона бажає проживати є вагомою, а збереження її найкращих інтересів має стати першочерговим завданням суду при вирішенні даної категорії справ. У рішенні ЄСПЛ «М. С. проти України» вказано, що при визначенні найкращих інтересів дитини слід брати до уваги два міркування: по-перше, в найкращих інтересах дитини зберегти її зв'язки з сім'єю, окрім випадків, коли доведено, що сім'я непридатна для цього; і по-друге, у найкращих інтересах дитини забезпечити її розвиток в безпечному, надійному і стабільному середовищі та в середовищі [4].

Саме таку позицію підтримує у своїй постанові від 09.02.2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 753/572/20 де вказано, що «дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одними з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя. Відповідно до ст. 12 Конвенції про права дитини, держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Верховний Суд, враховуючи норми Конвенції про права дитини дійшов висновку, що доводи у касаційній скарзі, що син тривалий час проживав разом з батьком, який займався його розвитком та вихованням, а навчальний заклад, який відвідує дитина з 2018 року, знаходиться поруч з місцем проживання, є безпідставними» [5].

Сьогодні також актуальним питанням є ситуація, коли один з батьків перебуває на службі в ЗСУ, адже згідно із п. 2 ч.1 ст. 251 ЦПК України, суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції [3].

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 4 липня 2023 року у справі № 359/7297/22 також сформувала власну позицію щодо даної категорії справ і вказує, що «посилання у касаційній скарзі на те, що провадження у справі не підлягало зупиненню згідно із п.3 ч.1 ст. 251 ЦПК України з огляду на предмет спору, зокрема, у зв'язку з невизначеністю місця проживання спільної дитини сторін, не можуть бути прийняті до уваги з огляду на імперативність приписів ч. 1 ст. 251 ЦПК України» [6].

Враховуючи вищевикладене, можемо дійти висновку, що найголовнішим пріоритетом у питанні щодо визначення місця проживання дитини під час збройної агресії з боку РФ є безпека та збереження її якнайкращих інтересів. Водночас, сам факт запровадження на території України воєнного стану не є достатньою підставою для визначення місця проживання дитини з одним із батьків. Сьогодні всі зусилля батьків, діяльність суду та інших органів мають бути спрямовані на те, аби зберегти життя дитини та забезпечити її усім необхідним для її сталого розвитку в умовах війни, так як в силу свого вразливого становища вона не може самотійно, у повній мірі, подбати про себе, своє життя та безпеку, на відміну від дорослих, які сформовані як психічно, так і фізично.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 10.12.2024 р.);
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.12.2024 р.);
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7875> (дата звернення: 10.12.2024 р.);
5. Рішення Європейського суду з питань прав людини у справі «М. С. проти України» від 11.10.2017 р. №2091/13. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%22sort%22:\[%22kprdate%20Descending%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-175140%22\]\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%22sort%22:[%22kprdate%20Descending%22],[%22itemid%22:[%22001-175140%22]]) (дата звернення: 10.12.2024 р.);
6. Постанова Верховного Суду від 09.02.2023 р., справа № 753/572/20, провадження № 61-9115св22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/108893173> (дата звернення: 10.12.2024);
7. Постанова Верховного Суду від 04.07.2023 р., справа № 359/7297/22, провадження № 61-7893св23. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/108893173> (дата звернення: 10.12.2024).

*Мороз Олександр Вікторович,
аспірант кафедри правосуддя та
філософії юридичного факультету,
Сумський національний
аграрний університет
ORCID: 0000-0003-1621-8859*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В
ДОКАЗОВОМУ ПРОЦЕСІ У СПОРАХ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ
ІЗ ПРАВОВІДНОСИН ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5124/>

Проблематика причинно-наслідкового зв'язку між змістом засобів доказування, в яких розкривається механізм виконання договірних зобов'язань кожною із сторін і наслідками, які сформували предмет спору, має як практичне, так і теоретичне значення. Саме зв'язок між причинами і наслідками повинен носити скоріше закономірний, аніж випадковий характер.

За твердженням О. О. Кадук, основним інструментом для встановлення наявності причинно-наслідкового зв'язку в англосаксонській системі права є «but for» test, якому в континентальній системі відповідає правило «conditio sine qua non». За першим принципом, для висновку про наявність причинно-наслідкового зв'язку, передбачається встановлення того, чи була б шкода, якби не було тієї чи іншої дії або бездіяльності. І якщо шкода наявна, незалежно від поведінки суб'єкта, то причинно-наслідкового зв'язку немає, і навпаки. Другий принцип, за висновком науковця, презюмує обов'язкову наявність у правовідносинах дії чи бездіяльності, без яких наслідки в загальному перебігу причинно-наслідкових зв'язків є неможливими [1, с. 36-27].

Так, укладаючи договір оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення, як орендар, так і орендодавець добровільно беруть на себе певні зобов'язання. В той же час, практика показує, що сторони з об'єктивних чи суб'єктивних причин можуть не виконати або виконати у той спосіб, який суперечить умовам договору оренди або взагалі – виконати договір лише у певній його частині. З цих підстав, досліджуючи засоби доказування в судовому засіданні, суд визначає чи саме вказані у позовній заяві дії чи бездіяльність відповідача істотно вплинули на зазначені позивачем негативні наслідки, що спричинили порушення охоронюваних законом прав.

Зокрема, Верховний Суд у своїй постанові від 10.06.2020 р. (справа № 906/585/19) з робив правовий висновок щодо відсутності причинно-наслідкового зв'язку між фактом державної реєстрації та фактом набуття на підставі неї певного майнового права. Так, за позицією Суду, ототожнення факту набуття права власності та факту його державної реєстрації є логічною та юридичною помилкою і намаганням підмінити поняття причини та наслідку, аналогічно як і тлумачити факт державної реєстрації як підставу виникнення такого права (п. 63 постанови) [2].

Вказаний висновок є важливим для вирішення земельно-орендного спору предметом якого зокрема є визнання договору оренди землі неукладеним. Якщо проаналізувати судову практику у вищезазначеній категорії справ, то можна помітити, що у більшості випадків відповідачі посилаються на факт державної реєстрації речового права оренди земельної ділянки як на підставу констатації факту дійсності та чинності оспорюваного позивачем договору оренди землі.

Так, у цивільній справі № 632/2107/20, яка перебувала на розгляді Первомайського міськрайонного суду Харківської області позивач обґрунтовував свої вимоги тим, фактом, що йому стало відомо з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію за ТОВ «ФЕРМЕР-АГРО» речового права оренди вказаних земельних ділянок, якими він, як власник, не розпоряджався в такий спосіб. Відповідач у своєму відзиві, заперечуючи проти задоволення позовних вимог про визнання договору оренди землі неукладеними та скасування державної реєстрації речового права оренди, зазначив, що спірний правочин підписаний позивачем, наявна його державна реєстрація, а тому він є укладеним. Однак, суд першої інстанції, задовольняючи позов у повному обсязі, встановив, що державна реєстрація прав оренди щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення відбулась на підставі договору оренди, укладеного 12.01.2018 року від імені позивача представником за довіреністю, строк дії якої закінчився 15.03.2017 року. Незважаючи на те, що у відповідності до статті 17 ЗУ «Про оренду землі» об'єкт за договором оренди землі вважається переданим орендодавцем орендареві з моменту державної реєстрації права оренди, у двосторонньому правочині волевиявлення повинно бути взаємним, двостороннім і спрямованим на досягнення певної мети; породжуючи правовий наслідок [3].

Таким чином, суд першої інстанції констатував відсутність причинно-наслідкового зв'язку між фактом державної реєстрації права оренди земельної ділянки та виникненням земельно-орендних правовідносин за відсутності належним чином укладеного незалежними і рівноправними учасниками цивільних правовідносин двостороннього

правочину, який би виражав їх внутрішнє суб'єктивне прагнення до набуття певних цивільних прав і обов'язків з метою досягнення конкретних результатів майнового характеру.

Однак, вказане судове рішення було скасоване в апеляційному порядку з ухваленням нового про відмову у задоволенні позову. Приймаючи свою постанову у даній справі, Харківський апеляційний суд дослідив надані відповідачем видатковий касовий ордер та банківський чек про виплату позивачу орендної плати, а також заяву позивача з проханням виплати йому вказані суми коштів, у сукупності з відомостями про державну реєстрацію права оренди та дійшов висновку про схвалення останнім спірного договору оренди, а відповідно – і вчиненого з дня його підписання [4]. Фактично, суд апеляційної інстанції констатував наявність у спірних земельно-орендних правовідносинах іншого причинного-наслідкового зв'язку, на який суд першої інстанції не звернув уваги: між юридичним фактом державної реєстрації права оренди та діями позивача, пов'язаними із реалізацією свого права на отримання орендної плати, визнавши його достатнім для висновку про наявність між сторонами спору земельно-орендних правовідносин.

У спорах, що виникають із підстав невиконання орендарем умов договору оренди землі щодо платежів по орендній платі суд має встановити обставини існування причинно-наслідкового зв'язку між бездіяльністю відповідача та порушенням майновим правом позивача, що здійснюється в першу чергу за рахунок аналізу положень двостороннього правочину, укладеного між сторонами земельно-орендних правовідносин. Як приклад, у цивільній справі № 648/1701/20 за позовом про стягнення орендної плати та розірвання договорів оренди землі Білозерський районний суд Херсонської області зробив висновок про те, що «несплата до Державного бюджету України податків Фермерським господарством «Весна» не порушує будь-які права позивачів за захистом яких вони звернулися до суду, вимога позивачів суперечить частині 1 статті 4 ЦПК України, відповідно до якої, кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів» [5].

Як бачимо, порушення договірних зобов'язань із суб'єктивних причин щодо своєчасної сплати орендної плати є елементом (причиною) для звернення орендодавця до суду є елементом (причиною) для звернення орендодавця до суду, якщо саме його право на отримання орендної плати за користування його земельною ділянкою є порушеним. Отже, причинно-наслідковий зв'язок в матеріальному праві у свою чергу породжує причинно-наслідковий зв'язок в процесуальному праві, який обумовлюється в ч. 1 ст. 4 ЦПК України, яка умовою судового

захисту передбачає звернення особи за відстоюванням свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або законного інтересу.

Причинно-наслідковий зв'язок у земельно-орендних правовідносинах є природною закономірністю, яка завжди має місце між дію чи бездіяльністю особи і тими наслідками, які вона створює своїми діями чи бездіяльністю. У договірних правовідносинах причинно-наслідковий зв'язок носить правовий характер, оскільки в договорі оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення в обов'язках орендаря передбачено виконання визначених Законом України «Про оренду землі» [6] істотних умов.

Отже, причинно-наслідковий зв'язок між діями чи бездіяльністю сторони земельно-орендних правовідносин щодо земель сільськогосподарського призначення характеризується наступними чинниками: а) закономірністю настання за наявності всіх складових; б) особливостями умов, визначених договором оренди землі; в) необхідністю аналізу дій (бездіяльності) сторони на предмет їх правомірності з точки зору чинного законодавства та умов укладеного договору; г) відповідністю характеру протиправних дій чи бездіяльності до спричинених негативних наслідків.

Література:

1. Кадук О. О. Причинно-наслідковий зв'язок як елемент складу правопорушення в приватно-правових відносинах. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2021. Том 8. С. 26-33.
2. Постанова Верховного Суду від 10 червня 2020 року у справі № 906/585/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89767972> (дата звернення: 02.12.2024)
3. Рішення Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 04 березня 2024 року у справі № 632/2107/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117678810> (дата звернення: 04.12.2024).
4. Постанова Харківського апеляційного суду від 25 вересня 2024 року у справі № 632/2107/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121951244> (дата звернення: 04.12.2024).
5. Рішення Білозерського районного суду Херсонської області від 14 травня 2021 року у справі № 648/1701/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97191598> (дата звернення: 04.12.2024).
6. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 року № 161-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

*Шишкін Олександр Вікторович,
студент 4-го курсу спеціальності 081
«Право», Полтавський університет
економіки і торгівлі*

*Науковий керівник:
Солдатенко Оксана Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
Полтавський університет
економіки і торгівлі*

НОВІТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАЛЕРІЇ РЯДІНСЬКОЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5094/>

Рядінська Валерія Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, директор лабораторії правового та організаційного забезпечення НДІ МВС України, яка активно досліджує актуальні питання правового регулювання в різних сферах, з особливим фокусом на таких темах, як криптовалюта, захист приватної власності та вдосконалення фінансової системи України. Її сфера наукових інтересів останнім часом фокусується на правових питаннях, що виникають у зв'язку зі швидким розвитком цифрових технологій і трансформацією економічного середовища.

Розглядаючи одне з її досліджень про фінансово-правову природу криптовалюти Bitcoin [1], можна зробити висновок, що вона акцентує увагу на юридичній невизначеності та правових ризиках його обігу. Зокрема, на її думку, поява та обіг Bitcoinу відкриває необмежені можливості і перспективи на міжнародному ринку. Відмова держави від його визнання як грошей не зупинить розповсюдження, але позбавить власників такої криптовалюти від захисту на території тих країн, що забороняють обіг Bitcoin. Широке розповсюдження Bitcoin як засобу платежу вимагає надання їм певного правового статусу, створення механізму регулювання операцій та угод, що здійснюються за допомогою Bitcoin, здійснення максимально можливої ідентифікації учасників платіжних операцій із застосуванням Bitcoin, здійснення контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів, що використовують Bitcoin. В. Рядінська наполягає на необхідності створення спеціалізованого законодавства з регулювання дій з криптовалютами задля їх законності та посилення економічної безпеки держави.

Інше дослідження В. Рядінської про фінансово-правову природу криптовалют, таких як Bitcoin, Lifecoin та ще деяких [2] спрямоване на їх визначення з юридичної точки зору окремо як електронних грошей або як грошових замінників. Це, у першу чергу, пов'язано з тим що в таких країнах як Канада та Нідерланди криптовалюта вважається електронними грошима, яка відкриває для всіх суб'єктів більші фінансові можливості. А в таких країнах як Китай та Індія вони визнані як грошові сурогати тобто замінники, через що їх обіг обмежений для громадян та бізнесу. На переконання В. Рядінської, для результативного правового регулювання треба визначити чітко статус криптовалют. Якщо вони будуть визнані грошовими сурогатами, то стане можливою заборона їх використання, щоб мінімізувати ризики, пов'язані з шахрайськими діями, відмиванням грошей та іншими фінансовими злочинами. Криптовалюти доцільно розглядати з точки зору їх функціональності як засобу обміну, накопичення та платежів – такий підхід дозволяє створити структуру, яка регулює криптовалюти на основі їх фактичного використання, а не тільки їх правового статусу. В. Рядінською рекомендовано запровадити обов'язкові ліцензії для криптовалютних бірж та посилити контроль за їх торгівлею, встановити прозорі податкові вимоги, щоб зменшити ризик зловживання криптовалютою для незаконних цілей.

Отже, науковий доробок Валерії Рядінської в частині правового регулювання криптовалют є вагомим внеском у розвиток юридичної науки України. Результати її досліджень можуть стати поштовхом для реформування законодавства України, що дасть можливість для адаптації правової системи України до сучасних умов, та сприятиме інтенсивному розвитку економіки країни у повоєнний період.

Література:

1. Рядінська В. О. Фінансово-правова природа Bitcoin та їх обіг в умовах правової невизначеності. URL: <http://surl.li/sgbhtml>
2. Рядінська В. О. Криптовалюта: сучасні підходи до визначення фінансово-правової природи. URL: <http://surl.li/vbjzxcg>

*Yana Stanislavivna Dybchynska,
Candidate of Philological
Sciences, Assistant professor,
Zaporizhzhia National University
ORCID: 0000-0002-0992-7326*

*Iryna Grigorivna Shavkun,
Doctor of Philosophy, Professor,
Zaporizhzhia National University
ORCID: 0000-0003-2227-9754*

TEACHING PROFESSIONALLY-ORIENTED PRACTICAL COURSE IN ENGLISH FOR MASTER'S STUDENTS MAJORING IN "MANAGEMENT": FEATURES AND CHALLENGES

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5108/>

The relevance of the problem lies in the need to improve the quality of teaching Professionally-oriented practical course in English for master's students majoring in "Management". This is due to the growing requirements for the professional language competence of managers in the context of globalization, intercultural interaction and digitalization. Successful acquisition of language skills necessary for performing professional tasks is becoming an important condition for training competitive specialists capable of working effectively in a multilingual and multicultural environment [1].

According to the requirements of the master's educational program in Management, a graduate must possess the following competencies: ability to communicate with representatives of other professional groups of different levels (with experts from other fields of knowledge/types of economic activity); ability to create and organize effective communications in the management process; ability to analyze and structure organizational problems, make effective management decisions and ensure their implementation, organize the process of managing business structures based on a quality management system at all levels, compliance with legislative norms; ability to form a personnel strategy in modern conditions, create favorable conditions for training and self-development of personnel.

Unlike graduates of other specialties, managers do not always work strictly within the framework of their specialization (for example, in banking, marketing or strategic management). In this regard, the development and

organization of the course “Professionally-oriented practical course in English” for master's degree students majoring in management becomes a particularly difficult task. Modern approaches to teaching a foreign language in professional activities face a number of problems that make it difficult for management students to effectively master the material [2; 3]. Namely:

1. *Lack of educational materials focused on the professional sphere.* Existing teaching aids often do not reflect the specifics of managers' work. The materials are either too general or focused on other professional areas, which significantly reduces their relevance and usefulness for students.

2. *Insufficient qualifications of teachers to work with professional content.* Foreign language teachers often do not have sufficient expertise in the field of management, which complicates the high-quality inclusion of professional topics in the educational process.

3. *Lack of a holistic approach to the formation of professional and language competence.* Educational programs often isolate individual elements of language training, such as grammar, vocabulary, written and oral speech, which hinders the development of integrated professional communication skills.

4. *Difficulties in developing intercultural competence.* Globalization requires the ability to effectively interact with representatives of different cultures. However, this aspect is either completely ignored or treated superficially in most educational programs.

5. *Insufficient technical resources.* Many educational institutions do not have the necessary technical base for the full integration of digital technologies into the educational process. This limits the possibilities of using interactive platforms, simulations and other modern tools that contribute to improving the quality of education.

6. *Weak motivation of students.* Students often do not realize the importance of proficiency in a foreign language for their future professional activities, which leads to a decrease in their interest and involvement in the educational process.

7. *Lack of uniform standards for assessing professional language skills.* Currently, clear and universal criteria have not been developed that would allow an objective assessment of students' readiness to use a foreign language in a professional environment.

8. *Limited time for practical language training.* The curricula do not provide enough hours to master all the key language skills, such as reading specialized texts, conducting business correspondence, conducting negotiations and preparing presentations.

In this context, a number of questions arise that require attention: "What aspects should be emphasized?", "How to select vocabulary?", "What contexts should be included?", "How to select materials that best meet the needs of

future managers, regardless of their specialization?", "What is the difference between a business foreign language and a language for specific purposes in the context of managerial training?", "What methods are optimal and how to organize the learning process?" Answers to these questions play a key role in improving the educational process through optimization. The latter involves a targeted choice of a strategy for interaction between participants in the educational process that most fully meets the goals and conditions of a specific situation, ensuring its effective management within the established time frame [4].

Modern innovative trends in linguodidactics demonstrate active integration of various educational approaches. As a result, such approaches as communicative-discursive, communicative-cognitive, communicative-activity-based, personal-activity-based, communicative-situational, competence-based / activity-based, communicative-pragmatic and others are formed. The combination of various methodological approaches is due to the need to train specialists who best meet the requirements of the modern labor market, as well as the importance of choosing an approach that is most adequate to specific learning conditions.

It is advisable to integrate several approaches to achieve optimal results. The integrity of optimization should ideally be realized both at the level of internal and external conditions and motives for its implementation, and in relation to a comprehensive approach to such criteria as time distribution, volume, systematicity and effectiveness of knowledge, efficiency and quality.

Thus, the solution to the listed problems requires a revision of approaches to the development of curricula, advanced training of teachers, creation of professionally oriented materials, as well as active implementation of modern technologies. Only a comprehensive solution to these problems can ensure successful mastering of the discipline and increase its practical significance for management students. It should be emphasized that optimization is not a separate method or technique of teaching. It is a conscious approach of a teacher to the selection and combination of various forms, methods, technologies and principles of teaching. Their harmonious unification allows eliminating the shortcomings of existing educational practice and increasing its effectiveness.

References:

1. Dean S. A., East J.I. Soft Skills Needed for the 21st-Century Workforce. *International Journal of Applied Management and Technology*. 2019. Vol. 18, Issue 1. P. 17-32.
2. Constantinou E. K. The Multidimensional Role of the English for Specific Purposes Practitioner in Today's Changing Societies: Voices from Around the Globe. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2023.

Vol. 11, No 3. URL: <https://espeap.junis.ni.ac.rs/index.php/espeap/article/view/1379/668>

3. Матвіяс О. Сучасні підходи до методики викладання англійської мови у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2023. Вип. 4. С. 77-85.

4. Tenieshvili A. Application and Combination of Different Foreign Language Teaching Methods in ESP Classroom. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2023. Vol. 11, No 1. URL: <https://espeap.junis.ni.ac.rs/index.php/espeap/issue/viewIssue/36/16>

*Величко Анна Антонівна,
аспірантка, Донбаський державний
педагогічний університет
ORCID: 0009-0007-1178-4284*

*Науковий керівник:
Мухаріна Юлія Юрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри медико-біологічних
основ охорони життя та цивільного
захисту, Донбаський державний
педагогічний університет*

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5115/>

Європейська інтеграція, яка передбачає гармонізацію освітніх систем країн Європи, вимагає реформування підходів до професійної підготовки педагогів, зокрема вчителів фізичної культури. У сучасних умовах їх підготовка має відповідати високим стандартам, що забезпечують конкурентоспроможність, мобільність та адаптивність майбутніх фахівців. Інноваційні моделі професійної підготовки відіграють ключову роль у розвитку компетентного та ефективного вчителя фізичної культури, здатного інтегрувати європейські практики у національний освітній процес.

Останніми роками вітчизняні та зарубіжні науковці активно досліджують інноваційні підходи до професійної підготовки вчителів фізичного виховання. Зокрема, Т. Г. Дерєка (2016) проаналізував сучасні тенденції підготовки фахівців фізичного виховання в країнах Європейського Союзу, зосереджуючись на освітніх програмах бакалаврів і магістрів та особливостях навчальних програм провідних університетів Західної та Центральної Європи. Г. Грибан, П. Пилипчук та Д. Опанчук (2024) дослідили проблему професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, підкреслюючи важливість формування професійної готовності здобувачів до педагогічної діяльності та необхідність оновлення знань і вмінь відповідно до сучасних вимог. Інші дослідники, такі як Л. П. Сущенко та О. В. Тимошенко, зосереджуються на особистісно орієнтованій підготовці майбутніх учителів фізичної культури, акцентуючи увагу на розвитку професійної компетентності та впровадженні інноваційних технологій у навчальний процес.

Зарубіжні науковці також роблять значний внесок у цю сферу. Наприклад, М. Sobeski (2021) досліджує інноваційні підходи в підготовці вчителів фізичного виховання у Польщі, а J. Schmidt (2022) проводить компаративні дослідження педагогіки фізичного виховання в європейському контексті.

Інтеграція в європейський освітній простір ставить перед системою професійної освіти завдання підготовки педагогів, які відповідають сучасним викликам. Вчитель фізичної культури повинен володіти глибокими знаннями не лише в своїй галузі, але й у сфері міждисциплінарних наук, таких як психологія, педагогіка, здоров'язбережувальні технології, сучасні інформаційні та комунікаційні технології. Інноваційні моделі підготовки орієнтовані на створення навчального середовища, що стимулює розвиток цих компетентностей.

Серед основних викликів сучасності, які визначають потребу в інноваціях, можна виділити глобалізацію освітнього простору, необхідність адаптації до цифрових технологій, зміни в підходах до здоров'я та фізичного виховання, а також потребу у формуванні культурної та професійної мобільності педагогів.

Інноваційні моделі підготовки вчителів фізичної культури базуються на таких ключових аспектах, як компетентнісний підхід, інтеграція інформаційних технологій, запровадження дуальної освіти та міжкультурного навчання.

Компетентнісний підхід зосереджується на формуванні у майбутніх педагогів комплексу професійних, соціальних та особистісних компетентностей, які дозволяють ефективно виконувати свої обов'язки.

У рамках європейської інтеграції цей підхід орієнтується на забезпечення здатності випускників діяти в умовах змінного освітнього середовища, розв'язувати професійні завдання та інтегруватися в європейський ринок праці.

Сучасні цифрові технології також відіграють ключову роль у підготовці вчителів фізичної культури. Інноваційні моделі передбачають активне використання електронних платформ, віртуальних симуляцій, інтерактивних програм та онлайн-курсів, що дозволяє майбутнім педагогам опанувати сучасні методи викладання, включно з дистанційним навчанням, яке стало актуальним в умовах пандемії COVID-19 та під час повномасштабного вторгнення.

Ефективним інструментом підготовки конкурентоспроможних педагогів є дуальна система освіти, що поєднує теоретичне навчання з практичною діяльністю. У європейських країнах широко застосовується ця модель, яка дозволяє студентам проходити практику у школах або спортивних установах. Це забезпечує набуття реального досвіду роботи, підвищує рівень професійної підготовки та сприяє формуванню практичних навичок.

Крім того, європейська інтеграція передбачає розвиток міжкультурної компетентності вчителів фізичного виховання. Майбутні педагоги повинні бути готовими працювати в умовах багатокультурного середовища, враховувати національні традиції, ментальні особливості учнів різних культур та інтегрувати елементи міжкультурного діалогу у свою професійну діяльність.

Інноваційні моделі навчання передбачають використання сучасних педагогічних підходів, які забезпечують високу ефективність освітнього процесу. Зокрема, проблемно-орієнтований підхід спрямований на розвиток навичок вирішення складних практичних завдань. Наприклад, студентам пропонується проаналізувати ситуацію, коли в школі виникає необхідність інтеграції фізичної активності для учнів з різними рівнями фізичної підготовки. Вони мають розробити стратегії адаптації занять фізичної культури, враховуючи індивідуальні потреби учнів.

Кейсовий метод дає змогу студентам працювати з реальними прикладами, які моделюють професійні ситуації. Наприклад, викладач пропонує кейс, в якому студентам потрібно скласти план спортивного заходу, враховуючи обмежений бюджет і вимоги до безпеки. Це дозволяє студентам не лише застосувати теоретичні знання, а й розвивати навички планування та організації.

Групова робота сприяє формуванню комунікативних навичок і вмінь працювати в команді. Наприклад, під час заняття студентам дається завдання розробити комплекс вправ для дітей з особливими освітніми потребами. В процесі вони обговорюють ідеї, розподіляють ролі та представляють спільний результат, що допомагає розвивати навички колективної відповідальності.

Проектне навчання дозволяє студентам реалізувати власні дослідницькі ідеї. Наприклад, вони можуть працювати над проектом зі створення програми популяризації здорового способу життя серед підлітків через соціальні мережі. У рамках цього проекту студенти проводять опитування, аналізують отримані дані та розробляють матеріали, які можна використовувати у практичній діяльності.

Інтерактивні заняття сприяють залученню студентів у процес навчання. Наприклад, під час інтерактивної лекції про сучасні тренди у фізичній культурі студенти використовують мобільні додатки для створення віртуальних фітнес-програм, які вони одразу тестують і аналізують.

Особливе значення має активне включення студентів у науково-дослідну діяльність. Наприклад, студентам пропонують провести експеримент з вивчення впливу щоденних фізичних вправ на академічну успішність учнів. Це дозволяє їм отримати практичний досвід дослідження, формувати навички критичного мислення та аналізу.

Програма Erasmus+ відкриває можливості для участі в міжнародних обмінах. Наприклад, студенти можуть пройти семестрове навчання у провідному європейському університеті, де вони ознайомляться із сучасними методиками викладання фізичної культури, такими як використання цифрових технологій у тренувальному процесі. Після повернення вони можуть адаптувати ці підходи до національних умов.

Важливою є співпраця з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний олімпійський комітет або Всесвітня організація охорони здоров'я. Наприклад, студенти можуть брати участь у спільних програмах, спрямованих на популяризацію здорового способу життя, або долучатися до розробки освітніх ресурсів для інтеграції фізичної культури у шкільний розклад. Це сприяє формуванню у студентів глобального підходу до професії та розуміння сучасних тенденцій у сфері фізичної культури і спорту.

Участь у семінарах, конференціях і тренінгах на міжнародному рівні дає можливість майбутнім педагогам розширювати свій професійний кругозір і встановлювати корисні контакти.

Реалізація інноваційних моделей професійної підготовки вчителів фізичного виховання суттєво впливає на якість їхньої освіти. Випускники, підготовлені за цими моделями, демонструють високий рівень професійної компетентності, володіють сучасними методиками викладання, готові до постійного вдосконалення та здатні ефективно інтегруватися у європейський освітній простір. Інноваційні підходи також сприяють формуванню таких важливих якостей, як адаптивність, стресостійкість, здатність до міждисциплінарної співпраці та лідерські навички. Вони дозволяють педагогам ефективно розвивати в учнів інтерес до фізичного виховання, сприяти їхньому фізичному та психологічному розвитку і формувати культуру здорового способу життя.

Отже, інноваційні моделі професійної підготовки вчителів фізичного виховання є важливим інструментом модернізації освітнього процесу в контексті європейської інтеграції. Їх впровадження дозволяє підвищити якість освіти, забезпечити відповідність професійної підготовки сучасним викликам та сприяти інтеграції національної системи освіти у європейський простір. Розвиток компетентнісного підходу, використання цифрових технологій, впровадження дуальної освіти та міжкультурного навчання є ключовими компонентами цих моделей, що визначають успіх у підготовці конкурентоспроможних учителів фізичної культури.

Література:

1. Дерєка Т. Г. Сучасні тенденції підготовки фахівців фізичного виховання в країнах Європейського Союзу: аналіз освітніх програм бакалаврів і магістрів / Т. Г. Дерєка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<https://core.ac.uk/download/pdf/78393652.pdf>] (<https://core.ac.uk/download/pdf/78393652.pdf>). – С. 12-25.
2. Грибан Г., Пилипчук П., Опанчук Д. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури: формування професійної готовності здобувачів до педагогічної діяльності // Вісник ЧНПУ. Серія: Педагогічні науки. – 2024. – Вип. 12 (98). – С. 34-48. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/download/702/740/803>] (<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/download/702/740/803>).
3. Суцєнко Л. П., Тимошенко О. В. Особистісно орієнтована підготовка майбутніх учителів фізичної культури: інноваційні технології у навчальному процесі / Л. П. Суцєнко, О. В. Тимошенко // ResearchGate. –

2024. – Вип. 5. – С. 88-96. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/327983176

4. Sobecki M. Innovative Approaches in Physical Education Teacher Training / M. Sobecki. – Warsaw: University of Warsaw Press, 2021. – P. 45-59.

5. Schmidt J. Comparative Studies of Physical Education Pedagogy / J. Schmidt. – Berlin: Springer, 2022. – P. 112-134.

*Олексієнко Анна Вікторівна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності
013 Початкова освіта Ніжинського
державного університету
імені Миколи Гоголя, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5121/>

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає здоров'я як «...стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів» [1, с. 348].

На сьогодні науковці визначають наступні ключові складові здоров'я: соматичне, фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я.

– соматичне здоров'я відображає стан органів і систем організму, що базується на біологічній програмі індивідуального розвитку.

– фізичне здоров'я охоплює такі аспекти, як анатомічні особливості будови тіла, функціонування організму в умовах спокою, руху й впливу навколишнього середовища, спадкові чинники, а також рівень фізичного розвитку органів і систем.

– психічне здоров'я визначається індивідуальними характеристиками психічних процесів і властивостей людини, наприклад, її емоційністю, збудливістю та чутливістю.

– духовне здоров'я залежить від внутрішнього світу людини і визначається її взаєминами з такими сферами, як освіта, релігія, мораль, етика та наука, на що впливають свідомість, ментальність, життєва

самоідентифікація, ставлення до сенсу життя та здатність реалізувати власний потенціал.

– соціальне здоров'я пов'язане з соціально-економічними умовами, стосунками з родиною, спільнотою та різними суспільними інститутами (освітніми, професійними, побутовими), що залежить від рівня соціального захисту, безпеки, місця проживання та поведінки людини, зокрема ризикованої [1, с. 348].

Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, зокрема здатність легко сприймати та засвоювати нову інформацію, довірливе ставлення до авторитету дорослих, емоційність, вразливість, а також розвиток моральних переконань і комунікативних навичок, створюють сприятливі умови для вчителя у формуванні здоров'язбережувальної поведінки.

Систематична й продумана валеологічна робота, особливо, за умов, коли учні відчують її позитивний вплив на собі, сприяє усвідомленню необхідності піклуватися про власне здоров'я та здоров'я близьких. Тільки за умови, що молодші школярі розуміють важливість здорового способу життя та прагнуть його дотримуватися, можна навчити дбайливому ставленню про власне здоров'я: дотримуватися режиму дня та рухової активності, піклуватися про особисту гігієну, керувати своїми емоціями, а також володіти методами психічного самозахисту від стресу. У результаті це сприятиме формуванню навичок «мистецтва бути здоровою людиною» [2].

Формування навичок «мистецтва бути здоровою людиною» означає процес розвитку та підтримки здоров'я через усвідомлене ставлення до власного фізичного, психічного і соціального благополуччя. Це не лише дотримання відповідних медичних рекомендацій, але й вміння організувати своє життя так, щоб підтримувати баланс всіх аспектів здоров'я. Такий підхід передбачає активну участь людини в управлінні своїм здоров'ям, здатність до самостереження та свідомого вибору корисних звичок. Це інтегрований підхід, який допомагає людині не лише уникати хвороб, але й активно працювати над створенням умов для щасливого, здорового і продуктивного життя.

Слід зауважити, що формування навичок здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку значною мірою також залежить від соціального оточення, у якому вони перебувають, зокрема від родини та закладу освіти. У цьому віці діти ще схильні наслідувати поведінку і дії дорослих. Якщо дорослі демонструють приклад здорового способу життя, це допомагає дітям усвідомити важливість відповідального ставлення до свого здоров'я. Тому, як батьки, так і вчителі відіграють вирішальну

роль у формуванні здоров'я дитини. Саме в молодшому шкільному віці закладається основа майбутнього здоров'я дорослої людини [4, с. 80].

Формування уявлень про здоровий спосіб життя, збереження та зміцнення здоров'я у молодших школярів ефективно здійснювати через організацію та проведення тематичних заходів. Поєднання освітньо-виховних, оздоровчих і лікувально-профілактичних заходів сприяє розвитку здоров'язбережувальної компетентності у дітей. Регулярна співпраця між усіма учасниками освітнього процесу забезпечує створення позитивного уявлення про здоровий спосіб життя серед молодших школярів [3, с. 42].

Таким чином, можна визначити основні принципи формування здорового способу життя у молодших школярів:

- принцип особистісного розвитку, який базується на вихованні дитини з урахуванням її наявних знань, досвіду та закономірностей індивідуального розвитку;

- принцип безперервності розвитку особистості, що забезпечується узгодженістю змісту, форм і методів педагогічної взаємодії та використання технологій, спрямованих на розвиток фізичної та духовної культури;

- принцип цілісності розвитку індивіда, який враховує всі сфери особистості: емоційно-чуттєву, пізнавальну та вольову;

- принцип особистісно орієнтованого підходу, що передбачає індивідуальний підхід до підтримки та збереження здоров'я молодшого школяра.

Отже, система формування здорового способу життя учнів початкових класів включає такі складові:

- мета освітнього процесу, яка полягає в створенні умов для самореалізації молодших школярів через ведення здорового способу життя;

- зміст навчання, що має враховувати пріоритетність здоров'я як для окремої людини, так і для суспільства загалом, та адаптуватися відповідно до цих пріоритетів;

- безпечність освітнього процесу, який не повинен завдавати шкоди здоров'ю дітей і має враховувати фактори й умови, що сприяють формуванню здорового способу життя;

- кваліфікація педагогічних кадрів, яка повинна відповідати сучасним вимогам Державного стандарту початкової освіти. Підвищення кваліфікації вчителів має ґрунтуватися на інтегративному підході, що об'єднує знання з педагогіки, психології, медицини, біології, соціології та екології;

– співпраця між учителями, психологами, соціальними та медичними працівниками, а також батьками й учнями, яка має бути спрямована на розв’язання освітніх завдань із урахуванням індивідуальних та вікових особливостей, а також фізичного й психічного здоров’я дітей [3, с. 42-43].

Здоровий спосіб життя є важливою передумовою для всебічного розвитку людини, забезпечення її активного довголіття, ефективного виконання соціальних ролей і участі в різних аспектах життєдіяльності, таких як трудова, громадська, сімейно-побутова та дозвіллева діяльність.

Здоровий спосіб життя молодшого школяра – це інтегративна біосоціальна характеристика, що включає знання та уявлення про здоров’я як важливу життєву цінність, усвідомлення принципів здорового способу життя, сформовані корисні звички та мотивацію до здорової поведінки. Вона охоплює навички й уміння, що базуються на регулярній руховій активності, відмові від шкідливих звичок і прагненні до здорового способу життя, що сприяє фізичній і соціальній активності [1, с. 349].

Наприклад, процес формування навичок здорового способу життя у молодших школярів на уроках фізичної культури буде ефективним за умови дотримання таких організаційно-педагогічних умов:

- індивідуальний підхід до кожного учня;
- планування уроків з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей;
- формування у школярів позитивного ставлення до фізичної активності;
- постійне вдосконалення навчального процесу;
- розвиток у дітей навичок здорового харчування та гігієни;
- залучення батьків до процесу формування здорового способу життя;
- регулярний моніторинг здоров’я дітей;
- різноманітність форм фізичної активності.

Забезпечення цих умов допомагає не лише покращити фізичне здоров’я дітей, а й формує у них стійкі навички, які сприяють підтримці здорового способу життя в майбутньому [1, с. 354]. Важливо, щоб уроки відбувалися в цікавій та доступній формі, включаючи ігри, вправи, бесіди, творчі завдання. Це дозволяє дітям не лише засвоїти корисні знання, а й закріпити їх у повсякденному житті.

Отже, вчитель має сприяти формуванню у дітей позитивних звичок, які будуть основою для збереження здоров’я на довгі роки, навчити їх робити вибір, який не шкодитиме їхньому здоров’ю та життю в цілому.

Діяльність вчителя із формування навичок здорового способу життя у молодших школярів спрямована на:

- розвиток позитивної мотивації до ведення здорового способу життя та формування культури здоров'я;
- ознайомлення учнів із принципами та основами здорового стилю життя;
- проведення профілактичної роботи для запобігання негативним проявам;
- розвиток теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для ведення здорового способу життя;
- виховання творчої особистості, здатної до саморозвитку та самоосвіти.

Таким чином, дії вчителя щодо формування навичок здорового способу життя учнів початкових класів включають різноманітні підходи, методи і стратегії, спрямовані на розвиток у дітей правильних звичок і усвідомленого ставлення до здоров'я. Основними напрямками цього процесу можуть бути:

1. Планування та організація освітнього процесу з метою створення здоров'язбережувального освітнього середовища.
2. Навчання основам особистої гігієни та здорового харчування, залучення учнів до регулярної фізичної активності.
3. Підтримка психоемоційного здоров'я.
4. Активна співпраця з батьками.
5. Моніторинг здоров'я учнів (регулярні медичні огляди та спостереження за фізичним розвитком, взаємодія з медичними працівниками, адаптація уроків фізкультури та інших заходів під можливості учнів, коригування навантаження у разі необхідності).
6. Використання інтерактивних методів навчання (ігрові технології, квести, тренінги, проєктна діяльність і т. д.).

Таким чином, дії вчителя повинні бути різноманітними і комплексними, спрямованими на формування у дітей розуміння суті здорового способу життя, відповідального ставлення до власного здоров'я, розвитку фізичних і емоційних навичок, а також підтримку здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі освіти. Тому, саме з раннього дитинства важливо прищеплювати знання, вміння та навички здорового способу життя, які з часом стануть невід'ємною частиною загальної культури особистості та будуть сприяти формуванню здорового способу життя суспільства загалом [4, с. 80].

Література:

1. Бахмат Наталія. Формування здорового способу життя та фізичний розвиток молодших школярів у Новій українській школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3 (107). С. 348-349; 354.
2. Гнатюк О.В. Формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти як запорука збереження психічного здоров'я. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728394/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення 15.12.2024).
3. Кабан М. Ю. Лимар Ю. М. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. *Теорія та методика навчання (з галузей знань)*. Випуск 12. Т. 1. 2019. С. 42-43.
4. Качур Борис Михайлович. Шеян Марина Олександрівна. Особливості формування навичок здорового способу життя в учнів молодших класів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Випуск 35. 2015. р. С. 80.
5. Практичний посібник «Формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності» URL: <https://naurok.com.ua/praktichniy-posibnik-formuvannya-v-molodshih-shkolyariv-zdorov-yazberezhuvalno-kompetentnosti-339826.html> (дата звернення 15.12.2024).

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

*Русенко Святослав Ярославович,
аспірант кафедри історії
України, археології та спеціальних
галузей історичних наук,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0003-1088-093X*

*Науковий керівник:
Куций Іван Петрович,
доктор історичних наук,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЗАХИСТУ СХІДНОГО КОРДОНУ ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5102/>

Відновлена Польща ще наприкінці 1918 році зіштовхнулася з великою проблемою щодо захисту своїх східних кордонів. Адже проблемність питання полягало у тому, що на міжнародному рівні докінця не було визначено лінію східного польського кордону. Постійно точилися бойові дії на східному напрямку. Але крім військових дій виникала проблема незаконної зовнішньої торгівлі з іншими країнами. Процвітала контрабанда. Вже в жовтні 1918 року були зроблені перші кроки шляхом створення Господарсько-військової гвардії. Головною її метою в перші повоєнні місяці було припинення масового експорту продовольчих товарів. Через організаційні та матеріально-технічні труднощі вона не змогла впоратися з поставленими перед нею завданнями [1]. Тобто, важко було поєднувати виконання завдань пов'язаних із проведення певних військових дій та водночас здійснювати контроль, фіксацію та запобігання незаконній зовнішній торгівлі.

Керівництво Польщі розуміло, що це має бути окрема структура з конкретно окресленими завданнями. Першим нормативно-правовим

актом, який регулював процес створення нового формування та визначав його цілі, був Тимчасовий Указ про заснування прикордонної варти опубліковано в Журналі законів від 18 грудня 1918 року рис. 1 [2].

70.

DEKRET TYMCZASOWY

w sprawie utworzenia straży granicznej.

Z odkomenderowanych oddziałów wojskowych organizuje się przydzieloną do pełnienia specjalnych obowiązków przy Ministerstwie Apropowizacji straż graniczną.

Straż graniczna tworzy się w celu:

1. zabezpieczenia granic Państwa od nielegalnego wywozu artykułów spożywczych i pierwszej potrzeby;
2. kontrolowania wewnętrznego obrotu kolejowego artykułów pierwszej potrzeby;
3. czuwania nad wykonaniem rozporządzeń aprowizacyjnych;
4. ochraniań magazynów i składów z artykułami spożywczymi i pierwszej potrzeby.

Organizację straży granicznej i budżet oraz określenie stosunku do straży skarbowej i celnej określi regulamin, wydany rozporządzeniem Ministra Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Apropowizacji i Skarbu.

Wykonanie powyższego polecam Ministrowi Spraw Wojskowych.

Dan w Warszawie, dnia 18 grudnia 1918 r.

Naczelnik Państwa:

J. Piłsudski

Prezydent Ministrów:

Moraczewski

Minister Apropowizacji:

Antoni Minkiewicz

Рис. 1. Тимчасовий Указ про заснування прикордонної варти

Комендантом прикордонної варти став полковник Адольф Малишко. У початковий період його існування було сформовано чотири дивізії, які потім були перетворені в три полки [1].

Це було військове формування, яке входило в загальний склад польського війська. У липні 1920 р. було опубліковано Тимчасовий статут військової прикордонної варти, який поклав на формування низку зобов'язань, пов'язаних з охороною кордону, як економічного, так і військового характеру. Основні завдання включали:

- Розшук, притягнення та затримання контрабандистів та осіб, які незаконно перетинають державний кордон, та їх доставлення до відповідних митних пунктів.

- Зупинення та приймання предметів і товарів, заборонених до вивезення чи ввезення, і доставка їх до відповідних митних органів.

- Проведення у випадках обґрунтованої підозри в контрабанді чи іншому злочині обшуків осіб, приміщень та інших приміщень – у прикордонній зоні самостійно та за її межами у взаємодії з місцевими органами державної влади чи органами громадської безпеки.

- Спостереження та нагляд за лінією кордону як військова охорона або одиночна охорона.

- Відсіч усім збройним та силовим нападам на недоторканність державного кордону, нападам на пункти пропуску чи спробам викрадення контрабандистів та вилучених предметів контрабанди.

- Співпраця у сфері розгортання з органами державного цивільного нагляду, особливо з військовою поліцією, поліцією, залізничною гвардією, податковою гвардією тощо, у сфері нагляду за виконанням наказів щодо податків на споживання та мит, монополії, карантину, а також при затриманні злочинців.

- Нагляд за будівництвом у прикордонній зоні відповідно до положень Генерального акту про будівництво [3].

Припинення бойових дій і триваюча стабілізація на східному кордоні призвели до поступової адаптації збройних сил держави до мирних умов. Після підписання в Ризі 12 жовтня 1920 року Угоди про перемир'я, Польща зобов'язалася укомплектувати пасажирські переїзди на кордоні цивільними службами. Демобілізація та скорочення особового складу, а також принципова зміна внутрішньої організації армії започаткували реорганізацію прикордонної служби на сході. Метою змін була підготовка цих служб до роботи в мирний час.

Вищезазначений процес розпочався на південно-східній ділянці кордону, від міста Сянки до Дністра, вздовж колишнього галицько-угорського кордону, де в листопаді був замінений 2-й прикордонний стрілецький полк, тимчасово виведений із західного кордону.

У середині січня 1921 р. прикордонний кордон Міністерства військових справ було ліквідовано, а на його місці створено прикордонний кордон Головного управління Війська Польського.

У п'ятнадцятикілометровій нейтральній зоні, розташованій між лінією розмежування та кордоном, правоохоронні функції могла виконувати лише Державна поліція. Кордон був гарнізоном із польової жандармерії та етапних батальйонів, які, за прикладом західного кордону, мали бути перетворені на митні батальйони. Контроль за прикордонним рухом покладался на контрольні станції, а охорона міжстанційних ділянок кордону покладалася переважно на кавалерійські частини.

На межі 1921-1922 рр. була розроблена концепція поділу східної ділянки кордону на дев'ять округів і формування для кожного з них по одній митній бригаді, яку підтримав Головний інспектор Східних прикордонних військ, а дислоковані там митні батальйони мали бути їм у підпорядкуванні. Незважаючи на великий прогрес роботи над запланованими організаційними змінами, вони так і не набули чинності. Було прийнято до реалізації проект створення Прикордонної варті [4].

Після розформування Ставки Верховного Головнокомандування в травні 1921 року Прикордонне оточення було перейменовано у Військове оточення на колишньому Східному фронті. Для охорони східного та північно-східного кордонів (за винятком кордону з Литвою, де залишилися Етапні батальйони) на місці ліквідованих Етапних батальйонів і батальйонів охорони були сформовані Митні батальйони, підпорядковані Міністерству внутрішніх справ, та Мінказначейству. У травні 1922 р. Рада міністрів ухвалила зміни в системі охорони східного кордону. Наслідком цих постанов стала ліквідація Східних прикордонних ревізій, а наступним кроком була зміна назви формувань митних батальйонів на Прикордонну варту.

У літературі датою створення формування вважається 23 травня 1922 р. (дата прийняття постанови Ради Міністрів про реорганізацію охорони східного кордону). Проте на початку листопада 1922 р. було видано наказ про реорганізацію митних батальйонів на прикордонну варту разом із новою організаційною структурою. Тоді й відбулася фактична зміна.

До набрання чинності Розпорядження міністра фінансів «Про організацію митної варті» від 29 січня 1926 р.[5] митна варта базувала свою діяльність на спеціальних урядових постановах і циркулярах, а також наказах окремих митних управлінь, що призвело до організаційних відмінностей на різних ділянках кордону. Дане Розпорядження Про організацію митної варті визначило характер, завдання та внутрішню організацію формування. Мала бути сформована митна варта, уніформована та озброєна по-військовому. Офіцери мали чергувати вздовж кордону. До їх основних завдань входили контроль за пасажирськими перевезеннями поза пунктами пропуску та вантажами поза митними пунктами, протидія контрабанді, охорона цілісності прикордонних знаків і пристроїв. Крім завдань, пов'язаних безпосередньо з охороною кордону, митна варта була зобов'язана співпрацювати з армією у випадках загрози державній безпеці, а з цивільними службами – для забезпечення громадської безпеки на основі спеціальних положень, що регулювали взаємне співробітництво. Крім того, офіцери виконували завдання щодо притягнення до відповідальності за фіскальні та митні злочини, охорони, конвоювання та допоміжних служб на митницях [5].

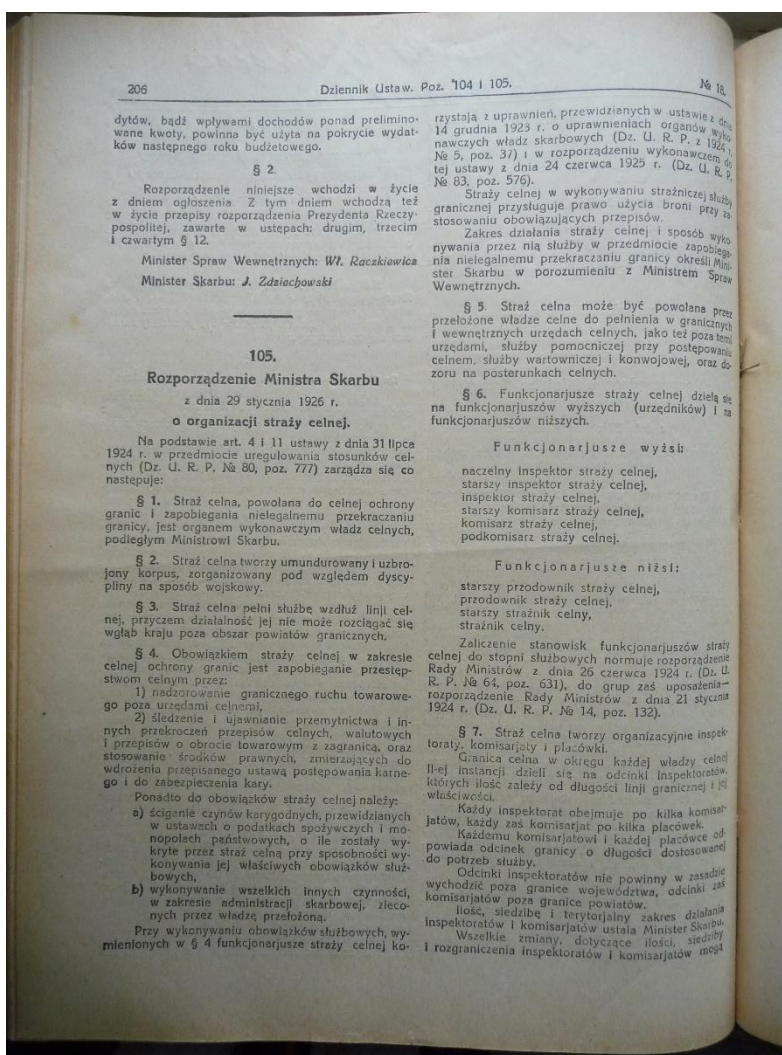

Рис. 2. Розпорядження Міністра фінансів «Про організацію митної варти» від 29 січня 1926 р. (фото зроблено в Державному архіві Тернопільської області)

Митна варта була включена до існуючої фіскальної та митної системи, яка базувалася на регіональних митних дирекціях (зі штаб-квартирами у Варшаві, Познані, Мисловіце, Львові, Вільнюсі та Гданську). Кожна дирекція керувала певною дільницею, організовуючи на своїй території мережу митниць (їх кількість коливалася від 220 до 260). Сама організаційна структура митної варти не була складною і базувалася на прикордонних інспекціях, поліцейських дільницях і заставах. Розподіл повноважень і підзвітність у всій системі казначейства та митниці були дещо проблематичними. Митне управління та Головна інспекція митної варти, створені для допомоги в управлінні митною вартою, були підпорядковані Митному департаменту в Міністерстві казначейства. Другим органом, який підтримував керівництво підрозділами митної варти, був старший інспектор, який підпорядковувався директору митної дирекції, відповідальному за певну територію. Керівників прикордонних

інспекцій призначав міністр фінансів, а керівників поліцейських ділянок і відділень – директор митної дирекції. Митниця була найтіснішим чином пов'язана з митними дирекціями. Кожна з них у своїй зоні взяла на себе безпосереднє керівництво охороною кордону та організацію митної варти.

Література:

1. Muzeum Polskich Formacji Granicznych. mjr. Władysława Raginisa Straż Graniczna 1918-1919 – 1918-1939 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/rys-historyczny/1918-1939/9398,Straż-Graniczna-1918-1919.html#_ftnref1 (дата звернення: 07.12.2024). – Назва з екрана.
2. Dekret tymczasowy z dnia 18 grudnia 1918 w sprawie utworzenia straży granicznej // Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa. 1918. № 21 ot 28 grudnia 1918. poz. 70.
3. Henryk Dominiczak: Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992. ISBN 83-01-10202-0
4. Muzeum Polskich Formacji Granicznych. mjr. Władysława Raginisa Straż Graniczna 1918-1919 – 1918-1939 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/rys-historyczny/1918-1939/9405,Baony-Celne-1921-1923.html> (дата звернення: 07.12.2024). – Назва з екрана.
5. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 29 stycznia 1926 o organizacji straży celnej // Dzennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa. 1926. № 18 ot 24 lutego 1926. poz. 105.

*Семененко Анжеліка Андріївна,
кандидатка філософських наук,
доцентка кафедри культури
та соціально-гуманітарних
дисциплін Національної
академії образотворчого
мистецтва і архітектури
ORCID: 0000-0002-3989-2152*

ПРАВО НА ПАМ'ЯТЬ ЯК АСПЕКТ ДЕКОЛОНІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5113/>

Унаочнення протистояння держав з різними цивілізаційними укладами та загострення військових конфліктів вивели деколоніальний дискурс у мейнстрим академічних та публіцистичних дискусій. Колоніальний характер війни Росії проти України очевидний, але стати загальноприйнятною цій позиції заважала «подвійна колоніальна петля»: російські імперські амбіції підсилюються росієцентризмом західної академії (Тетяна Щитцова). Тема відсутності критичного мислення у самому російськомовному дискурсі окрема, і поки проглядаються тільки поодинокі голоси (Мадіна Тлостанова, Катерина Марголіс, Михайло Зигарь), що її порушують і намагаються подолати колоніальну амнезію російської суспільної та індивідуальної свідомості.

Широкомасштабне вторгнення в лютому 2022 року активізувало внутрішньо-українську дискусію щодо деколонізації своєї культури. В українському суспільному дискурсі загальне домінування застарілих стереотипів, безпідставних ілюзій та пацифістських наративів перешкоджало аналізу колоніального характеру російсько-українських відносин, усвідомленню справжньої їх природи, основи реальної політики та майбутніх небезпек. Рефлексивна робота щодо характеру та проблем власної культури та ідентичності неминуче загострює питання ревізії культурної пам'яті та матеріального її втілення: здійснюються як теоретичні дискусії, так і акції санації українських територій від символів та маркерів належності до імперської культури Росії.

Теми культурної спадщини і пам'яті були актуалізовані у соціально-філософській та культурологічній думці не так давно – у другій третині ХХ ст. Публікації, присвячені колективній пам'яті (Яна Ассмана, Юрія Лотмана, П'єра Нора, Моріса Хальбвакса, Патріка Х. Хаттона), вводять її в центр міждисциплінарного дискурсу й розкривають теоретичну колізію, де культурна пам'ять і соціальна ідентичність існують та функціонують як взаємопов'язані і взаємообумовлені. Так культурна пам'ять постає не сховищем інформації про минуле, а складною, постійно змінюваною субстанцією, що не зберігає, а продукує смисли важливі для теперішнього та майбутнього соціальної групи, її суб'єктності.

У теоретичний дискурс входить поняття «політики пам'яті» як «сукупності соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом. Політика пам'яті стосується передусім інтерпретації минулого й вибудовується з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади [2, с. 49]. Оптика деколоніального дискурсу унаочнює численні протистояння моделей історичної пам'яті, що втілюється поняттям «конфлікти пам'яті», яке відображає боротьбу «домінуючої пам'яті» як інструменту ідеології та «збірної пам'яті» як поліфонії історій різних соціальних груп. У статті Володимира Бабака «Війни пам'ятей» як засіб політичного впливу» на прикладі російсько-української боротьби різних історичних наративів наводиться кілька стратегій протистояння «війни пам'ятників»: «дислокація сил» (намагання захопити й утримати якнайбільший масив ландшафту пам'яті, встановлення пам'ятників, що дискредитують супротивника); «витіснення суперника» (перешкоджання адміністративними методами встановленню небажаних пам'ятників); «партизансько-диверсійна» стратегія (прямий напад, вчинення актів вандалізму) [1, с. 55-56]. Відповідно постає і проблема адекватної класифікації конфлікту пам'ятей, або ж по суті «війни пам'ятей» – як конфлікту цінностей чи конфлікту інтересів.

Українські студії пам'яті (memory studies) прагнуть сформувати колективну пам'ять як результат конкурентно-змагальної діяльності у публічній сфері, де наявність соціальних груп, здатних відстоювати своє право на пам'ять, боротися за поліфонічність пам'яті у публічному просторі є тестом на рівень розвитку громадянського суспільства, плюралізм і конкуренцію соціально-політичної сфери.

Сплеск нового текстотворення в українській культурі, що виражається у практиці «забуття», «збереження», «реконструкцій» минулого у символічних культурних формах («інвентарізація» пам'ятників, організація студій пам'яті (memory studies), численних

громадських рухів та організацій задля збереження традиційного культурного комплексу українства, утворення нових музеїв, заповідників, пам'ятників тощо), є довгоочікуваним і закономірним процесом становлення культурної пам'яті та самоідентифікації української нації. Він поки ще не є достатнім, щоб компенсувати всі ті численні культурні травми пережиті вітчизняною культурою та надскладну реальність сьогодення, але являє собою потужний рух семіотичного зсуву, результатом якого певно стане згарманізований образ України, формування культурної пам'яті та продукування нових культурних смислів, актуальних не тільки для вітчизняної, а й для світової культури.

Література:

1. Бабка Володимир «Війни пам'ятей» як засіб політичного впливу в Україні / Історичні і політологічні дослідження. Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті». Вінниця, 2018 – С. 53-58.
2. Киридон Алла «Історична пам'ять» у просторі політики пам'яті / Історичні і політологічні дослідження. Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті». Вінниця, 2018 – С. 45-53.
3. Україна та проект «Русского мира»: аналітична доповідь. В. М. Яблонський, С. І. Здіорук, В. В. Токман [та ін.]. Київ: НІСД, 2014. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_nauk_an_rozrobku/Rus_mir.pdf

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

*Сардак Софія Владиславівна,
студентка, спеціальність 022
«Графічний дизайн», Запорізький
національний університет*

*Науковий керівник:
Димова Анастасія Петрівна,
викладачка кафедри
дизайну, Запорізький
національний університет*

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТИЛІСТИКУ КНИЖКОВИХ ІЛЮСТРАЦІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5117/>

Сучасні цифрові технології внесли суттєві зміни у всі сфери творчості, книжкове ілюстрування не стало винятком. Якщо раніше художники використовували класичні матеріали, то сьогодні дедалі частіше звертаються до цифрових інструментів. Це вплинуло як на технічний процес створення ілюстрації, так і на їх стилістику, утворюючи нові форми візуальної мови. Якщо говорити про негативний вплив, то це вагома заміна друкованої книжки її цифровим аналогом, але зі значним розвитком технологій цього було не уникнути, та все ж і відмовлятися від паперової книги на щастя не збираються. Можливості новітніх технологій дають змогу розширити стилістичний горизонт, залучити до більшої взаємодії читача із книгою.

Були проведені дослідження про місце ілюстрації у книговидаванні, та її видозмінення під впливом діджиталізації. Сама ілюстрація вже давно вийшла за межі просто буквального доповнення, переповідання тексту. Нині ілюстрація, може виконувати більш активну роль у створенні атмосфери у книзі, ба більше у випадку книжки-картинки, малюнок повністю розповідає історію, передаючи всі емоції та сюжет, у такому випадку, сприймаючи книгу саме через візуальні образи, створюється інтерактивний зв'язок між книжкою та читачем.

Оксана Мельник у своїй роботі стверджує, що у дизайні книги у більшості країн усе частіше відчутно проявляються уніфіковані стандарти й комплексні вимоги відносно якості й рівня естетичного наповнення. Разом із тим, актуалізується питання креативного почерку й унікальності

творчої мови автора як способу ідентифікації у міжнародному світовому контексті. Цифрові технології зробили ілюстрацію доступнішою, ніж будь-коли раніше. Художники з усього світу діляться своїми роботами в соціальних мережах, це призвело до глобалізації стилів, тепер популярні тенденції швидко поширюються і стають стандартом для інших творців [1].

Ілюстрована книга – це предмет, з яким хочеться спілкуватись, отримуючи естетичне задоволення. Предмет, що завойовує нашу увагу, відкриває, дивує, захоплює у свій особливий простір [2]. Ілюстрація володіє універсальною мовою, зрозумілою будь-кому незалежно від віку, культури чи рівня освіти. Це особливо важливо для книг, які виходять на міжнародний ринок або орієнтовані на молодшу аудиторію, де текст може бути складним для сприйняття.

Ось, що говорить про особливість створення ілюстрації для книжки Оксана Була, українська ілюстраторка та письменниця: “Потрібно знати багато технічних моментів, щоб робота у книзі виглядала якісно: між намальованим вручну малюнком та надрукованим дуже велика прірва. Тому, коли працюю над черговою книжкою, завжди вивчаю нові нюанси. Зараз з’являються різні технологічні новинки, наприклад, планшети, де можна малювати на екрані, чи нові опції у графічних редакторах і варто це досліджувати, використовувати” [3]. Окрім цього у роботі над книжкою важлива співпраця між художником і автором, художник має за допомогою візуальних образів та художніх рішень надати глибшого розуміння тексту, наситити історію, адже ілюстрація лишається потужною складовою книги. Якщо говорити про стилістику ілюстрації до віршованих творів, то тут важливо враховувати тісне переплетення з текстом, малюнок має інтегруватися в сторінку, підкреслюючи ритм та сенс поезії. Різні стилістичні прийоми та поєднання додають унікального характеру, графіка та чорно-білі абстракції для драматизму, колажі та цифрова графіка для динаміки сучасної поезії.

Вражаючий арсенал новітніх технологій сприяють розвитку та появі непересічних артбуків, аби захопити увагу читача і зробити книжку більш конкурентоспроможною та цікавою, художники вдаються до експериментів з друком, нетрадиційними матеріалами, фактурами і кольорами. Ці книжки нерідко стають елементом колекціонування або справжнім мистецьким об’єктом. Особливо в Україні, де подібні інновації лише набирають обертів і є дорогавартісними, тому для багатьох українців книжка є чи не сакральним об’єктом, який обов’язково має нести виховну мету. Ось що говорить Алла Рибінська у статті «Book Spase» про особливості створення книги у наш час: «Сьогодні мало просто розказати історію й надрукувати текст, адже читачі вже треновані новими медіями, інфраструктурними зручностями, прагнуть більше

взаємодіяти із запропонованим продуктом». Цифрові платформи дають змогу створювати інтерактивні артбуки, супроводжувати їх анімацією, звуковими ефектами або навіть невеликими відеороліками. Це особливо актуально для артбуків, присвячених іграм чи кінематографу, де розкривається процес створення та концепти сцен. Також інтегровані мультимедіа популярні у дитячих книжках, у навчальній літературі та книгах жанру фантастика. Їх популярність у майбутньому книговиданні лише буде збільшуватися, залучаючи все новіші технології, для інтерактивності та інклюзивності книг.

Постійний розвиток та застосування новітніх технологій відкривають для художників нові можливості у дизайні артбуків та книжкових ілюстраціях, вони дозволяють вийти за обрії, гратися зі стилями, змішувати ручні роботи з різними техніками друку. Паралельно з цим відбувається еволюція традиційних технік, художники поєднують фотографії, ілюстрації та типографіку з комп'ютерною графікою, створюючи унікальні зображення. Завдяки поєднанню традиційного мистецтва з інноваційними технологіями, артбуки, стають самостійними творами, які вражають уяву, а ілюстровані книги стають багатофункціональними медіа-продуктами, через що досвід читача став більш насиченим та динамічним. Можна стверджувати, що інновації в кожній галузі покращують та розвивають продукт, тому варто дивитися вперед, шукати нові форми та користуватися технологічними можливостями, залучаючи ширшу аудиторію та створюючи нові взаємодії між автором та читачем.

Література:

1. Мельник О. Комп'ютерна графіка у сучасній книжковій ілюстрації: проблеми техніки та стилю. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мистецтвознавство. 2015. № 1. С. 157-161.
2. Токар М. Художньо-естетичні особливості дитячої книжкової ілюстрації. ВІСНИК Львівської національної академії мистецтв. 2018. № 35. С. 220-233.
3. Вернигора О. М. Книжкові видання для найменших читачів: проблеми і перспективи. Обрії друкарства. 2018. №1. С. 47-58.

*Родін Олександр Кімович,
викладач Харківської гуманітарно-
педагогічної академії
ORCID: 0009-0000-7140-1707*

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5084/>

В сучасний період посилення глобалізаційних процесів з обміном не лише товарами й продуктами, а й інформацією, знаннями та культурними надбаннями, постає питання винайти найефективніші методи навчання іноземної мови, зокрема, англійської як мови міжнародного спілкування.

Що впливає на зниження мотивації студентів до вивчення англійської? Це може бути і відсутність видимого результату, і нудна програма, і дискомфорт у спілкуванні з викладачем чи групою, і страх припуститись помилки.

Щоб зробити процес студіювання мови цікавим, комфортним та ефективним, нам видається доречним застосування викладачем різноманітних елементів усіх сучасних відомих методів навчання англійської мови, ефективність яких була доведена світовою лінгводидактичною практикою.

Класичний, чи фундаментальний підхід, що протягом тривалого часу застосовувався у школах і вишах, як відомо, базувався на глибокому вивченні граматики, проте у більшості учнів погано розвивав розмовні навички.

Цікавим і цінним видається емпіричний напрямок у лінгводидактиці, який базується на уявленні, що засвоєння мови формується на базі звички до багаторазового відтворення зразків в заданих умовах та пріоритеті наслідування й запам'ятовування з акцентом на вивчення зразків.

Максиміліан Дельфініус Берліз (1852-1921) – німецький і американський лінгвіст і педагог, засновник так званого прямого методу (Direct Method). В сімдесятих роках минулого століття він переїхав з Німеччини до США, де викладав французьку та німецьку мови. За легендою, популярний нині метод Берліца виник несподівано для його автора через випадкову подію, коли Берліц захворів і попросив свого колегу-француза Ніколаса Жолі підмінити його на уроці французької.

Жолі не знав англійської і тому весь урок для американських студентів провів французькою, пояснюючи значення слів жестами, інтонацією та мімікою. За шість тижнів американські учні впевнено розмовляли французькою мовою.

Отже, головне зерно цього методу – пріоритет усного мовлення. Лексика і граматики вивчаються в процесі діалогу в природному мовленнєвому контексті, а рідна мова геть виключається з процесу навчання. Мета зрозуміла: подолати міжмовну інтерференцію – негативний вплив рідної мови.

Такий метод ще називають натуральним. Сама назва пояснює його сутність: при вивченні іноземної мови вживати такий самий підхід, як при природному засвоєнні рідної мови дитиною. Отже, оскільки первинним, надійним й дієвим є слухове сприйняття, то і основним засобом навчання має бути усне мовлення, а не читання чи письмо.

Франсуа Гуен (1831-1896) – французький дидактик, як і Берліц є представником натурального метода. Маючи бажання продовжити свою освіту, у 1855 році він вирушив до Гамбургу вивчати філософію, не знаючи жодного слова німецькою. Німецьку мову він вирішує вивчати дедуктивним методом, вивчивши граматику, а потім слова із словника. Проте це не дозволило йому розуміти лекторів університету, навіть коли він вивчив 1000 нових німецьких слів, це також не допомогло йому розуміти німецьку. Прогресу не сприяло і вивчення ним 30000 слів німецького словника, які він розділив на 30 тематичних груп. Повернувшись до Франції, він проводив час зі своїм внучатим племінником, який щойно навчився розмовляти. Разом вони відвідали млин. Дитині було дуже цікаво спостерігати за спорудою, проте хлопчик мовчав. А коли повернувся додому, почав ділитися враженнями про роботу млина. Це й наштотувало Гуена на думку, яким має бути практичний метод вивчення живої мови. Гуен наполягає, що зачувати треба ціле речення, а не окремі слова. Теми поділяються Гуеном на основні категорії: «людини», «чотирилапий», «птаха», «комаха», «рослина» тощо. Методику Гуена можна вважати прототипом сучасного методу «кенду» (Can Do), в якому лексичний і граматичний матеріал «підв'язаний» під типові побутові ситуації, що вимагають відповідної мовленнєвої компетенції: «У лікарні», «У крамниці», «У перукарні» тощо.

Дійсно, такі методи дозволяють студентам набути комунікативних компетенцій, що стають у нагоді в реальних комунікативних ситуаціях.

Занурення студентів в мовне середовище можна стимулювати шляхом перегляду відеороликів краєзнавчого характеру мовою оригіналу,

мультфільмів, автентичних телепередач, спортивних змагань, художніх фільмів. Крім того, доступ до Інтернет-ресурсів відкриває можливість переглядати різноманітні майстер-класи, що відповідають фаховим інтересам студентів, мовою оригіналу, а також інтерактивне спілкування, до прикладу, з авторами ютуб каналів, блогерами та іншими учасниками «клубу» підписників в розділі коментарів.

Після Першої світової війни виникають спроби модифікації прямого методу. Яскравим представником такого напрямлення стає Едвард Генрі Палмер (1840-1882) – британський вчений-сходознавець, викладач, письменник, перекладач. В Японії він організував спеціальний інститут з викладання англійської мови, ціллю навчання в якому було практично вільне володіння усіма видами мовленнєвої діяльності (усне мовлення, читання, письмо), бо завданням, яке стояло перед Палмером – підготовка японської молоді до отримання освіти у вишах США та Великобританії.

На першому етапі формується підсвідоме розуміння на слух, елементи говоріння, на проміжному етапі – уміння розуміти більшу частину почутого та прочитаного, а заключний етап передбачає поглиблення усіх набутих раніше навичок.

Майкл Уест (1886-1973) – англійський педагог і автор методики навчання іноземної мови шляхом читання (Reading Method). Свою систему він розробив у 20-30-ті роки 20 століття для масової школи Бенгалії (Індія) та описав її у книзі «Learning to Read a Foreign Language», а також представив у низці хрестоматій англійською. Читання, на думку Уеста, є основним шляхом залучення до культури народу, мова якого вивчається, а відчуття іноземної мови, набуте в процесі читання, допомагає здолати міжмовну інтерференцію та прискорити подальший розвиток усного мовлення. При цьому читання Уест розглядав не як ціль, а засіб навчання.

Чарльз Карпентер Фріз (1887-1967) – американський мовознавець, академік Мічиганської Академії Наук, автор серії підручників з англійської мови для іноземців. Створений ним аудіо-лінгвальний метод є своєрідним розвитком ідей Гарольда Палмера. Специфіку цього методу визначає належність Фріза до іншої лінгвістичної школи. Трактуючи мову з позицій дескрипції, Фріз розглядає її як систему знаків, що використовується в процесі усного спілкування, вважаючи письмо штучним і не дуже точним способом фіксації звукової мови. Звідси висновок про систему моделей побудови речень. Одиницею спілкування, отже, й навчання, стає речення. Основний зміст початкового навчання складає граматики, що подається у вигляді структур, моделей. Лексика

в цей період відіграє допоміжну роль. Матеріал відбирається на основі зіставлення іноземної мов з рідною. Головну роль Фріз відводить аудіюванню та повторенню. Учень має опанувати базовий набір типових синтаксичних конструкцій, а згодом, скориставшись цими «базовими блоками» (найбільш вживаними реченнями, зворотами) будувати інші речення.

Роберт Ладо (1915-1995) – американський лінгвіст, автор контрастивного підходу до навчання іноземної мови. Народився Ладо в США в родині іспанських емігрантів, в дитинстві переїхав до Іспанії, а у віці 20 років знову повернувся до США, де почав вивчати англійську вже дорослою людиною. Він дуже добре відчув труднощі, з якими стикаються іноземці при вивченні англійської мови на основі співставлення мови рідної та іноземної. Йдеться про міжмовну інтерференцію: труднощі обумовлені тим, що учень продовжує мислити рідною мовою. Структури, схожі на структури рідної мови, засвоюються легко, а от ті, що відрізняються, мають бути видозмінені відповідним чином. Ступінь контролю над цими відмінними структурами є показником досягнутого рівня володіння іноземною мовою, на думку Ладо.

Оскільки і Фріз і Ладо були категорично проти навчання читання на початковому етапі, американський методист Нельсон Брук об'єднав надбання обох лінгвістів як аудіо-лінгвальний метод.

Процес навчання іноземної мови має бути комфортним, цікавим, природнім. Комунікативна функція – основна функція мови, а отже, кінцевим результатом навчання іноземної мови має стати здатність спілкуватись з носіями мови, розуміти думки інших людей і висловлювати сласні, насолоджуючись дотичністю до розмаїття світу.

Література:

1. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – Київ : Либідь, 2005. – 400 с.
2. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти // Іноземні мови в навчальних закладах. – Педагогічна преса, 2003. – С. 51-54.
3. Крючков Г. Болонський процес як гармонізація Європейської системи вищої освіти // Іноземні мови в навчальних закладах. – Педагогічна преса, 2004. – С. 67-74.
4. Spratt M., Pulverness A., Williams M. The Teaching Knowledge Course. Cambridge University press, 2007, – 189 p.

*Токарчук Вікторія Анатоліївна,
кандидат філологічних наук,
Черкаський національний
університет імені
Богдана Хмельницького*

*Піддубна Софія Іванівна,
Черкаський національний
університет імені
Богдана Хмельницького*

ФОРМАЛЬНІ МОДЕЛІ ПОХІДНИХ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ LIFE

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5106/>

Англійська мова, як і будь-яка інша жива мова, постійно поповнюється новими одиницями, що зумовлено впливом як внутрішніх, так і зовнішніх, екстралінгвістичних, факторів. Вагомим фактором, зокрема, є синергетичний характер організації мовної системи, тобто її здатність до самоорганізації [1, с. 29]. Крім того, утворення нових одиниць є реакцією мови на появу нових об'єктів навколишньої дійсності, що потребують нових назв. Як правило, ці назви – не слова, які формуються «з нуля», а одиниці, утворені на основі інших, вже наявних у мові слів.

Особливості утворення нових одиниць перебувають у полі зорі теорії словотвору – мовознавчої галузі, як вивчає способи та засоби поповнення лексичного складу мови за рахунок появи нових слів. Об'єктом аналізу в теорії словотвору є похідне слово – вторинна одиниця мовлення, утворена від первинної, вихідної одиниці різними способами й за допомогою різних словотвірних засобів (формантів) [2, с. 375-377].

Способи словотвору поділяються на морфологічні (афіксація, основоскладання, аббревіація, скорочення, телескопія), семантичні (розширення й звуження значення, метафора й метонімія) та морфолого-синтаксичні (конверсія) [4]. Похідні слова утворюються за допомогою певних словотвірних моделей – типових зразків, або «формул», які відбивають структурно-семантичні зв'язки між вихідним і похідним словом. Словотвірні моделі можуть мати різний ступінь продуктивності, яка визначається здатністю моделі утворювати нові слова на сучасному етапі розвитку мови [3, с. 55].

Наше дослідження, виконане в руслі теорії словотвору, має на меті визначення формальних моделей, за якими утворюються похідні англійські слова з компонентом *life*. У фактичному матеріалі, обсяг якого налічує 300 одиниць, виявлено 48 формальних моделей, які проаналізовано за двома критеріями: за частиномовною приналежністю похідних слів та за типами їхніх словотвірних моделей.

Як свідчить аналіз частиномовної приналежності досліджуваних слів, вони можуть бути іменниками (*wildlife*) / іменниковими словосполученнями (*tree of life*), прикметниками (*lifeless*), прислівниками (*lifeward*) та дієсловами (*lifelog*). Найчастотнішими є моделі іменників (248 одиниць, або 82,68%), переважна більшість яких утворені за формальною моделлю n [life] + n = N (104 одиниці, або 34,7%), наприклад, *lifeguard*. Серед досліджуваних одиниць виявлено п'ять моделей субстантивних словосполучень (4,32%), наприклад, Adj N (*social life n*). Другими за кількістю є прикметникові моделі (49 одиниць, або 16,33%), наприклад, n [life] + adj [= v + suff] = Adj (*life-limiting adj*). Значно менш уживаними є моделі прислівників, що нараховують 0,66% (наприклад, n [life] + suff = Adv (*lifeward adv*)) та дієслів, що нараховують 0,33% (наприклад, n [life] + v = V (*lifelog v*)).

З аналізу словотвірних типів формальних моделей випливає, що найбільша кількість одиниць (188 одиниць, або 62,68%) є складними словами, найуживанішою формальною моделлю з яких є n [life] + n = N (104 одиниці, або 34,7%), наприклад, *lifestyle n*. Другою за продуктивністю моделлю складних слів є n + n [life] = N (*dream life n*). Менш продуктивними за моделі складних слів є моделі складнопохідних слів (72 одиниці, або 24,03%), найуживанішою з яких є n [life] + n [= v + suff] = N (*lifesaver n*). Значно менша частотність уживання властива афіксальним моделям (21 одиниця, або 6,97%), з яких відносно частотною є модель prefix + n [life] = Adj (*pro-life adj*). До маловживаних зараховуємо моделі словосполучень (13 одиниць, або 4,32%, наприклад, *tree of life n*), моделі телескопічних одиниць (4 одиниці, або 1,33%, наприклад, *lifepanion n*) та моделі слів, утворених шляхом усічення (2 одиниці, або 0,67%, наприклад, *lifebro n*).

Отже, аналіз формальних моделей похідних англійських слів із компонентом *life* свідчить про високий номінативний потенціал цього слова. Формальні моделі характеризуються значною варіативністю як з точки зору частиномовної приналежності похідних слів, так і з точки зору словотвірних типів формальних моделей. Кількісний аналіз уможливило формулювання висновку про існування обернено пропорційної залежності між складністю формальної моделі та її продуктивністю.

Література:

1. Єнікєєва С. М. Словотвір сучасної англійської мови як синергетична система. *Мова і культура: науковий журнал*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. Вип. 10. Т. V (105). С. 28-36.
2. Lieber R. English word-formation processes. *Handbook of word-formation* / ed. by Pavol Štekauer, Rochelle Lieber. Dordrecht: Springer, 2005. P. 375-427.
3. Plag I. *Word-Formation in English*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, 258 p.
4. Zhabotynska S. A. *General linguistics: a lecture course for undergraduate students (4th year)*. Cherkasy, 2017 (manuscript).

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

*Нехай Дарина Миколаївна,
магістрант 2 курсу,
Національний університет
"Чернігівська політехніка"*

*Науковий керівник:
Мекишун Алла Дмитрівна,
кандидати педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Національний університет
"Чернігівська політехніка"*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ ЛЮДЯМ ПОВАЖНОГО ВІКУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5104/>

В умовах війни система надання соціальних послуг зазнає значних змін, зумовлених надзвичайними викликами, які потребують адаптації існуючих механізмів підтримки вразливих категорій населення. Люди поважного віку, як одна з найбільш вразливих груп, стикаються з численними проблемами, що вимагають комплексного підходу до забезпечення їхніх базових і соціальних потреб. Розглянемо особливості організації та реалізації соціальних послуг для людей старшого віку в умовах збройного конфлікту, акцентуючи увагу на ключових аспектах, викликах та можливих шляхах їх подолання.

Люди поважного віку в умовах війни опиняються у ситуації, коли їхні звичні умови життя порушуються. Евакуація, руйнування інфраструктури, відсутність доступу до медичних і соціальних послуг значно ускладнюють задоволення базових потреб цієї категорії населення. До того ж, фізична нездатність багатьох осіб похилого віку самостійно пересуватися або забезпечувати себе необхідними засобами робить їх ще більш уразливими. У такій ситуації соціальні послуги стають одним із ключових механізмів, що дозволяють забезпечити виживання та гідний рівень життя цих людей [1].

Одним із першочергових завдань є забезпечення людей похилого віку доступом до медичних послуг, зокрема лікування хронічних захворювань, які ускладнюються через стрес, недоїдання та відсутність

належного догляду. Медична допомога, що є невід'ємною частиною соціальних послуг, включає як стаціонарне лікування, так і забезпечення ліками та медичними засобами на дому. Особливе значення має організація мобільних медичних бригад, які можуть оперативно надавати допомогу в місцях тимчасового перебування людей старшого віку, наприклад, у притулках або евакуаційних центрах.

Окрім медичної допомоги, важливою складовою соціального захисту є психологічна підтримка. Війна є потужним джерелом психологічного стресу, що впливає на психоемоційний стан людей похилого віку. У багатьох випадках вони відчувають втрату сенсу життя, ізоляцію та страх за майбутнє. Надання кваліфікованої психологічної допомоги в таких умовах вимагає залучення спеціалістів, які мають досвід роботи з травмами війни. Важливим аспектом є також організація груп підтримки, які сприяють соціалізації та зменшують почуття самотності серед цієї категорії населення [2].

Значну увагу слід приділити забезпеченню житлом осіб похилого віку, які втратили свої домівки внаслідок бойових дій. Евакуація до більш безпечних регіонів часто супроводжується проблемами розміщення та створення комфортних умов для проживання. У таких випадках важливу роль відіграють тимчасові притулки, будинки для людей похилого віку, а також програми соціального житла. Забезпечення належних умов проживання включає не лише дах над головою, але й доступ до харчування, гігієнічних засобів, а також можливість підтримувати соціальні зв'язки.

Харчування є ще одним ключовим аспектом соціального захисту. Люди похилого віку часто потребують спеціального раціону через наявність хронічних захворювань або фізіологічних особливостей організму. Організація регулярного постачання продуктів харчування або готових обідів є важливим елементом підтримки, що вимагає злагодженої роботи соціальних служб, волонтерів та міжнародних гуманітарних організацій. У цьому контексті важливу роль відіграє співпраця з місцевими громадами, які можуть оперативно реагувати на потреби своїх мешканців.

Ще одним викликом є відновлення документів і доступу до соціальних виплат, які часто губляться або стають недоступними в умовах війни. Багато людей похилого віку не мають фізичної або технічної можливості самостійно вирішувати такі питання, що робить їх залежними від сторонньої допомоги. У таких випадках соціальні працівники та юристи забезпечують супровід у відновленні документів, а також у питаннях доступу до пенсій і інших видів соціальної підтримки.

Не менш важливим аспектом є організація дозвілля для людей поважного віку. Соціальні послуги мають забезпечувати можливості для культурного розвитку, освіти та спілкування, що сприяє підтримці психологічного благополуччя. Організація творчих занять, зустрічей із однолітками або проведення лекцій і семінарів дозволяють людям похилого віку зберігати активність і почуватися частиною суспільства навіть в умовах війни.

Міжнародний досвід надання соціальних послуг людям поважного віку в умовах конфліктів свідчить про важливість залучення міжнародних організацій і донорів. Наприклад, у багатьох країнах, що переживали військові конфлікти, гуманітарні місії відігравали ключову роль у забезпеченні соціальних послуг, починаючи від надання медичної допомоги до організації програм переселення. Для України така співпраця може стати важливим ресурсом у подоланні викликів, пов'язаних із соціальним захистом людей похилого віку [3].

Війна також висвітлює необхідність впровадження інноваційних рішень у систему надання соціальних послуг. Використання цифрових технологій, наприклад, для дистанційного консультування або моніторингу стану здоров'я, дозволяє оптимізувати процес надання допомоги. Однак впровадження таких інструментів потребує вирішення проблем цифрової нерівності, адже багато людей похилого віку не мають доступу до сучасних технологій або не вміють ними користуватися.

Підсумовуючи, надання соціальних послуг людям поважного віку в умовах війни є надзвичайно складним завданням, яке вимагає комплексного підходу та мобілізації ресурсів на всіх рівнях. Забезпечення базових потреб, доступ до медичної та психологічної допомоги, відновлення документів, організація житла та харчування – це лише частина завдань, які необхідно вирішувати. Водночас важливо пам'ятати про гуманний підхід і забезпечення гідних умов для людей похилого віку, що є обов'язком будь-якого цивілізованого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Костіна В. В. Загальні засади соціальної допомоги людям літнього та похилого віку в умовах сучасних соціальних викликів. 2023 р. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e9c90b8-a72b-46a8-afbb-a6f2793445d3/content> (дата звернення 13.12.2024 року)
2. Демиденко Є. В. Особливості надання соціально-психологічної допомоги особам похилого віку в умовах війни. 2024 р. URL : <http://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7571/1/%D0%94%D0%>

B5%D0%BC%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%
D0%9A%D0%A0.pdf (дата звернення 13.12.2024 року)

3. Богатчук С. О. Особливості волонтерського руху в сучасній Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024 р. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/16581/16653> (дата звернення 13.12.2024 року)

*Яценко Юлія Сергіївна,
магістрант 2 курсу,
Національний університет
"Чернігівська політехніка"*

*Науковий керівник:
Фера Світлана Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
роботи, Національний університет
"Чернігівська політехніка"*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5118/>

Соціальний захист осіб похилого віку – це фундаментальна складова сучасної соціальної політики, яка визначає ступінь цивілізованості суспільства. Згідно з науковими підходами, соціальний захист (СЗ) розглядається як сукупність державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на забезпечення матеріальної підтримки, соціального обслуговування, медичного догляду, реабілітації, а також правової допомоги для найуразливіших категорій населення, включаючи людей похилого віку. Як стверджує Ю. В. Горемикіна, СЗ є ключовим механізмом реалізації державних зобов'язань перед особами літнього віку, що включає як фінансову підтримку, так і доступ до соціальних послуг, спрямованих на забезпечення належного рівня життя [2, с. 977].

Соціальний працівник (СП) відіграє вирішальну роль у забезпеченні добробуту літніх людей, оскільки саме він є сполучною ланкою між соціальними послугами та тими, хто їх потребує. СП визначається як фахівець, діяльність якого спрямована на підтримку та захист найуразливіших верств населення, зокрема літніх людей, через

організацію доступу до ресурсів, соціальних програм, психологічної підтримки, консультування та допомоги у вирішенні повсякденних проблем. Згідно з визначенням І. Д. Зверевої, СП виконує не тільки функцію посередника між суспільством та людьми, які потребують підтримки, але й виступає захисником їхніх прав, допомагаючи адаптуватися до соціальних і економічних змін [3, с. 94-99].

Роль соціального працівника виділяється як центральна у забезпеченні соціального захисту літніх людей. Соціальні працівники не лише організують доступ до послуг, але й допомагають клієнтам адаптуватися до вікових змін, подолати соціальну ізоляцію та розвинути навички взаємодії з цифровим суспільством. Успішність роботи соціальних працівників залежить від їхньої професійної підготовки, етичності та здатності до співпраці в умовах криз [4]. Таким чином, соціальний захист літніх людей є комплексним процесом, що вимагає інтегрованого підходу, адаптованого до сучасних викликів. Ефективна реалізація заходів соціального захисту можлива лише за умов активної співпраці держави, громадських організацій і професійної спільноти, що забезпечить гідний рівень життя людей похилого віку та їхню інтеграцію в суспільство.

Сучасна система соціального захисту людей похилого віку потребує суттєвого реформування, впровадження нових підходів, ідей, а також ефективних політичних та управлінських рішень. Необхідно розробляти дієві засоби та механізми модернізації цієї системи, що дозволять забезпечити високий рівень соціальної безпеки, добробуту та інтеграції літніх людей у сучасне суспільство. Впровадження інновацій у сферу соціальної роботи з людьми похилого віку є вимогою часу. Це критично важливий аспект для забезпечення гідного рівня життя літніх громадян та зміцнення соціальної згуртованості всього суспільства [5].

Сутність інновацій у соціальній роботі полягає в оновленні змісту, форм і методів роботи з урахуванням актуальних викликів суспільства. Глобалізація, цифровізація, урбанізація та старіння населення є основними чинниками, що формують потребу у впровадженні інновацій у соціальну роботу. Інновації дозволяють забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, зокрема через інтеграцію цифрових технологій у процес надання послуг, міжсекторальну співпрацю та розвиток нових форматів взаємодії з клієнтами [1]. Загалом, запровадження інновацій у соціальну роботу з людьми похилого віку є не лише вимогою часу, але й стратегічною необхідністю для побудови соціально справедливого суспільства. Це сприятиме підвищенню соціальної згуртованості, інтеграції літніх людей та зростанню їх добробуту, що є основою сталого розвитку суспільства.

Інноваційні технології є потужним інструментом у вирішенні соціальних проблем літніх людей, сприяючи їхній інтеграції у сучасне суспільство та підвищенню якості життя. Вони дозволяють вирішувати проблеми соціальної ізоляції, покращувати доступ до послуг та зменшувати навантаження на соціальні служби. Проте впровадження інновацій вимагає системного підходу, що включає навчання соціальних працівників, вдосконалення законодавства та розвиток інфраструктури. Лише за умов тісної співпраці державних органів, громадських організацій та міжнародних партнерів можна створити ефективну систему соціального захисту, яка відповідатиме сучасним викликам та потребам літніх людей.

Список використаних джерел:

1. Голубенко Т. О. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку: навч. посібн. Київ: НПУ імені МЛ І. Драгоманова. 2014. 163 с.
2. Горемикіна Ю. В. Значення соціальних послуг для реалізації державних соціальних гарантій та зобов'язань перед особами похилого віку в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск 13. 2017. С. 976-985.
3. Зверєва, І. Д. Соціальна робота в Україні: підруч. Київ, 2004. 76 с.
4. Панченко В. О., Фера С. В. Акмеопсихологічне середовище як умова підвищення рівня життєстійкості особистості у контексті її професійно-діяльнісної сфери / В. О. Панченко, С. В. Фера // *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2018*: Тези II міжнародної науково-практичної конференції (21 березня 2018 року, м. Переяслав-Хмельницький) / Відп. ред. О. В. Дробот; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – м. Переяслав-Хмельницький, 2018. – С. 140-142.
5. Федунів А. Д. Види соціальних послуг для громадян похилого віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. № 29. ч. 2. С. 122-126.

*Ворожко Євген Михайлович,
магістр, Національний університет
«Чернігівська Політехніка»
ORCID: 0009-0003-7580-5671*

*Науковий керівник:
Максьом Катерина Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Національний університет
«Чернігівська Політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УМОВАХ ПІДПРИЄМСТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5110/>

Актуальність дослідження

Тема соціальної реінтеграції ветеранів війни є надзвичайно актуальною в умовах сучасної України, де війна продовжується, а кількість ветеранів зростає. За останніми даними, кількість ветеранів війни в Україні складає понад 1,3 мільйона осіб. Після повернення з бойових дій ветерани часто стикаються з серйозними труднощами у соціальній адаптації, особливо в аспекті працевлаштування та інтеграції в трудовий колектив.

Однією з важливих складових цього процесу є забезпечення адаптації ветеранів на підприємствах, які є одними з основних соціальних інститутів для забезпечення стабільного та економічно самодостатнього життя ветеранів. Враховуючи труднощі адаптації ветеранів в умовах сучасного ринку праці, питання їх реінтеграції в робоче середовище набуває особливого значення.

Мета дослідження

Основною метою цієї кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей соціальної реінтеграції ветеранів війни в умовах підприємств. Зокрема, метою є розробка адаптивної програми для ефективної реінтеграції ветеранів на прикладі діючого підприємства.

В роботі здійснено теоретичний аналіз соціальної реінтеграції, а також проведено емпіричне дослідження, яке дозволило визначити

основні проблеми та потреби ветеранів у процесі їх адаптації до роботи на підприємстві.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплексний підхід, поєднуючи теоретичний аналіз, емпіричні методи дослідження та розробку практичних рекомендацій для підприємств.

1. Теоретичний аналіз: проведено огляд літератури, що стосується проблеми соціальної реінтеграції ветеранів, зокрема в аспекті трудової реабілітації, а також було вивчено досвід закордонних країн у вирішенні цієї проблеми.

2. Емпіричне дослідження: використано методи анкетування та інтерв'ю для збору даних від представників підприємства (керівників виробничих змін, менеджерів) та ветеранів, які вже працюють на підприємстві. Це дозволило отримати кількісні та якісні дані про ставлення до ветеранів, бар'єри в адаптації та потреби в додатковій підтримці.

Основні результати дослідження.

1) Теоретична частина:

- **Концептуальний аналіз:** було проведено детальний аналіз поняття соціальної реінтеграції ветеранів війни в науковому дискурсі. Одним із важливих аспектів є розуміння специфічних потреб ветеранів, що відрізняються від потреб звичайних працівників.

- **Закордонний досвід:** досліджено міжнародний досвід соціальної реінтеграції ветеранів, зокрема в США та Великій Британії. Було визначено ключові аспекти таких програм, зокрема професійна перепідготовка, підтримка на робочих місцях та створення інклюзивного робочого середовища.

2) Емпіричне дослідження:

- **Готовність підприємств:** більшість підприємств недостатньо підготовлені до інтеграції ветеранів у свої колективи. Відсутність спеціальних програм адаптації, відсутність знань у керівників щодо потреб ветеранів та психоемоційних викликів, з якими вони стикаються, є основними бар'єрами.

- **Проблеми ветеранів:** найбільшими проблемами є: відсутність кваліфікацій, нестабільний психоемоційний стан (зокрема ПТСР), проблеми з соціальною адаптацією в колективі.

3) Рекомендації:

- запровадження програм менторства для ветеранів, які включають наставництво з боку досвідчених ветеранів-колег;

- організація інклюзивних робочих місць для ветеранів з інвалідністю;

- навчання керівників та колективів щодо специфіки роботи з ветеранами через тренінги та вебіари.

Практична значущість

Результати дослідження мають важливе практичне значення для підприємств, які бажають створити умови для ефективної реінтеграції ветеранів. Пропоновані стратегії можуть бути використані для розробки внутрішніх програм адаптації на підприємствах. Запропоновані рекомендації допоможуть державним установам та громадським організаціям у розробці політики підтримки ветеранів.

Висновки

1. Соціальна реінтеграція ветеранів на підприємствах є складним і багатограним процесом, що потребує комплексної підтримки з боку держави, суспільства та роботодавців.

2. Програми реінтеграції ветеранів повинні бути розроблені з урахуванням їхніх специфічних потреб, включаючи психоемоційну підтримку, навчання та професійну перепідготовку.

3. Важливу роль у цьому процесі відіграють роботодавці, які повинні забезпечити інклюзивне середовище для ветеранів та створювати умови для їх успішної адаптації.

4. Однією з головних задач є підготовка колективу до роботи з ветеранами, а не навпаки.

Література:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: *Закон України* від 22 жовтня 1993 № 3551-ХІІ від, Редакція від 01.10.2024.
2. О. Г. Злобіна, М. О. Шульга, Л. Д. Бевзенко та ін. Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму. За наук. ред. О. Г. Злобіної. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2016. – 276 с.
3. Соціальна інтеграція. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_інтеграція (дата звернення: 10.11.2024).
4. Український ветеранський фонд. Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок. 2024. Дослідження. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf> (звернення 10.11.2024)
5. Український ветеранський фонд. Портрет ветерана. Соціологічне дослідження. Вересень-жовтень 2023 року. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/portrait-of-veteran.pdf> (звернення 10.11.2024)
6. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Підсумковий аналітичний звіт. Міжнародна організація з міграції. Листопад 2023. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf (звернення 10.11.2024)

7. Волгіна О. М. Соціальний супровід людей з інвалідністю на робочому місці: посібник / О. М. Волгіна, О. Л. Іванова; ПРООН в Україні, Спільна Програма «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні». URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c8c9f561-1609-4734-b0b9-6a04043b8a2f/content>
8. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне дослідження. Червень-липень 2023 р. Український ветеранський фонд. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevlashtuvanii.pdf
9. Голярдик Н. А., Лівандовська І. А., Клімушева Г. С (2024). Ефективні методи психологічної реабілітації ветеранів війни: навчальні приклади і кращі практики. *Наукові перспективи. Серія: Психологія*, № 1 (43). <https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/3121>
10. Результати опитування роботодавців про надання переваги ветеранам при працевлаштуванні. Дослідження Work.ua. Листопад 2024. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3387/> (дата звернення: 10.11.2024)
11. Ветеранська політика. АТ «Укрзалізниця». URL: https://docs.google.com/presentation/d/1_nIVDHtCQ1bQ4DhJpV0Z4WR4mc5WbWYBPQ-8Mz8N3wE/edit#slide=id.g21bcad326ad_0_0 (дата звернення: 10.11.2024)
12. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. Дослідження. Джон Грехем Керрінгтон. Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні. Вересень 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voynenoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny> (дата звернення: 10.11.2024)
13. U. S. Department of Veterans Affairs. An official website. URL: <https://www.va.gov/> (дата звернення: 10.11.2024)
14. About GI Bill benefits. U. S. Department of Veterans Affairs. An official website. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/> (дата звернення: 10.11.2024)
15. Veterans' Employment and Training Service. An official website of the U. S. Department of Labor. URL: <https://www.dol.gov/agencies/vets> (дата звернення: 10.11.2024)
16. Український ветеранський фонд. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України. Травень 2024 року. URL: <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/> (звернення 10.11.2024)
17. Jorge A. Gonzalez, Joseph Simpson. The workplace integration of veterans: Applying diversity and fit perspectives. Human resource management

- review. Volume 31, Issue 2, June 2021, 100775. URL: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2020.100775> (звернення 10.11.2024)
18. Meet America's Best Employers For Veterans 2024. Forbes. November 2024. URL: <https://www.forbes.com/sites/rachelpeachman/2024/11/07/meet-americas-best-employers-for-veterans-2024/> (дата звернення 15.11.2024)
19. Veterans' Employment Challenges. Perceptions and experiences of transitioning from military to civilian life. URL: https://eoa.oregonstate.edu/sites/eoa.oregonstate.edu/files/veterans_employment_challenges.pdf (дата звернення 10.11.2024)
20. Деніел гоулман. Емоційний інтелект. Пер. З англ. С.-Л. Гумецької. – Х.: Віват, 2023. 512 с.
21. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Мінрегіон України, Київ, 2018.
22. Альбом безбар'єрних рішень. Урбан-бюро Big City Lab. URL: Альбом безбар'єрних рішень. Розділ 1 | Bcl.com.ua (дата звернення: 01.12.2024)
23. ДСТУ Б ISO 21542:2013 Будинки і споруди. Доступність і зручність використання побудованого життєвого середовища (ISO 21542:2011, IDT)
24. Маршалл Б. Розенберг. Ненасильницьке спілкування. Мова життя. Ранок, 2020 р., 256 с.
25. 12+ Ways to Honor Veterans Day at Work. Heather Karellas. Unexpected. Virtual tours & training. URL: <https://unexpectedvirtualtours.com/resources/veterans-day-activities/> (дата звернення 01.12.2024)
26. Шапошникова І. В. (2024). Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (12). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02>
27. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю. *Home | United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reintegration-manual.pdf> (дата звернення: 10.11.2024)
28. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. Головна сторінка. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/38.pdf> (дата звернення: 01.12.2024).

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Бех Валерій Валерійович,
магістрант, спеціальність
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Забігайло Андрій Олександрович,
магістрант, спеціальність
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПТСР І РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5093/>

Для розуміння механізмів розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та розладів адаптації у військовослужбовців необхідно встановити до основних теоретичних моделей. Ці моделі пропонують різні підходи до пояснення того, як травматичні події впливають на психіку людини та призводять до розвитку патологічних симптомів. Розгляд цих підходів дозволяє дослідити складну взаємодію біологічних, психологічних і соціальних чинників, що лежать в основі розвитку цих розладів.

Однією з основних теоретичних *моделей є модель класичного умовного рефлексу*, яка пояснює розвиток ПТСР через механізми асоціативного навчання. У цій моделі травматична подія виконує функцію безумовного стимулу, що викликає сильну емоційну реакцію. Згодом умовні стимули, такі як певні звуки або видимі образи, які асоціюються з травмою, також можуть спровокувати таку ж реакцію. Це пояснює, чому, наприклад, звуки вибухів можуть викликати паніку у військових, які зазнали травм під час бойових дій. Ця модель добре пояснює механізми виникнення таких симптомів, як інтрузивні спогади, вона обмежена в аналізі когнітивних аспектів, наприклад, румінації або катастрофи [68].

Наступною важливою моделлю є *когнітивно-біхевіоральна модель*, яка акцентує увагу на ролі когнітивних схем. Вона припускає, що травматичний подія порушує базові переконання щодо безпеки, довіри до інших людей і здатності контролювати події. Це порушення когнітивних схем може спричинити уникнення травматичних стимулів та підвищену чутливість до загроз. Наприклад, військовослужбовець може уникати людних місць через страх повторення небезпеки. Хоча ця модель підкреслює значущість когнітивних порушень, існують дискусії щодо того, чи є вони передумовою або наслідком травми [39].

Нейробіологічна модель розглядає ПТСР через призму змін у функціонуванні мозку. Вона підкреслює роль пошкодження у роботі мигдалеподібного тіла (амігдали), гіпокампу та префронтальної кори. Наприклад, гіперактивність амігдали може призвести до підвищеної реактивності на загрози, тоді як знижена активність префронтальної кори обмежує здатність контролювати цю реакцію. Гіпокамп, своєю чергою, виконує ключову роль у порушених процесах пам'яті, що пояснює інтрузивні спогади та дисоціативні реакції. Однак модель недостатньо враховує соціокультурні фактори, які можуть модулювати реакцію на травматичні події [27].

Інший підхід, *екологічна модель адаптації*, зосереджується на взаємодії людини із середовищем. Вона враховує не тільки індивідуальні психологічні особливості, а й соціальні та культурні аспекти, такі як підтримка з боку родини чи суспільна стигматизація. Наприклад, у культурах, де військових сприймають як героїв, рівень ПТСР може бути нижчим завдяки позитивному соціальному середовищу. Ця модель пропонує інтегративний підхід, але іноді її універсальність забезпечує точність при діагностиці індивідуальних випадків [1].

Дискусійними залишаються питання щодо причинно-наслідкових зв'язків між травмою та розвитком ПТСР. Хоча багато дослідників вважають травматичні події основним чинником розвитку розладу, інші звертають увагу на важливість додаткових факторів, таких як генетична хворобливість чи попередні психічні розлади. Наприклад, дослідження Х. Чілкот та Н. Бреслау (1998) показують, що навіть за подібних лише 20-30% людей розвивають ПТСР [60]. Це підтверджено про значимість окремих і соціальних чинників у формуванні розладу.

Окрему увагу привертає роль когнітивних спотворень, таких як катастрофізація або негативні установки. Дискусії точаться навколо того, чи є ці спотворення передумовою розвитку ПТСР або його наслідком [3]. Крім того, критики DSM-5 звертають увагу на культурну специфіку діагнозу ПТСР, крім його критеріїв, значною мірою орієнтованих на західний контекст, що ускладнює їх застосування в інших культурах [4].

Таким чином, аналіз теоретичних моделей результатів про те, що жодна з них не є універсальною. Інтегративний підхід, який враховує когнітивно-біхевіоральні, нейробиологічні та екологічні аспекти, є найбільш перспективним для розуміння ПТСР. Урахування культурних особливостей та міждисциплінарний підхід сприяє розробці більш ефективних методів діагностики та лікування цього розладу.

Саме тому, перспективою подальшої роботи є створення авторської теоретичної моделі дослідження ПТСР та розладів адаптації, яка базується на інтегративному підході, що впливає на когнітивно-біхевіоральну, нейробиологічну та екологічну складові. Модель враховує багаторівневу природу ПТСР, інтегруючи індивідуальні, соціальні та культурні фактори.

Література:

1. Елерс А., Кларк Д. М. Когнітивна модель посттравматичного стресового розладу. Дослідження поведінки та терапія. 2000. Т. 38 (4). С. 319-345.

*Бондарчук Світлана Петрівна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІГРУПОВИХ СТОСУНКІВ КОЛЕКТИВУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5101/>

Розрізняють чотири підходи до визначення командної роботи: психологічний, соціальний, економічний та комбінований.

Психологічний підхід – це підхід зосереджений на внутрішніх механізмах, які визначають мотивацію людини. Він досліджує психологічні потреби, цінності, вірування та інші фактори, які стимулюють людину до досягнення цілей. У контексті командної роботи,

психологічний підхід допомагає розуміти, які мотиваційні фактори спонукають індивідів до співпраці, спільної роботи та досягнення загальних цілей команди.

Соціальний підхід – це підхід, який розглядає мотивацію з точки зору взаємодії людини з оточуючими його соціальними групами та середовищем. Він вивчає вплив соціальних норм, стереотипів, ролей та міжособистісних відносин на мотивацію та поведінку. У відношенні до командної роботи, соціальний підхід допомагає розуміти, як соціальні динаміки впливають на взаємодію між членами команди, їхнім взаєморозумінням та співпрацею.

Економічний підхід. Цей підхід розглядає мотивацію через призму винагороди та стимулювання. Він базується на теоріях, які стверджують, що люди мотивовані досягати цілей через фінансові стимули: такі як гроші, премії, підвищення, тощо. У відношенні до командної роботи, економічний підхід допомагає розуміти, як економічні мотиватори (наприклад, заробітна плата, бонуси) впливають на залучення та утримання членів команди.

Комбінований підхід. Багато дослідників та практиків вважають, що мотивація складається з сукупності різних факторів, включаючи психологічні, соціальні та економічні аспекти. Такий комбінований підхід враховує різноманітність мотиваційних чинників та їх взаємозв'язок. Комбінований підхід дозволяє враховувати різноманітні аспекти мотивації та їхній вплив на формування та ефективність команди.

Ці підходи можуть використовуватися окремо або у поєднанні для кращого розуміння мотивації та командної роботи.

Командна робота – це процес спільної роботи групи людей, спрямований на досягнення спільних цілей або вирішення конкретних завдань. Вона базується на взаємодії та співпраці між її учасниками з метою ефективного досягнення результатів, які кожен окремих учасник не міг би досягти самостійно. Ось основні складові командної роботи: цілі, співпраця, ролі та обов'язки, комунікація, лідерство, довіра та взаємопідтримка.

Цілі. Команда повинна мати чітко визначені цілі, які вона прагне досягти. Ці цілі можуть бути стратегічними або оперативними, але вони мають бути зрозумілими та прийнятними для всіх учасників.

Співпраця. Співпраця між учасниками команди є ключовим аспектом командної роботи. Це означає обмін ідеями, ресурсами, знаннями та підтримкою один одного з метою досягнення спільних цілей.

Ролі та обов'язки. Кожен учасник команди повинен мати чітко визначені ролі та обов'язки. Це допомагає уникнути дублювання робіт, забезпечує ефективну організацію процесів та забезпечує прозорість у роботі.

Комунікація. Ефективна комунікація є основою успішної командної роботи. Вона включає в себе відкритий обмін інформацією, вирішення конфліктів, вислуховування думок та ідеї усіх учасників.

Лідерство. Лідер команди відіграє ключову роль у спрямуванні та координації зусиль всіх учасників команди. Він/вона встановлює тон командної роботи, мотивує учасників та забезпечує вирішення проблем, які виникають у процесі.

Довіра та взаємодтримка. Учасники команди повинні відчувати взаємну довіру та підтримку. Це допомагає побудувати ефективні відносини, збільшує відкритість та сприяє розвитку команди як цілості.

Ці складові взаємодіють між собою, утворюючи основу для успішної командної роботи. Кожен елемент важливий для забезпечення ефективного функціонування команди та досягнення її цілей.

Література:

1. Горностай П. П. Личность и роль: ролевой подход в социальной психологии личности : монографія. К. : Интерпресс ЛТД, 2007. 312 с.

*Вербельчук Тетяна Василівна,
магістрант спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КРИЗИ ПЕРШОГО РОКУ ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5083/>

Перші роки подружнього життя – це критичний і багато в чому визначальний період у становленні сім'ї. Саме цей етап дозволяє оцінити потенційну якість шлюбу і прогнозувати його стабільність. Хоча цей період часто супроводжується яскравими емоціями та романтизмом, він також є одним з найскладніших, що підтверджується високою кількістю розлучень на цій стадії.

Першою фазою будь-яких відносин є закоханість, яка завжди супроводжується ідеалізацією партнера і триває недовго. Вона часто приводить до рішення пари жити разом. Важливо зазначити, що тепер чоловік і жінка не зустрічатимуться за бажанням, а будуть постійно разом, що може створити нові виклики. Молоде подружжя може зіткнутися з різними проблемами, такими як різний ритм життя, відмінності в сімейних і господарських традиціях, різний культурний рівень, освіта та погляди на майбутнє. Вони повинні навчитися планувати бюджет, розподіляти обов'язки та організовувати спільне дозвілля [9].

Як свідчить статистика, саме на перший рік спільного життя припадає найбільший відсоток розлучень і найвища народжуваність, яка тягне за собою збільшення числа неповних сімей. Молодята не бажають долати перешкоди власних конфліктів і миритися з недоліками один одного. Причиною цього В. П. Семчук вважає те, що за останнє десятиріччя значно змінилися особистісні характеристики тих, хто вступає в шлюб: соціальний статус, готовність до сімейного життя, рівень відповідальності [2].

На початку кожної фази життя сім'ї може виникати специфічна кризова ситуація, що пов'язана з адаптацією членів сім'ї до нових ролей і завдань, зміною ролей і позицій. Зміни у складі сім'ї за віком та кількістю призводять до переосмислення всіх аспектів її життєдіяльності – економічних, захисних, психологічних, соціалізаційних та інших. Це передбачає перегляд попереднього способу життя сім'ї. Проблеми на цьому етапі можуть включати труднощі з адаптацією сім'ї та складнощі у виконанні нових ролей, які часто виникають внаслідок неясного розмежування між подружніми та батьківськими обов'язками.

А. Варга говорить про те, що початок родинного життя це важкий момент, тому що відразу починається змішання ролей. Якщо подружжя починає жити окремо і це звільняє їх від проживання з батьками, тоді вони мають розраховувати лише на власні сили і погоджувати лише свої очікування. Але, якщо вони щільно включені в батьківські сім'ї, то шлюб здійснюється між двома родинними групами і це, як мінімум, несе в собі змішання ролей.

Подружній конфлікт у молодій сім'ї, як стверджує Л. М. Омельченко – це явище непросте й неоднозначне: він може стати джерелом самовдосконалення чоловіка та дружини, першопричиною для розвитку сім'ї, проте водночас зумовлює появу почуття незадоволеності, руйнує подружню єдність, породжує зниження здатності родини до протистояння труднощам. Незначний досвід шлюбного життя членів молодій сім'ї не дає їм змоги глибоко проаналізувати причинно-наслідкову природу конфліктної взаємодії [1].

Початковий період спільної діяльності шлюбної пари є складним етапом і тому, що він позначається двома кризовими фазами: труднощами психологічної (первинної) адаптації молодого подружжя один до одного та порівняно швидкою в часі (для значної кількості молодих сімей) появою первістка. Народження першої дитини – фактор, який призводить до серйозних змін сім'ї, оскільки подружжю, яке ще не зовсім адаптувалося та пристосувалося до життя сім'ї доводиться змінювати стиль взаємодії, сформовані інтереси та звички, з'являється необхідність оволодіння новими соціальними ролями батька та матері, хоча вони ще не зовсім освоїли ролі чоловіка та дружини. З народженням дитини скорочується час, який партнери приділяють одне одному і своїм розвагам. Крім того, погіршується якість міжособистісного спілкування у сім'ї, адже воно ускладнюється різноманітними обов'язками, які пов'язані з дитиною.

На основі власних досліджень Ю. Є. Альошина робить висновки про те, що, коли в сім'ї з'являється дитина, догляд за нею покладається цілком на матір, тоді як чоловік більш зорієнтований на події, які відбуваються поза сім'єю. Таким чином, після народження дитини відбувається посилення статево-рольова диференціація.

Неоднозначне розуміння ролей в сім'ї, жорсткість або невизначеність ролевих очікувань, неузгодженість між очікуваннями та домаганнями щодо ролей у молодого подружжя можуть призводити до незадоволення сімейними ролевими потребами подружжя і, в результаті, до сімейних конфліктів.

Досліджуючи подружні відносини в молодих сім'ях ми виділили невідповідність між реальним та ідеальним уявленням про партнера як одну з основних причин конфліктів у шлюбі. Ідеалізація може необґрунтовано підвищувати очікування від партнера та їх взаємодії, приписуючи йому ідеальні якості, велике кохання та емоційну близькість. Пізнання того, що партнер не відповідає цьому ідеалу, може мати деструктивний вплив і призводити до глибокого незадоволення як партнером, так і самим собою, а також взагалі зі стосунками.

Отже, в якості причин сімейної кризи часто виступають ціла їх низка, що позначаються на міцності подружніх зв'язків та можуть вести до розірвання стосунків.

Література:

1. Омельченко Л. М. Подружній конфлікт у молодій сім'ї: Методичний посібник. К.: Науковий світ, 2006. 49 с.
2. Семчук В. П. Психологічні особливості розвитку та становлення подружніх взаємин у молодій сім'ї. *Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного унів-ту. Серія: Психологічні науки.* Вип. 6. К.: КиМУ, 2005. С. 133-141.

*Вербельчук Тетяна Василівна,
магістрант спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Кобернюк Віра Василівна,
магістрант спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Ковальчук Тетяна Іванівна,
магістрант спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Трохименко Віта Зигмундівна,
магістрант спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ОСОБИСТІТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5082/>

Особистість є об'єктом вивчення багатьох дисциплін, таких як філософія, соціологія, етика, біологія, педагогіка, психологія тощо. Глибше розуміння її природи сприяють літературі, музиці та мистецтву. Особистість ігрової ключової ролі у вирішенні соціальних, економічних, політичних, культурних та наукових завдань, сприяючи загальному розвитку людства.

У сучасній науці категорія особистості займає центральне місце. Завдяки цьому поняттю можливий системний аналіз і синтез різних психологічних функцій, процесів, станів і властивостей людини.

Психологічне вивчення особистості умовно поділяється на два етапи:

1. Кінець XIX – середина XX ст. Цей період збігся зі становленням класичної психології, де були закладені основи дослідження особистості та сформульовані базові положення.

2. Друга половина XX ст. Активізація досліджень і розробка нових теорій про природу особистості.

Поняття особистості пов'язане з категоріями людини, індивіда та індивідуальності:

- Людина – сукупність усіх якостей, притаманних представникам *Homo sapiens*, незалежно від їх наявності в конкретній особистості. Людина є продуктом суспільно-історичного розвитку, що впливає на біологічне, психічне та соціальне.

- Індивід – окремий представник людського роду, як природна істота.

- Індивідуальність – унікальність особистості, яка формується і проявляється через боротьбу за самоутвердження.

Як зазначав Б. Ананьєв: *«Індивідом народжуються, особистість стають, а індивідуальність відстоюють»*.

Г. Салліван, представник неофрейдизму, вважав, що об'єктом психологічного дослідження має бути не окрема особа, а особистість як результат взаємодії між суб'єктами. За підходом, особистість є його стійкою моделлю міжособистісних ситуацій, які повторюються і є реальним життєвим шляхом людини. Основними потребами розвитку особистості Г. Салліван виділяв: потребу в ніжності та пестощах та прагнення уникнути тривоги.

Особистість характеризується стійкістю, єдністю та активністю. Психологічна структура особистості включає:

1. Можливості особистості – рівень розвитку пізнавальних, емоційно-чуттєвих і вольових процесів, загальної здатності, пам'яті та культурного наварювання.

2. Властивість особистості – темперамент, характер, особливі якості.

3. Направленість – цілі, мотиви, прагнення, які застосовують дії людини.

Особистість розвивається в процесі виховання, навчання та освіти. Розвиток охоплює психологічний аспект, а цілеспрямоване формування – педагогічний. протягом життя людина виконує різні соціальні ролі в сім'ї, навчальних закладах, професійних колективах, що сприяє її розвитку та формуванню.

Особистість є складною системою, в якій психічні властивості формуються та інтегруються під впливом соціальних чинників у процесах діяльності та спілкування. Системний підхід до структури особистості обґрунтовується на трьох базових вимірах:

– соціально-психолого-індивідуальний (вертикальний вимір) – відображає взаємодію індивіда з соціумом та його індивідуальні психологічні особливості;

– діяльний (горизонтальний вимір) – характеризує особистість у процесі активної діяльності та взаємодії із зовнішнім світом;

– генетичний (віковий вимір) – описує рівень розвитку влади особистості, її здібностей та завдань на певних етапах життя.

Ці три виміри формують цілісну систему, пов'язану з ортогональним принципом. Вони взаємодіють, створюючи багатовимірний простір розвитку особистості.

Психічні властивості особистості відзначають значний вплив соціального середовища. До таких властей належать: спілкування, спрямованість, самосвідомість, досвід, інтелект, темперамент.

Отже, психічні властивості особистості відчують на собі вплив соціальних факторів, опосередковуються ними.

Література:

1. Панок В. Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2017. 188 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707672>
2. Панок В. Г. Процеси синтезу в психології (Відкриття у науковій творчості Л. С. Виготського). *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Вип. 60. Харків : ХНПУ, 2019. 262 с. С. 25-54. 1,3 а.а. ISSN 2312-1599.

*Кобернюк Віра Василівна,
магістрант спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ЕМПАТІЯ В СТРУКТУРІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5086/>

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Творчість є процесом трансформації як зовнішнього світу, так і внутрішнього світу самої людини-творця. Водночас, на відміну від інших форм діяльності, творчість не викликає відчуття відчуженості особистості. Це особливо виражено в художній творчості, яка відображає взаємозв'язок між творчим процесом і особистістю.

Актуальність вивчення творчості зумовлена тим, що, незважаючи на значний обсяг теоретичних та емпіричних досліджень у сфері художньої освіти, питання, пов'язані з художньою обдарованістю, розвитком здібностей і рефлексією творчих якостей, залишаються актуальними й нині.

Виклад основного матеріалу. Емпатія, як важливий психологічний механізм, є умовою розвитку здібностей і здатності до взаємодії з іншими людьми на емоційному рівні. Вивчення цього явища в контексті розвитку особистості і здібностей здійснювалося такими вченими, як Б. Г. Ананьєвим, Л. П. Журавльовою, О. А. Орищенко, К. Р. Роджерсом, О. П. Санніковою, М. В. Савчиним та іншими [1]. Вони розглядають емпатію як здатність проникнути у внутрішній світ іншої людини, розуміти її переживання, прогнозувати її реакцію і співчувати їй.

Емпатійні процеси, відповідно до поглядів цих дослідників, забезпечуються ключовими психологічними механізмами, серед яких:

- Емоційне зараження – процес, при якому емоції однієї людини передаються іншій через безпосереднє переживання емоційного стану.

- Ідентифікація – механізм, при якому людина ототожнює себе з іншою особою, щоб зрозуміти її переживання та мотивацію.
- Проекція – процес, коли особа проектує своє власне переживання, емоції чи риси в інших людей.
- Децентрація – здатність вийти за межі власного досвіду і сприймати зміни з точки зору іншої особи.
- Рефлексія – здатність відображати власні емоційні та когнітивні процеси, розуміючи, як вони впливають на взаємодію з іншими.

Ці механізми є основою для розвитку не тільки емоційного інтелекту, а й творчих здібностей, оскільки вони не могли б більше зрозуміти інших і знаходити оригінальні рішення в складних соціальних ситуаціях.

Емпатія, як психологічний механізм, справді є необхідною умовою для творчого процесу. Вона дозволяє людині не лише зрозуміти емоційний стан іншої особи, а й занурюватися в її переживання, що є метою для створення нових ідей, концептів чи художніх образів. Творчий акт часто вимагає здатності поставити себе на місце іншої людини чи навіть об'єкта, а емпатія забезпечує цей процес, дозволяючи моделювати явне «Я» в контексті різних реалій.

Як зазначає Є. Я. Басін, емпатія може розповсюджуватися не тільки на іншу людину, але й на навколишній світ – тваринний світ, природу, предмети. Такий вид емпатії відкриває простір для творчої діяльності, адже людина здатна переживати себе через призму різних об'єктів або явищ. Моделювання «Я» через образи природи, тварин чи інших елементів світу дозволяє розширити межі уяви та творчого сприйняття, що є основою для створення унікальних ідей та рішень [1].

Цей процес між людьми не тільки в художньому вираженні, але й у наукових та технічних інноваціях, де інтерпретація різних точок зору або адаптація до інших умов може привести до нових відкриттів і винаходів.

Це визначення емпатії та її ролі в розвитку творчих здібностей чудово підкреслює важливість емпатійних процесів для творчості. Як зазначає Л. П. Журавльова [1], емпатія – це не тільки здатність співпереживати, а й складний багаторівневий процес, який включає фізіологічний, психофізіологічний, соціопсихологічний та духовний рівні. Для творчої особистості ці рівні використовуються засобами для створення образів, вираженості емоцій та персонажів внутрішнього світу.

Висновки. Емпатія не лише є складовою частиною творчих здібностей, але й є основним чинником їхнього розвитку. Вона дозволяє людині проникнути в емоційний та психологічний світ інших людей,

відчути їхнє переживання і втілити це у своєму творчому продукті (літературному, музичному, художньому, хореографічному творі), що робить емпатію необхідною умовою для реалізації потенціалу творчих здібностей.

Література:

1. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 328 с.

*Ковальчук Тетяна Іванівна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО В ПСИХОЛОГІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5087/>

Традиційно вивчення форми майбутнього зосереджується навколо понять «життєвий план», «життєва перспектива» і «суб'єктивна картина життєвого шляху». У різних підходах до аналізу життєвої перспективи, представлених у роботах К. А. Абульханової-Славської, В. Г. Асєєва, Я.В. Васильєва, М.Р. Гінзбурга, О.І. Головахи, А.А. Кроніка, Л.І. Божович, Н. Н. Толстих, Ж. Нюттена та інших дослідників, розглядається особа як суб'єкт життя, який самостійно організовує власний життєвий шлях. У цій рамках наукової традиції життєва перспектива розглядається як ключова характеристика самосвідомості особистості. Вона розгорнута в часі, відображає наступні етапи індивідуального та соціального розвитку, складається з життєвих подій і враховує динаміку їх реалізації.

Тема майбутнього активно досліджується як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології, що зумовлено низкою причиною. По-перше, образ майбутнього є однією зі складових суб'єктивної картини життєвого шляху і тісно пов'язаний з психологічним часом особистості. Уявлення про майбутнє відображають потенціал особистості, а вивчення життєвих планів молоді дає можливість прогнозувати соціальні тенденції розвитку суспільства. По-друге, сформованість образу майбутнього є показником особистісної та соціальної зрілості, що особливо помітно в процесі соціалізації молоді [1].

Багатогранність проблематики спричинила різноманітність підходів до дослідження майбутнього, які можна об'єднати в кількох напрямках. По-перше, це теоретико-методологічний підхід, який фокусується на розробці понять, категорій і концепцій образу майбутнього в контексті ширшого поняття – життєвого шляху особистості, включаючи характеристики змісту цього поняття і просторово-часових характеристик.

По-друге, значний пласт дослідження охоплює експериментально-практичний напрямок. Практичні дослідження зосереджені на вивченні часової перспективи та планування життя, дослідження вікових особливостей у цій сфері, аналіз сприйняття власного майбутнього та розробці типології особистості на цій основі.

Третій напрямок пов'язаний із застосуванням результатів теоретичних форм дослідження майбутнього в психокорекційній та психотерапевтичній практиці, де вони використані для підтримки особистісного розвитку та самовизначення [1; 2].

Особливої уваги заслуговують дослідження, присвячені вивченню явлень про майбутнє у ранньому юнацькому віці. Це пов'язано з тим, що цей період є винятковим етапом становлення особистості, коли молодь стикається з необхідністю прийняття важливих життєвих рішень, таких як вибір професії, системи цінностей, партнера тощо. Такі вибори знаходять відображення в особистісних цілях, планах і суб'єктивній картині майбутнього.

І. С. Кон зазначає, що «життєвий план» формується як результат узагальнення цілей, які людина ставить перед собою, і побудови «піраміди» мотивів, що утворює стійке ядро її ціннісних орієнтацій. Водночас життєвий план включає не лише кінцевий результат, а й шлях до його досягнення, методи, які людина має намір використовувати, а також об'єктивні та суб'єктивні ресурси, необхідні для цього. На відміну від мрії, яка може бути пасивною або активною.

Попри схожість понять «життєвий план» та «життєва програма», Л. В. Сохань і М. В. Кириллова підкреслюють, що програми фіксують

фундаментальні життєві цілі і вибори особистості. Вони орієнтовані на перспективу без жорсткого визначення термінів їх виконання.

Слід зауважити, що дослідження образу майбутнього часто зводяться до вивчення життєвих планів. Проте, життєві плани є важливою, але не єдиною складовою образу майбутнього. Життєва програма не обмежується конкретними планами, а часова перспектива охоплює не лише заплановані події. Вночі, життєвий план завжди передбачає активну діяльність [2].

Отже, нами було розглянуто особливості вивчення образу майбутнього в психології, зокрема зарубіжні та вітчизняні підходи до понять «образ майбутнього», «життєва перспектива», «життєві плани».

Література:

1. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. К.: Наукова думка, 1988. 168 с.
2. Добриніна І. В. Дослідження образу майбутнього: теоретико-методологічний аспект. *Габітус*. Випуск 44. 2022. С. 162-166.

*Кондратюк Алла Миколаївна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Журавльова Лариса Петрівна,
доктор психологічних наук,
професор, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ ПРОФУЧИЛИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5097/>

Війна впливає на психічне здоров'я кожного громадянина України. Стресові ситуації через постійну загрозу власному життю та життю рідних і близьких викликають відповідні негативні емоції у людей. Сучасні реалії є надзвичайно складними та непередбачуваними: втрата будинку, нестача

їжі та води, медикаментів, випадки жорстокого насильства, поранення, втрата рідних, друзів. Все це відображається на фізичному та емоційному стані людини.

Одним із головних завдань сьогодення є своєчасна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу, спрямована на контролювання свого внутрішнього емоційного стану, захист себе від травматичних переживань і страхів, засвоєння нових цінностей і норм емоційності у поведінці особистості, конструктивного сприймання власних емоцій та емоцій оточуючих.

Емоції відіграють важливу роль у житті людини, допомагаючи їй розуміти інших, оцінювати ситуації, приймати рішення та відчувати захист від небезпеки. Наш досвід допомагає нам аналізувати минулі емоції, які призвели до позитивних результатів, або уникати негативних емоційних ситуацій у майбутньому.

Проте емоції можуть мати і негативний вплив, дезорганізуючи нашу поведінку. Наприклад, страх може спричинити неадекватну реакцію, таку як завмирання перед небезпекою, замість втечі. Страх перед уявною небезпекою не приносить користі. У стані гніву людина може вчинити шкідливі дії, як спрямовані на інших, так і на себе (аутоагресія). Здатність до самоконтролю є важливою для опору внутрішнім труднощам, прагнень, емоцій. Це означає можливість віддавати перевагу єдиній меті, визначаючи характер особистості. Вольове управління необхідне, коли спонукання до дії або її інтенсивність виявляються недостатніми з самого початку або під час її виконання.

Емоційна сфера людини – від потягів через емоції й почуття до волі – бере участь у самотворенні особистості, визначаючи її життєву лінію. Головне в емоційній регуляції – регуляція виникнення спрямованості емоцій, їх планування, а не регуляція впливу уже існуючих емоцій на наше життя [2].

Особливості сучасної студентської молоді полягають і в тому, що вона є більш розкутою з демократичними поглядами на життя у порівнянні зі студентством минулих десятиліть. Такі трансформації пов'язані із світовими тенденціями та суспільними перетвореннями в Україні. Для сучасної студентської молоді характерним є яскраве вираження власних почуттів, захист власних інтересів та відстоювання своєї думки. На формування молодого людини як особистості впливає ще й те, що вони краще знають свої права та можливості. Можна навіть стверджувати, що в інтелектуальному плані сучасна молодь є теж більш

розвиненою, оскільки цифровізація суспільства та постійний потік нової інформації, її багатоканальність, різноплановість, спонукають до розвитку аналітичного та критичного мислення. В біологічному сенсі сучасна молодь швидше розвивається, характерною є акселерація. Інформатизація, стирання кордонів у спілкуванні, обміні інформацією створює позитивну площину для удосконалення особистості, усвідомленості необхідності здобуття вищої освіти, знання іноземних мов, реалізації власного потенціалу. Поєднання навчання і професійної діяльності пришвидшує соціально-психологічну адаптацію [1].

Психологічні дослідження показали, що у 87% опитаних підлітків під час повномасштабної війни відбулися найбільш вагомі зміни у психоемоційному здоров'ї, а саме з'явився страх за власне життя, так і життя близьких людей. Також молоді люди відчувають сильну потребу у психологічній підтримці. Незважаючи на те, що 89% підлітків говорять, що отримують підтримку від своїх рідних, в той самий час близько 59% прагнуть її відчувати ще більше. Цікавим є факт, що високий відсоток підлітків хотіли б навчитися основним правилам психологічної самопомоги та справлятися з своїми змінами в емоційному стані самостійно – 83% респондентів.

Отже, не дивлячись на те, що наша молодь оптимістично налаштована, вмотивована та розглядає щастя як досягнення поставленої мети, віддає перевагу самореалізації, особистісним стосункам, досягненні матеріального благополуччя, в емоційному плані і досі залишається достатньо нестабільною. А тому, потребує нашої допомоги в пошуках механізмів підтримки власного психоемоційного стану.

Література:

1. Санько К.О. Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та відчуття успішності сучасної молоді. *Проблеми сучасної психології*. 2016. С. 483-494. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/157348/156587>
2. Stein S. J., Book H. *The EQ Edge: Emotional Intelligence and your success*. Ontario : Stoddard Publishing Co. Limited. 2012. 370 p.

*Кондратюк Алла Миколаївна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Кучерявенко Олена Вікторівна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Журавльова Лариса Петрівна,
доктор психологічних наук,
професор, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ЕМОЦІЙ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5099/>

Роль емоцій в житті молодого людини збільшується відповідно до характеру і ступеню їх участі в різних аспектах життя, тоді як функції емоцій відображають їхнє природне біологічне призначення. Емоції можуть підтримуватися як позитивну, так і негативну роль залежно від контексту.

Комунікативна роль емоцій є надзвичайно важливою, оскільки їх експресивний компонент сприяє встановленню контакту, взаєморозумінню та впливу на інших людей у процесі спілкування.

Окрім того, виділяють і творчу та інтелектуальну роль емоцій у розвитку, яка є багатогранною, особливо в таких сферах, як мистецтво, де емоції стимулюють почуття та креативність.

Функціонування емоцій продиктовано їх природною доцільністю. Тому емоції не обов'язково повинні бути лише позитивними, адже кожна емоція має своє значення і вплив на контекст адаптації та розвитку людини.

Емоції мають ефективні адаптивні та мотиваційні функції, що забезпечують важливі процеси в житті людини. Вчені виділяють основні функції емоцій:

- *оцінювальну*: одна з ключових функцій, виявляється у формуванні оцінних висновків і визначених значущих аспектів об'єктів, явищ чи ситуацій;

- *сигнальну*: проявляється через зовнішню вираженість (жести, міміка, пантоміміка) і внутрішні сигнали, які інформують організм про оцінку ситуації;

- *регуляторну*: забезпечення регуляції нервової спрямованості, планування та корекцію поведінки відповідно до цього;

- *адаптивну*: потрібні додаткові орієнтації в навколишньому середовищі та відповідно діяти, обґрунтовуючи емоційну реакцію;

- *мобілізаційну*: активізує енергію для дій у відповідь на отриману інформацію, наприклад, виконання життєвих завдань, самозахист у небезпечних ситуаціях або відновлення рівноваги;

- *мотиваційну (спонукальну)*: разом працює із зародженням потреб, наприклад, страх може запобігти небезпечній ситуації до виникнення реальної загрози;

- *інформаційну*: забезпечує передачу важливої інформації для прийняття рішень, наприклад, страх сигналізує про небезпеку і допомагає уникнути її;

- *компенсаторну*: у випадку дефіциту інформації емоції можна ухвалювати рішення або оцінювати незнайомі об'єкти чи ситуацію [1].

Ці функції демонструють важливість емоцій як регуляторів поведінки, адаптації та ефективного функціонування особистості в різноманітних життєвих потребах.

Емоції займають важливе місце в житті людини, сприяючи її здатності розуміти інших, аналізувати результат, ухвалювати рішення і реагувати на небезпеку. Вони допомагають осмислювати минулий досвід: позитивні емоції мотивують до повторення успішних дій, а негативні – передбачають про небажані наслідки, сприяючи також уникненню схожих ситуацій у майбутньому.

Однак емоції можуть мати і деструктивний вплив, дезорганізуючи поведінку. Наприклад, страх може призвести до неадекватних реакцій, як от завмирання перед загрозою замість втечі, особливо якщо йдеться про уявну небезпеку. У стані гніву людина може вчиняти дії, що шкодять іншому або їй самій, зокрема проявляти аутоагресію.

Здатність до самоконтролю є важливою для подолання внутрішніх перешкод, управління емоціями та прагненнями. Вона дає можливість зосередитися на конкретних меті, що визначає характер особистості. Вольове управління особливо необхідне тоді, коли початкова мотивація до дії є недостатньою або знижується під час її виконання.

Таким чином, емоції є не лише джерелом адаптації, а й викликом, який вимагає від людини здатності регулювати свої почуття й спрямовувати поведінку на досягнення мети.

Література:

1. Півень М. А. Структурні особливості емоційної зрілості особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2017. 20 с.

*Кучерявенко Олена Вікторівна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Журавльова Лариса Петрівна,
доктор психологічних наук,
професор, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5098/>

Інтернет все ширше використовується у нашому повсякденному житті і стає важливим засобом для особистого, академічного та професійного спілкування. Кількість користувачів Інтернету збільшується з кожним роком у всьому світі, в тому числі і в Україні. Що змушує молодь уникати активного способу життя і годинами просиджувати в мережі Інтернет? Що саме приваблює їх у мережі, які сайти вони відвідують?

Для багатьох підлітків Інтернет – це, передусім, засіб для розваг, а вже потім – джерело знань та помічник у навчанні. Більшість з них проводять багато часу у чатах і форумах, вважаючи, що це розширює їх світогляд, але у деяких випадках це може перерости у залежність.

В своїх дослідженнях з інтернет-залежної поведінки підлітків Т. М. Вакуліч [1] прийшла до висновку, що важливу роль у формуванні цієї поведінки відіграють вікові особливості формування особистості молодої людини. Серед них – невідповідність між готовністю до

дорослого життя та обмеженістю можливостей, велика потреба у спілкуванні, неадекватне бажання соціального визнання та юнацький максималізм.

Час, проведений в Інтернеті, може стати настільки привабливим, що у людини виникає нездорова прихильність або залежність від цієї мережі. Це явище відоме як інтернет-адикція (Internet Addiction Disorder, IAD). Для позначення цього стану вживають такі образні терміни, як "нетоголік", "інтернетоман" або "інтернет-аддикт". У найзагальнішому вигляді залежність від Інтернету виявляється у тому, що люди віддають перевагу "віртуальному" життю над "реальним", проводячи в мережі до 18 годин на день і навіть більше. Справжні інтернетомани втрачають здатність контролювати свій час у Мережі, вони проводять його на серфінгу, в іграх, покупках, участі у форумах та чатах, просто блукаючи по сайтах. У цієї категорії користувачів середньо витрачають удесятеро більше часу на Інтернет, ніж на роботу або навчання. Ця проблема вже давно цікавить вчених, які намагаються вирішити проблему підвищення мотивації навчання, враховуючи той факт, що класно-урочна система навчання тримає в руках управління навчанням вже понад 300 років [1].

Поняття Інтернет-залежності почало вивчатися в зарубіжній психології у 1994 році. Вона характеризується як "нав'язлива потреба входити в Інтернет, буваючи офлайн, і нездатність вийти з Інтернету, будучи онлайн".

Термін "інтернет-залежність" був введений нью-йоркським психіатром Іваном Голдбергом у 1995 році. Він розглядав цю проблему як поведінкове порушення, що характеризується зниженим рівнем самоконтролю, що може витіснити звичайне життя. Інтернет-залежність, як і будь-яка патологія, має свої прояви.

Кімберлі Янг, вивчаючи людей, які стали залежними від Інтернету, встановила, що вони найчастіше використовують такі сервіси, як чати (37%), телеконференції (15%), електронна пошта (13%), веб-сайти (7%), інформаційні протоколи (ftp, gopher) (2%) [2].

Залежність від віртуального світу дуже небезпечна і схожа на хворобу. Вона може спричинити затримку у соціальному та емоційному розвитку – утруднення у встановленні зв'язків, у досягненні цілей, у формуванні сім'ї. Тому важливо спілкуватися з друзями особисто, бачити їхні обличчя, відчувати їхні емоції і можливість допомогти, якщо це потрібно. В реальному житті можна відчути близькість і підтримку, яку важко отримати віртуально. Однак цілковито уникнути використання Інтернету, можливо, не вдасться.

Отже, інтернет-залежність – це форма адиктивної поведінки у підлітків, яка проявляється у нездоровому бажанні бути в мережі, втраті контролю над часом, проведеним в Інтернеті, та зниженні самоконтролю,

що може загрожувати нормальному життю. Основними психологічними симптомами, які відчуває людина, належать до групи ризику інтернет-залежних, є: відчуття ейфорії під час перебування в мережі, неможливість припинити користування Інтернетом, збільшення часу, проведеного у віртуальному просторі, відчуття порожнечі, депресія, роздратування в разі неможливості використовувати Інтернет, а також проблеми з роботою або навчанням.

Література:

1. Вакуліч Т. М. Психологічні особливості поведінки підлітків у мережі Інтернет. *Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. За ред. С. Д. Максименка. К., 2006. Т. VIII, Вип. 2. С. 41-47.
2. Карабін Т. В. Вплив особливостей спілкування в мережі «Internet» на процес соціалізації студентської молоді : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.05 Івано-Франківськ, 2005. 261 с.

*Ригус Софія Андріївна,
студентка групи ПСм-21,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів, Україна*

*Науковий керівник:
Вавринів Олена Степанівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, професор кафедри загальної
та соціальної психології,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5103/>

Проблема адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах привертає увагу не лише психологів, але й філософів, соціологів, біологів, фізіологів та педагогів. Цей міждисциплінарний підхід до вивчення проблеми свідчить про її комплексність та багатогранність. Однак, незважаючи на широкий інтерес до цієї теми, її актуальність та необхідність дослідження не знижуються.

Питання адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах є об'єктом дослідження багатьох українських науковців. Зокрема, проблемою адаптації студентів займалися Т. Алексеева, О. Венгер, В. Гамов, О. Гречишкіна, Г. Левківська, Є. Резнікова, О. Солодухова, Ф. Хайруллін, А. Фурман та інші. Адаптацією студентів-першокурсників до навчання у ЗВО присвятили свої дослідження Н. Дятленко, Л. Гармаш, Н. Коцур, Н. В. Любченко, О. В. Прудська, та інші. Педагогічні аспекти адаптації студентів висвітлюються у працях В. Штифурак, В. Сорочинської та інших [1, с. 205].

Адаптація до навчання в умовах воєнного стану – складний і багатогранний процес для студентів. Розуміння етапів адаптації дозволяє педагогам і політикам розробляти цілеспрямовані заходи, спрямовані на психологічні, соціальні та освітні потреби здобувачів вищої освіти. Створюючи сприятливе навчальне середовище, надаючи ресурси для подолання стресу та пропонуючи гнучкі варіанти навчання, університети можуть відігравати важливу роль у сприянні успішній адаптації.

Роль сім'ї є ключовою в підтримці адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану, оскільки сім'ї надають вирішальну емоційну, соціальну та практичну підтримку під час невизначеності та лиха. У цьому науковому тексті досліджується різнобічний вплив сімей на процес адаптації студентів в умовах воєнного стану та сприяння їм [2, 108].

Культурні аспекти також відіграють значну роль. Культурна ідентичність, цінності та переконання формують сприйняття здобувачами вищої освіти влади, суспільних норм і колективної реакції на воєнний стан.

Підсумовуючи вище сказане, на адаптацію студентів до навчання в умовах воєнного стану впливає складна взаємодія психологічних, соціальних і культурних факторів. Розуміння цих впливів має важливе значення для розробки ефективних втручань, політики та систем підтримки, які сприяють академічній успішності, психологічному благополуччю та стійкості студентів у складних політичних умовах. Звертаючись до цих багатогранних факторів, педагоги, політики та фахівці з психічного здоров'я можуть сприяти створенню сприятливого освітнього середовища та надавати здобувачам вищої освіти можливість долати труднощі зі стійкістю та рішучістю.

Список літератури:

1. Березяк К. М., Накорчевська О. П., Васильєва О. А. Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. Перспективи та інновації. Серія «Педагогіка», «Психологія», «Медицина». 2022. № 10 (15). С. 401-411.
2. Vasheka, T.V., Lych, O.M., Palamar, B.I., Palamar, S.P., Zhelanova, V.V., Safir, T. Y., & Kurdil, N. V. Psychological Factors of Students' Vitality during the War in Ukraine. Wiadomosci Lekarskie, 76 (5 pt 2), 2023. P. 1279-1284.

*Слободенюк Олександра
Володимирівна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5089/>

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. У сучасних умовах швидкої зміни поглядів на різні аспекти життя суспільства особливо важливим є переосмислення пріоритетів підготовки молоді до життя та праці. Відповідно змінюються і вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів. Одна з найважливіших моральних вимог до психолога – завжди бути готовим надати емоційну підтримку і ставитися до будь-якої людини як до особистості. Виявлення закономірностей наявності та розвитку емпатійних рис у студентів-психологів є необхідною умовою формування професійної ідентичності [2].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення емпатії як властивості особистості як емпатія, зокрема: Е. Абрамсон В. Бойко, О. Бодальов, Т. Гаврилова, Л. Журавльова, Дж. Закі, К. Роджерс, А. С. Сичевський, Н. Шикирава, В. Штерн, С. Ходжес, К. Шуман, І. Юсупова.

Виклад основного матеріалу. Емпатія є особливо важливою в структурі професійної компетентності практикуючих психологів. Емпатія є особливо важливою в структурі професійної компетентності психологів-практиків, а тому на неї звертається особлива увага в процесі підготовки майбутніх психологів.

Вона знаходиться в центрі уваги в процесі підготовки майбутніх психологів. Розвиток професійної компетентності значною мірою залежить від характеру, мотивації та інших характеристик майбутнього фахівця, Створити умови для такого формування – завдання навчальних закладів. Філософія сучасної вищої освіти окреслює образ студента як творчої та вільної особистості, здатної реалізувати свій потенціал у науково-дослідницькій діяльності та організувати власне навчання і саморозвиток [1; 4].

І. Юсупов вважає, що афективні та когнітивні емпатійні реакції доповнюють одна одну і взаємодіють, коли інформації про об'єкт емпатії недостатньо. Емпатія включає низку процесів, серед яких як автоматичні афективні реакції, так і засвоєні концептуальні міркування. Для психологів важливо вміти викликати одну або обидві емпатійні реакції, залежно від контексту та ситуації.

К. Роджерс вважав емпатію первинною умовою розвитку особистості, але згодом на перше місце вийшла конформність. Емпатія – це процес, який включає в себе чутливість до емоційного стану інших, співчуття, усвідомлення, когнітивне структурування емоційних аспектів і мотиваційну установку на допомогу тим, хто її потребує.

Вивчаючи філогенез емпатії, біологічною передумовою розвитку емпатії, на думку дослідників, є емоційне ставлення до однолітків. Саме це емпатійне ставлення дає можливість дитині відгукнутися на поклик матері і відчувти психологічну та фізіологічну єдність з нею. Симбіотична емпатія, що проявляється в любові матері до дитини і любові дитини до матері, є основою для ситуативного особистісного спілкування. У ході здорового онтогенезу емпатійне «Я» розвивається протягом перших двох років життя. Своєю турботою і неявним прийняттям мати допомагає дитині відчувти, що вона є об'єктом любові, прихильності, турботи і ніжності [5].

Н. Шикирава реалізація тренінгу розвитку емпатійного потенціалу практикуючих психологів передбачає одночасний розвиток особистісних і професійних навичок емпатії. Емпатія є однією з ключових особистісних якостей психолога. Вона допомагає їм краще розуміти своїх клієнтів і будувати з ними міцні стосунки.

Програма тренінгу для майбутніх психологів складається зі спеціально організованих тренінгових занять, що спрямована на невербальну та міжособистісну комунікацію складених з урахуванням рівня розвитку емпатії майбутніх психологів [3].

Отже, розвиток емпатії є важливою складовою особистісного розвитку, формування культури міжособистісного спілкування та вміння керувати власними почуттями і переживаннями. Емпатія має особливе значення у формуванні професійної компетентності практикуючих психологів і тому перебуває у фокусі уваги в процесі підготовки студентів – майбутніх психологів. Емпатія є однією з основних соціальних емоцій і в найпростішому вигляді визначається як здатність людини емоційно реагувати на почуття інших людей.

Список використаних джерел:

1. Балашов Е. М. Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засобу самореалізації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 28. 2014. С. 28-39.
2. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: [монографія]. Л. П. Журавльова. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
3. Шикирава Н.М. Розвиток емпатії практичних психологів: особистісний та професійний аспект. Психологія: сучасні методики та інновації у досвіді діяльності практичного застосування: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю, м. Умань, 15 квітня 2021 р. Умань, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, 2021. С. 135-140.
4. Штих І. І. Здатність до емпатії як компонент професійних здібностей психолога. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. Випуск 2. С. 177-180.
5. Rogers C. R. Empatic : an unappreciated way of being. The Counseling Psychologist. 1975. V. 5, N 2. P. 2-10.

*Тіщенко Ірина Валеріївна,
викладач, Одеський національний
економічний університет
ORCID: 0000-0001-5362-3859*

*Науковий керівник:
Пундєв Володимир Васильович,
кандидат психологічних наук, (PhD),
доцент, доцент кафедри мовної та
психолого-педагогічної підготовки,
Одеський національний
економічний університет*

ГЛИБИННЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВЕДІНКОВИХ АСПЕКТІВ У БІЗНЕСІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5122/>

Глибинне інтерв'ю є якісним методом дослідження, який дозволяє аналізувати мотивації, потреби та поведінкові особливості клієнтів і співробітників. Завдяки цьому методу дослідники мають можливість отримати унікальну інформацію, яка недосяжна за допомогою традиційних кількісних підходів, таких як анкети або опитування. Глибинне інтерв'ю фокусується на детальному аналізі індивідуальних установок, емоцій і цінностей, що дозволяє підприємствам створювати персоналізовані стратегії взаємодії з клієнтами. Його використання в бізнесі стає все більш популярним, адже сучасний ринок потребує інноваційних інструментів для розуміння змін у поведінці споживачів [2].

Основні аспекти глибинного інтерв'ю включають аналіз клієнтського досвіду, управління бізнес-процесами та стратегічне планування. У контексті аналізу клієнтського досвіду цей метод дозволяє виявляти не лише раціональні чинники, але й приховані емоційні мотиви, які впливають на вибір клієнтів. Наприклад, глибинне інтерв'ю може допомогти зрозуміти, чому клієнти надають перевагу одному бренду над іншим, навіть якщо продукція має схожу якість. Також цей підхід сприяє ідентифікації слабких місць у сервісі чи продукті, що дозволяє вдосконалити бізнес-процеси та підвищити задоволеність клієнтів [3].

В управлінні бізнес-процесами глибинне інтерв'ю допомагає досліджувати корпоративну культуру, мотивацію співробітників і приховані бар'єри у комунікаціях. Завдяки цьому компанії отримують можливість краще розуміти внутрішню динаміку, яка впливає на продуктивність працівників. Наприклад, інтерв'ю може виявити фактори,

які знижують залученість співробітників, такі як недостатня емоційна підтримка чи низький рівень прозорості управління. Отримані інсайти дозволяють компаніям створювати ефективніші стратегії мотивації та формувати кращу робочу атмосферу [4].

У стратегічному плануванні глибинне інтерв'ю сприяє прогнозуванню трендів ринку та адаптації до змін у вподобаннях споживачів. Наприклад, цей метод дозволяє ідентифікувати нові сегменти ринку, які можуть бути недостатньо дослідженими традиційними методами. Крім того, глибинне інтерв'ю допомагає компаніям оперативно реагувати на зміну споживацьких уподобань, що є критичним у конкурентному середовищі. Застосування цього інструменту в стратегічному плануванні забезпечує бізнесу гнучкість і адаптивність, які стають ключовими факторами успіху [5].

Практичні результати показують, що глибинні інтерв'ю дозволяють підприємствам отримати глибокі інсайти, які важко досягти кількісними методами. Наприклад, цей метод допомагає виявляти незадоволеність клієнтів інфраструктурними недоліками, такими як погана організація доступу до сервісів чи відсутність зручної комунікації з представниками компанії. На основі таких даних бізнеси можуть розробляти ефективніші способи взаємодії з клієнтами, включаючи впровадження цифрових платформ для покращення обслуговування. Впровадження рекомендацій, отриманих завдяки глибинним інтерв'ю, дозволяє компаніям не лише підвищувати рівень задоволеності клієнтів, а й зміцнювати свою конкурентну позицію на ринку [6].

Метод глибинного інтерв'ю є незамінним для дослідження поведінкових аспектів у бізнесі. Він допомагає компаніям краще розуміти клієнтів і співробітників, забезпечуючи конкурентну перевагу та інноваційність у динамічному ринковому середовищі. Завдяки своїй гнучкості та орієнтації на індивідуальний підхід цей метод відкриває нові можливості для побудови довгострокових стратегій. Використання глибинних інтерв'ю забезпечує компаніям можливість швидко адаптуватися до змін ринку та зміцнювати свої позиції через глибоке розуміння потреб і очікувань клієнтів.

Література:

1. Головаха Є. І. Науковий аналіз: сучасні методи та перспективи. Київ: Науковий світ, 2020. 300 с.
2. Симончук О. В. Інновації у використанні глибинних інтерв'ю в соціологічних дослідженнях. Інститут соціології НАН України. 2020. С. 78-89.
3. Ярошенко О. В. Глибинне інтерв'ю як інструмент аналізу в сучасній психології. Психологія і суспільство. 2020. № 1. С. 34-45.

4. Переверзев О.С. Використання інтерв'ю у дослідженнях психологічної поведінки. Соціологія і психологія. 2022. № 4. С. 12-23.
5. Ларіна Я. С. Сучасні підходи до аналізу споживацької поведінки. Київ: Науковий світ, 2022. 280 с.
6. Кравченко Т. Ю. Інноваційні методи вивчення поведінки респондентів. Маркетинг сьогодні. 2022. № 3. С. 45-56.

*Трохименко Віта Зигмундівна,
магістрантка спеціальності
«Психологія», Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

*Науковий керівник:
Гречуха Ірина Анатоліївна,
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент
кафедри психології, Поліський
національний університет,
м. Житомир, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5088/>

Аналіз процесу мотивації професійної діяльності вимагає операціоналізації понять «професійна діяльність» та «мотивація професійної діяльності». За словником М. І. Конюхова, професійна мотивація – це складна багатокомпонентна система, інтегруючим компонентом якої є суб'єкт праці, що забезпечує її життєдіяльність і забезпечує взаємодію всіх компонентів системи [2]. Стосовно поняття «мотивація професійної діяльності», то зустрічається визначення поняття мотивації праці, як сукупності внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину до трудової діяльності і надають цій діяльності спрямованість, орієнтовану на досягнення певних цілей.

Основними складовими мотиваційної сфери працівника є диспозиції (мотиви), потреби і цілі, тобто безпосередній усвідомлений результат, на який у цей момент спрямована дія і задовольняє актуалізовану потребу. Чим більше у працівника різноманітних мотивів, потреб і цілей, тим більш розвинутою є його мотиваційна сфера. Класифікуючи мотиви трудової діяльності, можна виділити групи мотивів за людськими потребами, а

саме матеріальні мотиви (спрямовані на речі), духовні мотиви (спрямовані на образи, уявлення, поняття) та соціальні мотиви (потреба у спілкуванні, у відповідному соціальному положенні, бажання допомагати людям). При цьому автор зазначає, що в залежності від обставин особистого життя в певний період провідними, рушійними можуть виступати ті чи інші мотиви. Тобто мотивація професійної діяльності також носить динамічний характер.

Т. М. Траверсе [1] вказує, що трудова діяльність реалізується через трудові дії, які зумовлені певними мотивами. Внутрішні мотиви, на думку науковця, формуються разом із впливом самої праці, її суспільної значущості, можливостей розкриття особистісного та професійного потенціалу. Такі мотиви підтримують інтерес працівника до професії та забезпечують підвищення мотивації за рахунок привабливості трудової діяльності, її складності, цінності та значущості. Особи, які керуються внутрішніми мотивами, часто ідентифікують себе через свою професійну діяльність або кар'єру.

Існує взаємозв'язок між внутрішньою мотивацією, професійною ідентичністю як компетентного фахівця та результативністю діяльності. Крім того, внутрішня мотивація сприяє досягненню вищих результатів у роботі, що, в свою чергою, підвищує професійну ідентичність працівника, яка знову стимулює його внутрішню мотивацію.

Зовнішні мотиви, натомість, знаходяться поза самою працею, проте допомагають їй. Вони базуються на зовнішніх стимулах, які сприяють задоволенню процесу роботи. До таких стимулів належать: підвищення заробітної плати, що дозволяє задовольняти базові й соціальні потреби, преміювання, комфортні умови праці, надання пільг тощо. Зовнішні мотиви також можуть включати прагнення до визнання, набуття влади чи приналежності до елітної соціальної групи.

Є. П. Ільїн [2] виділяє три основні групи мотивів, пов'язаних із трудовою діяльністю:

1. **Мотиви трудової діяльності** – безпосереднє ставлення до процесу та змісту роботи.

2. **Мотиви вибору професії** – чинники, що впливають на визначення професійного шляху.

3. **Мотиви вибору місця роботи** – особливості, які впливають на вибір конкретного робочого місця.

Окрім того, Є. П. Ільїн класифікує причини мотивів трудової діяльності на три групи:

1. **Стимули суспільного характеру.** До них належать усвідомлення необхідності приносити користь суспільству, бажання допомогти іншим, а також соціальна установка на важливість трудової діяльності.

2. Матеріальні стимули. Ця група включає в себе прагнення отримувати матеріальні блага, необхідні для себе та своєї сім'ї.

3. Потреби в самоактуалізації та самореалізації. Людина прагне до діяльності, що дозволяє розкрити свій потенціал, реалізувати себе, досягти визнання та поваги з боку інших.

Таким чином, трудова діяльність є багатогранною за своїми мотивами, охоплюючи як соціальні, так і особистісні аспекти.

Ф. Херцберг [2], автор «теорії двох факторів», пропонував окремо розглядати почуття задоволення і незадоволення роботою. В своїх дослідженнях він показав, що почуття задоволення викликає успішне виконання завдань, тобто фактори, прямо пов'язані у успіхом діяльності чи інші вдалі події.

Дослідження Е. Мейо [2] показали, що в основі мотивації лежать соціальні потреби, істинна задоволеність настає лише від взаємовідносин з іншими людьми. Сенс праці варто шукати в соціальних стосунках на роботі. Працівник більше піддається впливу з боку його соціальної групи, ніж контролю зі сторони управління. Чутливість працівників до керування залежить від того, наскільки керівник відповідає соціальним потребам підопічних.

Отже, основними мотивами трудової діяльності можна визначити такі, як матеріальне благополуччя, потреба у визнанні, потреба у самоактуалізації, задоволення від змісту діяльності.

Література:

1. Траверсе Т. М. Психологія праці: Навчально-методичний посібник. К: Інститут післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка., 2004. 116 с.
2. Ільїн Є. П. Мотиви і мотивація. К.: Навчальна книга – Богдан, 2013. 518 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

*Черевична Наталія Валентинівна,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня, спеціальності
231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут
економіки і права, Україна*

*Науковий керівник:
Каркач Андрій Володимирович,
доктор філософії у галузі соціальної
роботи, Полтавський інститут
економіки і права, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5114/>

Становлення соціальної роботи у ХХ ст. супроводжувалося численними спробами співвіднести суперечливі цінності та установки, властиві реальним світоглядним та соціальним системам, зіставити у просторі професійної рефлексії та практичної реалізації альтернативні погляди та підходи до пріоритетів соціального розвитку та цілей індивідуальної дії [5].

Під соціокультурним підходом ми розумітимемо методологію, сутність якої полягає у спробі розгляду соціальної роботи як єдності культури та соціальності, утворених і перетворюваних діяльністю людини [2].

П. Сорокін досліджував та інтерпретував різні варіанти співвідношень між типами культури та типами особистості, показав соціокультурну обумовленість соціальних якостей особистості, її життєвих стратегій. Він детально проаналізував динаміку соціокультурних ритмів, а також фактори та причини соціокультурних змін. Одна з найглибших думок П.Сорокіна виражена у його тезі: «особистість, суспільство та культура як нерозривна тріада» [8]. Ці три складові людського світу: особистість, суспільство, культура. Вони не витікають одна з одної і не зводяться одна до одної, у цьому сенсі вони паритетні; водночас вони нерозривно взаємопов'язані, взаємопроникають одна в одну [4].

Соціальна робота як соціокультурне явище останні десятиліття стала невід'ємною частиною соціокультурної системи суспільства. У нових соціально-економічних умовах виникла потреба переходу до професійної соціальної роботи [7].

Соціальна робота як професійна діяльність, що здійснюється у соціальній сфері, передбачає безпосередню взаємодію фахівця з різними категоріями клієнтів, що перебувають у складних життєвих обставинах, під впливом тих чи інших ризиків. Її роль у житті сучасного суспільства визначається тим, що вона виступає як чинник соціальної стабільності [1].

Соціальний працівник не лише вирішує конкретні соціальні проблеми своїх клієнтів, а й допомагає людям освоювати нові моральні цінності та норми, знаходити життєві смисли та духовно-моральні орієнтації. Його діяльність спрямована на гармонізацію міжособистісних відносин, відносин особистості та соціуму і, зрештою, на гуманізацію та стабілізацію соціуму. Стає загальноприйнятим розуміння, що соціальна робота соціологічно представляється у вигляді елемента соціуму, як його підсистема, яка специфічним чином забезпечує стійкість та життєстійкість суспільства [6].

Вихідним ступенем соціальної ієрархії систем виступає людський організм, основною функцією якого є забезпечення адаптації до навколишнього природного та соціального середовища. Над ним надбудовується система особистості, що являє собою засвоєну у процесі соціалізації організацію соціальних якостей, статусів і ролей індивіда, і яка орієнтована на досягнення певних цілей відповідно до тих культурних цінностей, що поділяються особистістю. Будь-який соціальний суб'єкт може існувати, відтворювати себе, лише постійно здійснюючи свою інтеграцію, запобігаючи занепаду.

Специфіка соціокультурного підходу полягає в тому, що він інтегрує три виміри людського буття (тип співвідношення людини і суспільства, характер культури, тип соціальності) саме як фундаментальні, кожне з яких не зводиться до інших і не впливає з них, але при цьому вони взаємопов'язані і впливають один на одного як найважливіші складові людських взаємодій [3].

При соціокультурному підході в центрі уваги соціальної роботи знаходиться людина – багатомірна біо-соціо-культурна істота і суб'єкт дії. Соціокультурний підхід розуміє суспільство як єдність культури та соціальності, що утворюються діяльністю людини. Соціальна робота досліджує закономірності взаємодії суспільства, особистості та культури, структурне функціонування і будову останньої у зв'язку з динамікою соціальної структури та розвитком соціальних інститутів стосовно конкретно-історичних ситуацій і соціокультурних змін, що відбуваються в них.

Таким чином, актуальність проблеми становлення соціальної роботи як соціокультурного феномену пояснюється тією соціокультурною ситуацією, в якій опинилося українське суспільство.

Література:

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с.
2. Ашиток Н. І. Соціокультурний підхід до вивчення соціальної роботи. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2018. № 1 (27). С. 106-108.
3. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Одеса, 2010. 32 с.
4. Буяшенко В. В. Соціальне піклування і динаміка соціокультурного простору. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 44. С. 172-179.
5. Кравченко О., Матрос О. Історія соціальної роботи: навч. посіб. Умань : Візаві, 2017. 117 с.
6. Новікова Н. Роль соціального працівника у формуванні політичної свідомості суспільства. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток*: Матеріали V Міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 5-6 черв. 2020 р. Львів, 2020. С. 150-154.
7. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Акад. пр., соц. відносин і туризму, 2020. 275 с.
8. Nichols, Lawrence T. 2022. "Sorokin, Parsons and Harvard: Rivalry, Status Reversal and Stratification in Science". *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii* [The Journal of Sociology and Social Anthropology] 25, no. 1: 751.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

<i>Балацька Владислава Андріївна, Діденко Людмила Вікторівна</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	3
<i>Гнуча Яніна Миколаївна</i> ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАНСПОРТНО- ЛОГІСТИЧНІ МЕРЕЖ.....	7
<i>Єсипенко Василь Вікторович</i> АНАЛІЗ КОРЕНЮ ПРОБЛЕМИ ЗА ДОПОМОГОЮ LEAN-ІНСТРУМЕНТІВ Ї ВПЛИВ НА СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ КОМПАНІЇ.....	11
<i>Єсипенко Василь Вікторович</i> БЕРЕЖЛИВЕ ВИРОБНИЦТВО: АНАЛІЗ ПОТОКУ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ.....	15
<i>Єсипенко Василь Вікторович</i> ОПТИМІЗАЦІЯ ЧАСУ ТАКТУ В ЛОГІСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ.....	18
<i>Глащук Світлана Анатоліївна</i> УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	20
<i>Кулько-Лабинцева Інна Володимирівна, Кулько Дмитро Володимирович</i> РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	23
<i>Сокровольська Наталія Ярославівна, Корбутяк Аліна Георгіївна</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	24
<i>Шавкун Ірина Григорівна, Дибчинська Яна Станіславівна</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ.....	27

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бортнюк Ангеліна Петрівна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
ПІСЛЯВОЄННИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ.....31

Возна Дарина Віталіївна

АЛЬТЕРНАТИВНА (НЕВІЙСЬКОВА) СЛУЖБА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....33

Грибченко Сергій Олександрович

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА:
ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ.....40

Грищенко Максим Русланович

АНТОН МОНАЄНКО ЯК ДОСЛІДНИК РІШЕНЬ СУДУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ФІНАНСІВ.....42

Зубач Василь Леонідович

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ:
ОГЛЯД ВІДЧИЗНЯНОЇ ДОКТРИНИ.....45

Іванов Станіслав Юрійович

ВПЛИВ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ
СИСТЕМИ ЗАПОРОЗЬКОГО КОЗАЦТВА.....49

Карцева Мирослава Олексіївна

ПОВАЖНІСТЬ ПРИЧИН ПРОПУСКУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ
ПОНОВЛЕННЯ СТРОКУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....52

Кельбя Стелла Георгіївна

СТАНОВЛЕННЯ ОСНОВ ПРАВОВЛАДДЯ В
ЛИТОВСЬКО-РУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.....56

Коваль Юрій Олександрович

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ДОКТРИНИ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА КОНСТИТУЦІЙНИМ
СУДОМ УКРАЇНИ.....59

Козинська Діана Олександрівна, Голоденко Ірина Олександрівна
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ
У РОЗГЛЯДІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ
МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....63

Мороз Олександр Вікторович
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В
ДОКАЗОВОМУ ПРОЦЕСІ У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ
ІЗ ПРАВОВІДНОСИН ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....66

Шишкін Олександр Вікторович
НОВІТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАЛЕРІЇ РЯДІНСЬКОЇ.....70

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Yana Stanislavivna Dybchynska, Iryna Grigorivna Shavkun
TEACHING PROFESSIONALLY-ORIENTED PRACTICAL COURSE
IN ENGLISH FOR MASTER'S STUDENTS MAJORING IN
"MANAGEMENT": FEATURES AND CHALLENGES.....72

Величко Анна Антонівна
ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....75

Олексієнко Анна Вікторівна
ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЩОДО
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....80

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Русенко Святослав Ярославович
ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЗАХИСТУ СХІДНОГО
КОРДОНУ ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ.....86

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Семененко Анжеліка Андріївна

ПРАВО НА ПАМ'ЯТЬ ЯК АСПЕКТ ДЕКОЛОНІАЛЬНОГО
ДИСКУРСУ.....92

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Сардак Софія Владиславівна

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТИЛІСТИКУ
КНИЖКОВИХ ІЛЮСТРАЦІЙ.....95

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Родін Олександр Кімович

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....98

Токарчук Вікторія Анатоліївна, Піддубна Софія Іванівна

ФОРМАЛЬНІ МОДЕЛІ ПОХІДНИХ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ
ІЗ КОМПОНЕНТОМ LIFE.....102

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Нехай Дарина Миколаївна

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ
ВІЙНИ ЛЮДЬМ ПОВАЖНОГО ВІКУ105

Яценко Юлія Сергіївна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ108

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ворожко Євген Михайлович

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ
ВІЙНИ В УМОВАХ ПІДПРИЄМСТВА.....111

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Бех Валерій Валерійович, Забігайло Андрій Олександрович*
МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПТСР І РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ.....116
- Бондарчук Світлана Петрівна*
ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІГРУПОВИХ СТОСУНКІВ КОЛЕКТИВУ.....118
- Вербельчук Тетяна Василівна*
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КРИЗИ ПЕРШОГО
РОКУ ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ.....120
- Вербельчук Тетяна Василівна, Кобернюк Віра Василівна,
Ковальчук Тетяна Іванівна, Трохименко Віта Зигмундівна*
ОСОБИСТІТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ.....123
- Кобернюк Віра Василівна*
ЕМПАТІЯ В СТРУКТУРІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ
ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ.....126
- Ковальчук Тетяна Іванівна*
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО
В ПСИХОЛОГІЇ.....128
- Кондратюк Алла Миколаївна*
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ
ПРОФУЧИЛИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....130
- Кондратюк Алла Миколаївна, Кучерявенко Олена Вікторівна*
ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ЕМОЦІЙ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ.....133
- Кучерявенко Олена Вікторівна*
ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....135
- Ригус Софія Андріївна*
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....137

Слободенюк Олександра Володимирівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ
СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....139

Тіщенко Ірина Валеріївна
ГЛИБИННЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПОВЕДІНКОВИХ АСПЕКТІВ У БІЗНЕСІ.....142

Трохименко Віта Зигмундівна
ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....144

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Черевична Наталія Валентинівна
СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ.....147

Наукове видання

Дев'яносто другі економіко-правові дискусії

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

Рік заснування – 2014

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 28.12.2024.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 60 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net